नं० ५२२६

नाम- शतपथ ब्राम्हणम् द्रव्यकाण्डम् सस्वरं

कर्त्ता- ×

पत्र संख्या- ७५ पत्राणि सं०- ×

विषयः- ब्राम्हणम्

शतपथब्राह्मणम्
द्वयकाण्डम् सभाष्यं
प ११६

असमाप्त०

प० २

5116

Starting from 37 to 111
1 to 36 Missing.

F. 75

मिंधे गायत्रीरन्वाह गायत्रं वा अग्निश्छंदः स्वेनैवैनमेतच्छंदसा समिंधे वीर्यं गायत्री ब्र
ह्म गायत्री वीर्येणैवैनमेतत्समिंधे ॥४ एकादशान्वाह । एकादशाक्षरा वै त्रिष्टुप् ब्रह्म
गायत्री क्षत्रं त्रिष्टुबेताभ्यामेवैनमेतदुभाभ्यां वीर्याभ्यां समिंधे तस्मादेकादश
न्वाह ॥५ सावित्रीः प्रथमामन्वाह । त्रिरुत्तमां त्रिर्हि प्रायणं हि यज्ञस्य त्रिरुदयनं तस्मा
त्त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां ॥६ ताः पंचदश सामिधेन्यः संपद्यंते पंचदशो
वै वज्रो वीर्यं वज्रं तत्सामिधेनीरभिसंपादयति तस्मादेतास्वनूच्यमानासु यं
द्विष्यात्तमंगुष्ठाभ्यामवबाधेतेदमहममुमवबाध इति तदेनमेतेन वज्रे
णावबाधते ॥७ पंचदश वा अर्धमासस्य रात्रयः । अर्धमासशो वै संवत्सरो न्ववने
ति तद्रात्रीराप्नोति ॥८ पंचदशानामु वै गायत्रीणां । त्रीणि च शतानि षष्टिश्चाक्षराणि
त्रीणि [illegible] वै संवत्सरस्याहा । नि तदहान्याप्नोति तद्द्वि वै संवत्सर
स्य ति च विंशानानि [illegible]

वीर्यं वज्रो ५

माप्नोति ॥ [illegible] द्वादश सामिधेनीः द्वादश्या अनुब्रूयादुपां[illegible]त स्यै देवतायै यजति यस्मा
इष्टिं निर्वप[illegible]द्वादश वै मासाः संवत्सरस्य पंचर्त्तवः एष एव प्रजापतिः सप्तदशः
स[illegible]वै प्रजापतिस्तस्मा एवैनं काममनपराद्धं राध्नोति यस्मै कामयेष्टिं निर्व
शु पत्युपांशु देवतां यजत्यनिरुक्तं वा उपांशु सर्वं वा अनिरुक्तं तस्मादेवैनं काम शु
मनपराद्धं राध्नोति यस्मै कामयेष्टिं निर्वपत्येष इष्टिरूपचारः ॥ १० ॥ एकविं
शतिः सामिधेनीः अपि दर्शपूर्णमासयोरनुब्रूयादित्याहुर्द्वादश वै मासाः संव
त्सरस्य पंचर्त्तवस्त्रयो लोकास्तद्विंशतिरेष एवैकविंशो य एष तपति सै
षा गतिरेषा प्रतिष्ठा तदेतां गतिमेतां प्रतिष्ठां गच्छति तस्मादेकविंशतिम
नुब्रूयान्न ॥ ११ ॥ ताहैतामेके नाग्नावारवानुब्रूयात् ॥ यद्वछेन्नश्रेयान्स्यान्न पापीयानिति ३१
पाह स्माह याज्ञवल्क्यो हैवसनत्याजुस्साद्दृश्याहैव नवति पापीयान्भवाय्यास्मैवं विद्वानेता

न्वा।

च ३

॥१२ अथ दक्षिणेन जुहूं प्रतिगृह्णाति। न दक्षिहवुरानाङ्गारद्वा० स्पाविशानि तिञ्जास्मेण
हिरन्द्रसामपर्हन्तात्तस्माद्दक्षिणहित एव सव्येन पाणिना नवन्ति॥१३ अथ जुहूं प्रतिग
ह्णाति घृतवक्षुदुहूर्नीम्नेर्विवना चीहि जुहूहि नाम्नासेदं प्रियेण धाम्ना प्रियं० स
दआसीदेति घृताचस्फपन्नाम्नेत्कपन्नं घृताचीह्युपभृद्धि नाम्नोसदं प्रिये
ध्रुवम्नाप्रियं० सदआसीदति घृताचासि नाम्नेति ध्रुवां घृताची हि ध्रुवा हि नाम्ना
सेदं प्रियेण धाम्ना प्रियं० सदआसीदति। येण धाम्ना प्रियं० सदआसीदति यद
न्यद्वि:॥१४ सवा उपरि जुह्वो० सादयत्॥ अथ इतराः स्रुचः दक्षात्रं विजुह्वा विहरा
इतराः स्रुचा दत्रमितावेतद्विरा उत्तरः करोति तस्मादुपर्यासीनं द्विषन्तमधस्ता
दिमाः प्रजा उपासते तस्मादुपरि जुह्वो० सादयत्यधर इतराः स्रुचः॥१५ सोनिमे

शान्ति। अथवा असदग्नि निधावास्ससदन्नन स्पयो नाविन्ति यज्ञो वा रूनस्पयो निर्यज्ञस्य
सदं स्तोद्विष्मो पाहि पाहियज्ञं पाहि यज्ञपतिमिति तद्यमानमाह पाहि मां यज्ञं न्यानि
ति तथात्मानं यज्ञान्नां तारति यज्ञो विष्णुस्तं यज्ञायैवैतत्सर्वं परिददाति गुप्त्यै तस्मा
न्दाहैतावोक्ष्णपाहीति ॥ ६ ब्राह्मणं ॥ १ ॥ इध्म इवा एतद्ध्वर्युः । इध्मेनाग्निं तस्मा
दिध्मो नाम समिन्धे सामिधेनीभिर्होता तस्मात्सामिधेन्यो नाम ॥ १ ॥ स यदाह ।
अग्नये समिध्यमानायानुब्रूहीत्यग्नये ह्यस्मै समिध्यमानायान्वाह ॥ २
तद्धैके आहुः । अग्नये समिध्यमानाय होतरनुब्रूहीति तदु तथा न ब्रूया
द्होता वा एष पुरा भवति यदैव देवेनं वृणीते यदा होता तस्मादु ब्रूयाद् अग्नये स
मिध्यमानायानुब्रूहीत्येवाथ अग्नये नयीरन्वाह । स यद्देवे नाम तद्देवतया स

न्वाहुः । सा एषा मीमांसैव न त्वेव नात्र नूच्यां ता ॥१२ त्रिरेव प्रथमांत्रिरुत्तमामन
वानं नन्वुब्रूयात् । त्रयो वा इमे लोकास्तदिमानेव तल्लोकान्त्सं तनोतीमाल्लोकां स्पृणु
ते त्रय इमे पुरुषे प्राणा एत मेवास्मिंस्तत्संततमव्यवछिन्नं दधात्येतद्ध्वै च
नो ॥१३ स यो वा दस्य छ्दिष्ठः स्यात् । एतमेवाउ विवाद्धन्त्वा स्येतस्य परि ... तो तसा
म्य वान्यादनवानन्ननु विवच्चांस्तत्कर्म छिद्रं ह्येतस्या परिचक्षा ॥१४ यद्येतन्नो
हाराः सेतारत्रार्थेत्के कामैवानवानं न्नुब्रूयात्तद्धा केकेऽपि वमौ मान्लोकासंतनो
ति के क्ये मान्लोकां स्पृणुते यत्प्राणं दधाति गायत्री वि प्राणः स य त्र स्नां गायत्री
मन्वाह तत्र ... प्राणं दधाति तस्मादके का मवानवा नन्नु ब्रूयात् ॥१५ नाविसं
तना व्यवछिन्ना अन्वाह । संवत्सरस्येव तद्दहो रात्राणि संततनोति तानीमा
नि संवत्सरस्याहोरात्राणि संततान्यव्यवछिन्नानि परिप्लवंतादेष तत

वे१

त्विति क्तुत्वा यनोपस्थानं करोत्यपस्थानं इ ऊ पर्ध्यदसंतताऽप्रतुब्रूयात्तस्मा

३१ द्धिसंततामव्यवच्छिन्नामभ्याह ॥१॥ ब्राह्मणं ॥२॥ हिंकृत्याभ्याहानासामाप्नुहो

स्मीति वाऽऽख्यातुं वा अहिंकृत्य सामगीयते सयद्धिं करोति तद्धिंकारस्य

रूपं क्रियते प्राणविनेव साम्नो रूपमुपगच्छत्यो ३ उ ३ मित्येतेनोऽस्यैषस

वे एव सु सामायद्गो नवति ॥१॥ यद्धि वै हिं करोति प्राणो वै हिंकारः प्राण

त्वि हिंकारस्तस्मादपि गृह्य नासिके न हि कर्तुं शक्नोति वाचा वाऽऽस्य

मन्वाह घाक्चैव प्राणश्च मिथुनं तावदेतन्मुरस्तान्मिथुनं प्रजननं क्रियते

सामिधीनीनां तस्माद्धिंकृत्यान्वाह ॥२॥ सवा उपांशु हिं करोति । अथ

पउच्चैर्हि किं यदिन्यतरादेव उपांशु चमेवत स्मादुपांशु हिं करोति ॥३॥ ३१

सवा एति चाप्रति चाह। गायत्रीमभिवितदर्वाचीं च पराचीं च युनक्ति पराचा ह्यहदा वन्यो
यज्ञं वहत्यर्वाचीं मनुष्यानवति तस्माद्वा एति चाप्रति चान्चाह॥४ यद्द्वावति चप्र
ति चान्चाह। प्रति वि प्राण एनमेतदानः प्राणोदानाववति तद्धाति तस्माद्वा ए
ति च प्रेति चान्चाह॥५ यद्द्रावति चाप्रति चान्चाह। प्रति विरतः सिच्यत ए
ति पश्चजा यत्ताप्रति पश्चाद्वा विति ष्ठंत एति समावर्त्तेत सर्वं वा इदमेति च
प्रेति च तस्माद्वा एति चाप्रति चान्चाह॥६ सो चाह। प्रावा वाजा अग्निं द्युवी
इति तं नु प्रेति नवत्यग्न आयाहि वीतय इति तद्धूति नवति॥७ तदु हैक
आहुः। उत्तयेया एतत्प्रेति संपद्यत इति तदु तदाति प्रि विज्ञान्यनि वय्र वा
वाजा अग्नि द्यव इति तं नु प्रेत्यग्न आयाहि वीतय इति तद्धूति॥८ सो चाह
भवा वाजा अग्निं द्यव इति तं नु प्रेति नवति वाजा इत्यन्नं वि वाजा अ

न्नमावितदन्य व्रत्नमत्तिद्यवइत्यर्द्धमासावाअतिद्यवोर्द्धमासातावितदत्यन्न
ता८ हविष्मंतइतिपश्वावाविहविष्मंतःपश्वनवितदन्यन्नक्षं॥१९ इतान्यवेति
२५ विदद्योऽग्नाप्यवोग्निंविश्वानरंमुखबन्नारनस्य गोतमोराहूगणस्त
त्रिःपुरोहितमासतास्मिन्हस्मामंत्र्यमाणेनप्रतिष्टणोति नेन्नेत्तिविश्वा
नरोमुखोनिष्पद्यातादृत्ति॥२०तमस्मिंविनितुंदाधा।द्योत्तिहोत्रंवाकव
द्यमंतंऽसमिधीमहिअग्नेवृहंतमध्वरविदाद्यनि॥२१सनद्रतिपुत्र
५० वाउद्वन्नेनुचयस्तवस्नुकाम्नाजीतईराताजवाड्यानी८ष्यर्द्धपोविदवाट
इति॥२२सहत्नेवप्रतिपुत्रावा तंत्वाघृतस्नवीमहइत्यनावान्निव्यात
हरत्निदपास्यघृतकीर्त्तिवेवाग्निर्वेश्वानरोमुखाद्दुद्भलतन्नवत्स ३०

[illegible]

आकर्षयित्वाऽस्य मुखान्निष्पेदे स इमां पृथिवीं प्रापाद ॥१३॥ तर्हि विदेघो माथव आसा सरस्व
त्यां स तत एव प्राङ् दहन्नभीयायेमां पृथिवीं तं गोतमश्च राहूगणो विदेघश्च माथवः पश्चाद्दहन्
तमन्वीयतुः स इमाः सर्वा नदीरतिददाह सदानीरेत्युत्तराद्गिरेर्निर्घावति तां हैव नातिद
दाह तां ह स्म तां पुरा ब्राह्मणा न तरन्त्यनतिदग्धाग्निना वैश्वानरेणेति ॥१४॥ तत एतर्हि
प्राचीनं बहवो ब्राह्मणास्तद्धाक्षेत्रतरमिवास स्रावितरमिवास्वदितमग्निना वैश्वानरेणे
ति ॥१५॥ तदु हैतर्हि क्षेत्रतरमिव ब्राह्मणा उ हि नूनमेनद्यज्ञैरसिष्वदन्सापि जघन्ये नै
दाघे समिवैव कोपयति तावच्छीतानतिदग्धा ह्यग्निना वैश्वानरेण ॥१६॥ स होवाच
विदेघो माथवः क्वाहं भवानीत्यत एव ते प्राचीनं भुवनमिति होवाच सैषाप्येतर्हि को
सलविदेहानां मर्यादा ते हि माथवाः ॥१७॥ अथ होवाच गोतमो राहूगणः कथं नु
न आमन्त्र्यमाणो न प्रत्यश्रौषीरिति स होवाचाग्निर्मे वैश्वानरो मुखेऽभूत्स नेन्मे मु
खान्निष्पद्याता इति तस्मात्ते न प्रत्यश्रौषमिति ॥१८॥ तदु कथमभूदिति ॥ यत्रैव त्वं घृतस्न

एवं पुरुरिति पजमानो वसुन्तमुः सत्तिदेवा जिग्यीषति ते लो ३

वीमरु इत्पन्निव्याहार्षीत्स्व देव मे इत्ततको त्री वनिर्विश्वानरो मुरवादुद्दा लीन्तेन्ना राकं
धार. पितः समन्मुखान्निर्वेपादीत्ति ॥१९ सयस्मा निधनी सुद्धतवत सानिधना
न३ मिवं साम वैनं ततनं धे वीर्यमेवास्मिं दधाति ॥२० तदु ह्रुना चोति । देवा जिग्याति
सद्धिं देवा जिग्युः सत्ति तस्मा दादद्देवा न्ति गानि सुमनु रित्ति सिषान्नेयी स
त्पनिरु कासर्वे वान्म निरु क्तः सार्व्वणैवेतस्त्र त्तिपद्यते ॥२१ स्मन्नायाहि
द्यीतवहनि । तद्भुतिनवतिद्यीतयइत्ति समन्तिक मिव ह वा इमे ये लोका आ
सुरित्सुमूपा त्हैव घोरास ॥२२ ते देवा अकामयंत । कथं ह्नु न इमे लोका
द्वितरां स्युः कथं न इदं द्वूरायइवस्यादिति तानेतारवत्रिभिर चैवे ४१
व्यनयंन्वीतय इति तद्दमं विहरं लोकास्ततो देवस्त्योवयीयालवद्वरी ।

योरुवाअस्मैनवतियस्यैवंविदुषएतन्नामन्वाकुर्वीतयइति॥२३ऽग्नानोहव्यदातय
इति।यजमानोविइव्यदातिर्ब्रह्मणानोयजमानायत्येवैतदाहनिहोतासत्सिवर्हिषी
त्यग्निर्वैहोतायंल्लोकोवर्हिरस्मिन्नेवैतल्लोकेग्निंदधातिसोयमस्मिंल्लोकेग्नि
र्हितःसोषैमेमंचलोकमत्यनूक्तःमवितयालोकंजयतियस्यैवंविदुषएत
मन्वाहुः॥२४तंत्वासमिद्भिरंगिरइतिसमिद्भिर्हीतमंगिरसएंधतांगिरइत्यं
गिरावह्यग्निर्घृतेनवर्द्धयामसीतितस्मादिधनेपदंसामवेनंतनेंधेद्धी
र्यास्मिवास्मिंदधाति॥२५बृहच्छोचायविष्ठ्येति।बृहदुस्यैषशोचतिसमिद्धो
यविष्ठ्येतियविष्ठोह्यग्निस्तस्मादाहयविष्ठ्येतिसोस्यैतमेवलोकमत्य
नूक्तोनरिष्यल्लोकात्यवतस्मादाग्नेयीसत्यनिरुक्तानिरुक्तोह्येषलोकः

एतमेव वित्त्वा लोकं जयति यस्यैवं विदुष एतामन्वाहुः ॥२६॥ स नः पृथुश्रवा
य्यमिति । अप्रदो वै पृथु यस्मिन्देवा एतत्पृथु वाय्यं यस्मिन्देवा अछा देव विवा
ससीत्यछा देव विवासस्येतन्नो गमयेत्यावेतदाह ॥२७॥ बृहदग्ने सुवी
र्यमिति । अप्रदो वै बृहद्यस्मिन्देवा एतत्सुवीर्यं यस्मिन्देवाः सोऽपि तमेव लो
कमन्यन्नाकादि वा भावितामभावेतया लोकं जयति यस्यैवं विदुष एताम
न्वाहुः ॥२८॥ सोऽन्वाह । ईडेन्यो नमस्य ईडेन्यो ह्येष नमस्यो ह्येष ति
रस्तमांसि दर्शत इति तिर इवा ह्येष तमांसि समिद्धो ददृशे समग्नि
रिध्यते वृषेति सं हीध्यते वृषा वृषा ह्येषोऽग्निः समिध्यत इति सं हीध्यते ॥ ४१
॥२॥ रशी
स

अग्नेर्नो न देववाहनरति। अग्नेर्होता वा एष न्यूचादेवेभ्यो यज्ञं वहति यद्दैनेत्युच्यो मितितत्तस्मादहोतार्नो
न देववाहनरति ।।२०।। तं ऽरुविष्मन्तं ईडते इति। हविष्मन्तो ह्येतं मनुष्या ईडते तस्मादाह तंऽरुविष्मं
तं ईडते इति ।।२१।। वृषणं त्वा वयं वृषन्वृषणः समिधीमहीति। स एष न समिध्यतेऽग्ने दीद्यतं
बृहदिति दीदयद्ध्यह बृहत्समिधः ।।२२।। तं वा एतं वृषण्वन्तं त्रिचमन्वाहाग्नेयो वा एताः
सर्वाः सामिधेन्यो भवंती द्वा वै यज्ञस्य दोहौ तांडा वृषेत नो हास्यैताः सं द्धाः सामि
धेन्यो भवंति तस्माद् वृषण्वंतं त्रिचमन्वाह ।।२३।। सोऽन्वाह। अग्निं दूतं वृणीमह इति
देवाश्च वा असुराश्चोभये प्राजापत्याः पस्पृधिरे तान्स्पर्धमानान्गायत्र्यन्तरा त
स्थौ या वै सा गायत्र्यासीदियं वै सा पृथिवीयं ह वै तदंतरा तस्थौ तदुभये
व विदांचक्रुः यतरान्वै न इयमुपावर्त्स्यति ते भविष्यन्ति परे इतरे भवि
ष्यन्तीति तामुभय एवोपमन्त्रयांचक्रिरेऽग्निरेव देवानां दूत आस सहरक्षा

इत्यसुररक्षसमसुराणां सामिमेवानुप्रेयाय तस्माद्दन्वाहाग्निं दूतं वृणीम
हइति स हि देवानां दूत आसीद्धोतारं विश्ववेदसमिति ॥ ३४ तदु हैके न्वा
हुः ॥ होता यो विश्ववेदस इति नेदरमित्यात्मानं ब्रवाणीति तदु तथा न ब्रू
यान्मानुषः ह तद्यज्ञे कुर्वंति व्यृद्धं वै तद्यज्ञस्य यन्मानुषं नेद्व्यृद्धं यज्ञे क
रवाणीति तस्माच्चाप्येतर्ह्येकमेव मेवानुब्रूयाद्धोतारं विश्ववेद
समिति त्वा अस्य यज्ञस्य सुक्रतुमिति एष हि यज्ञस्य सुक्रतुर्यदग्निस्त
स्मादाहास्य यज्ञस्य सुक्रतुमिति
13 सेयं देवानुपाववर्तीत
तो देवाः प्रजनयन्पराऽसुरा

नवति ह्येवात्मना परास्य सपन्ना भवंति यस्यैवं विदुष एतामन्वाहुः ॥२५
तां वा अष्टमीमनुब्रूयात् । गायत्री वा एषा निदानेनाष्टाक्षरा वै गायत्री तस्मादष्ट
मीमन्वनुब्रूयात् ॥२६ तदाहुर्के । पुरस्ताद्धाय्ये दधत्यन्नं धाय्ये मुखत इदमन्नाध
[illegible]मद्धतिच्छंदं तस्तदु तथा न कुर्यात् न वह्नैतोह तास्येषा भवति यः पुरस्ताद्धा
[illegible]दध्याति दशमी वा हि तार्क्ष्यै कादशी वा संपद्येत तस्या हि त्वेषा वक्रे द्या भव
ति यस्यैतामष्टमीमन्वाहुस्तस्मादुपरिष्टादेव धाय्ये दध्यात् ॥२७ समि
ध्यमानो अध्वर इति । अध्वरो वै यज्ञः समिध्यमानो यज्ञ इत्येवैतदाहा
ग्निः पावक ईड्य इति पावको ह्येष ईड्यो ह्येष शोचिष्केशस्तमीमहे इति न्वा
चं ती वह्येतस्य केवलाः समिद्धस्य समिद्धो अग्न आहुतेत्यप तं प्राची
नं सर्वे समिध्यमानवादसमिध्याद्यं न्यस्य समिध्योपदर्शं कोऽर्वच्येता द्वाना यप

अन्यस्मिन्निधश्च्मस्यातिरिच्यातिरिक्तं तद्यद्वैयज्ञस्यातिरिक्तं द्विषंतं हास्य तद्भ्रातृ
व्यमभ्यतिरिच्यते तस्मादतः प्राचीनां न सर्वां समिधमभ्यादध्यादन्यस्मिन्निधमे ॥
देवान्यक्षि स्वध्वरेति। अध्वरो वै यज्ञो देवान्यक्षि सुयज्ञियेत्येवैतदाह त्वं हि हव्य
वाडसीत्यग्निर्हि हव्यवाडग्निस्तस्मादाह त्वं हि हव्यवाडसीत्याजुहोता दुवस्य
ताग्निं प्रयत्यध्वरे। वृणीध्वं हव्यवाहनमिति संप्रेष्यत्येवैतदाजुहुत च य
जत च यस्मै कामाय समिंधिध्वं तदभिरुन्त्वमित्येवैतदाह ... प्रयत्यध्व
र इत्यध्वरो वै यज्ञः ... प्रयति यज्ञ इत्येवैतदाह वृणीध्वं हव्यवाहनमित्य
ग्निर्वै हव्यवाहनो ...दग्निस्तस्मादाह वृणीध्वं हव्यवाहनमिति ॥ ३९ ॥ तं वा
एतां प्रथमामेवं त्रिरन्वाह देवान्ह वै यज्ञेन यजमानांस्सपत्ना असुरा ४४

दुद्धर्षं चक्रुस्त दुद्धर्षत एव नाशक्नुवन्वित्तुं त परान्नुवुस्तस्माद्यद्धोऽध्वारनाम दुद्धर्षन्ति
वारनं स पन्नः परा नवति य एवं वेद दुष्पोध्वर एवं त त्रिच न न्वादुर्योवद्भवसोम्येना
ध्वरेणे यजयति तावद्ध्ययति ॥४०॥ ब्राह्मणं ॥३॥ एतद्वै देवा अग्निं गरिष्ठे युञ्जेरा युञ्जे
त्व इदं नो हव्यं वहति तामनड़ रिष्ठ युक्तं पामदन्वीर्यवान्वै त्वमस्य त्वं वि वहमे
तस्मा असीति वीर्यं समादधाता या यदमप्यो हि ज्ञानीनां यं गरिष्ठे युंजंति तमुप
मदंति वीर्यवान्वि त्वमस्य त्वं वित्वमे तस्मा असीति वीर्यं समादधतः स यदनं
ज्ञद्विनेन्वाहापस्तोत्वि विनाम तद्वीर्यन्निवा स्मिंदधन्ति ॥१॥ अग्ने महाँ असि
ब्राह्मण भारतेति ब्रह्म ह्यग्निस्तस्मादाह ब्राह्मणेति भारतेत्येष हि देवेभ्यो हव्यं
भरति तस्माद्भरतोऽग्निरित्याहुरेष उ वा इमाः प्रजाः प्राणो भूत्वा बिभर्ति तस्मा
तस्माद्वेवाह भारतेति ॥२॥ अथार्षेयं प्रवृणीते ऋषिभ्यश्चैवैनं देवेभ्यश्च निवेदयति ता हव

त्वन्प निवेदयत्स यमहावीर्यो यज्ञं प्रापदिति तस्मादार्षेयं प्रवृणीते ॥ २ ॥ परस्ताद
र्वाञ्चं प्रवृणीते परस्ताद्ध्यर्वाञ्चः प्रजाः प्रजायन्ते ज्यायसस्पतय उ चैवैतन्निह्नुत इदं हि पिते
वाग्रेऽथ पुत्रोऽथ पौत्रस्तस्मात्परस्तादर्वाक्प्रवृणीते ॥ ३ ॥ स आर्षेयमुक्त्वाहा देवेद्धो मन्वि हुति ४
द्ध इति देवा ह्येतमग्र ऐन्धत तस्मादाह देवेद्ध इति मनुर्ह्येतमग्र ऐन्ध तस्मादा
ह मन्विद्ध इति ॥ ऋषिष्टुत इत्यृषयो ह्येतमग्रेऽस्तुवंस्तस्मादाहर्षिष्टुत इति ॥ ५ ॥ वि
प्रानुमदित इत्येते वै विप्रा यदृषयस्त एतमग्रेऽन्वमदंस्तस्मादाह विप्रानुमदि
त इति ॥ ६ ॥ कविशस्त इत्येते वै कवयो यदृषयस्त एतमग्रेऽशंसंस्तस्मादा
ह कविशस्त इति ॥ ७ ॥ ब्रह्मसंशित इति ब्रह्मसंशितो ह्येष घृताहवन इति घृ
ताहवनो ह्येषः ॥ ८ ॥ प्रणीर्यज्ञानां रथीरध्वराणामिति ॥ एतेन वै स देवान्यज्ञोऽनुप्र
णयन्ति ये च पाकयज्ञा ये चेतरे तस्मादाह प्रणीर्यज्ञानामिति ॥ १० ॥ रथीरध्वरा ढय
णामिति ॥ रथो ह वा एष भूत्वा देवेभ्यो यज्ञं वहति तस्मादाह रथीरध्वराणामिति ॥ ११ ॥

अत्नमोहातानूर्णिर्हव्यवाडिति।नूर्येतत्रक्षांसि तरंति तस्मादाहानूरक्षोहातूर्तिरूर्णि
र्हव्यवाडिति सर्वं ह्येषपाप्मानं तरति तस्मादाहनूर्णिर्हव्यवाडिति।।१२ आस्पात्रंजुहूर्दे
वानामिति।देवपात्रंवाएषयदग्निस्तस्मादग्नौसर्वेभ्योदेवेभ्योजुह्वतिदेवपात्रं
ह्येषभ्राजातिहावितस्यपात्रेयस्यपात्रेप्रेप्स्यंतियएवमेतद्वेद।।१३ चमसोदेवपानइ
ति।चमसेनहवाएतेनदेवाभक्षयंति तस्मादाहचमसोदेवपानइति
।।१४ अरांइवाग्नेनेमिर्देवांस्त्वंपरिभूरसीति।यथारानेमिःसर्वतःपरिभू
रेवंत्वंदेवान्सर्वतःपरिभूरसीत्येवैतदाह।।१५ आवहदेवान्यजमाना
येति।तदस्मैयज्ञायदेवानावोढवा आहाग्निमग्नआवहेतितदाग्नेयमा
ज्यभागमाग्निमावोढवा आहसोममा वहेतितत्सौम्यमाज्यभाग

यत्सोममावोढवा आह। अग्निमावह इति तद्य एष तपत्येतस्याग्नेयः पुरो
डाशो भवति तस्मादग्निमावोढवा आह॥१६॥ अथ यथादेवतं देवाँ३ आज्यपाँ३
आवह इति तत्प्रयाजानुयाजा वा आवोढवा आह प्रयाजानुयाजा वै देवा आज्यपा
अग्निं होत्रायावह इति तदग्निं होत्रायावोढवा आह स्वं महिमानमावह इति
तत्स्वं महिमानमावोढवा आह वायुर्वा अस्य स्वो महिमा तद्वायुमावोढवा आह
चावह जातवेदः सुयजा च यज इति तद्यायेव तद्देवता आवोढवा आह ता एवै
तदाहात्वेनाह्वहानुष्ठ्या च यज इति यदाह सुयजा च यजेति॥१७॥ स वै तिष्ठन्नन्वा
हासीनश्चाह ह्यतद्दासोह्यन्वेवाक्यात्तदसावेवैतदनूत्वान्वाह तस्मात्तिष्ठन्नन्वाह।
॥१८॥ आसीनो याज्यां यजति इयं हि याज्या तस्मान्न कश्चन तिष्ठन्याज्यां य ४६

व३

जनीयऽ हि याज्या तदिय मभिवितद्गुलायजति तस्मादासीनो याज्यां यजति॥ १२ ब्राह्मणं॥
गायां स्वाज्ञाभिः सामिधेनीभिः समिद्धः॥ अ नितराऽ हवि स इतरस्मा द ग्नेस्त्वपत्य
नव इष्याड् इन्नव त्सन वमृत्यः॥१॥ स यथाइ इवा ग्नि सा मिधेनीभिः सामिद्धस्तप
त्येवऽ इव ब्राह्मणः सामिधेनीर्विद्वाननुब्रुवंस्तपत्यनवधृष्योहि इन्नवत्सनवमृत्यः॥
२॥ स्नो च्याह भवइति॥ प्राणा वि उवा आस्ता मभिवितया सामिधुनज्ञायाइ वीतय इ॥
तपा ना वाएतवानपान मभिवितया समिंध्ये हृ हव्वो चापविष्ठोत्कदानो विवृहद्वोचाउद
नमभिवितया समिंधे॥ ३ स नः पृथु श्रवाय्यमिति॥ श्रोत्रं वि इष्ट थुश्रवाय्यऽ श्रोत्रेण ही
दमुरु पृथु शृणोति श्रोत्र मभिवितया समिंधे॥ ४ ईडेन्यो नमस्य इति॥ वाग्वाई इडन्या
वाचं वीदऽ सर्व मीड्ढवाचेदऽ सर्व मीडितं वाच मभिवितया समिंधे॥ ५ मन्थोनात्स्वव
हनइति॥ मनोनावि हव्यवाहनं मनोनाहीदं मनस्त्विषएनैतद्विश्वत्सनी वाद्यमनन

वितयासमिद्धा॥६॥ अग्ने दीद्यतं बृहदिति। चक्षुर्वै दीदयेव चक्षुरेवैतयासमिंधो॥
॥७॥ अग्निं दूतं वृणीमह इति। यएवायं मध्यमः प्राणएतमेवैतया समिंधसोह
षां तस्मात्प्राणेन नाम स्नाता यत्न्य ऊर्ध्वः प्राणो अतोन्ये वां यौ तस्माद् नवत्पे तस्का चौ
न्वेनं मन्यंत एवमेतामेनस्तं प्राणेनांबदा॥८॥ अग्नेविघ्नेरास्त्रमीमहइ
ति। त्रिष्टुं विश्रोचिष्केत्रः। त्रि श्र। ह्रीदा। त्रिष्विनं नूविष्टुं। श्रोचयंति त्रिश्र
न्मुवेतयासमिंधो॥९॥ समिद्धो अग्न आहुतेति। यएवायमवाङ्प्राणएतमे
वैतयासमिंधअग्ना ऊर्ध्वहातावसुपतेति सघ्निमानानः। समिंधअग्ना नरवेन्यो
योत्नोमन्त्यः॥१०॥ सपुष्यं ते प्रथमायां सामिधेन्यामनुव्याहरेतूं। तंब्रूयति
ब्रूयात्प्राणं वा एनदात्मनो अग्ना वाधीं प्राणेनात्मनेन्मानिमारिष्यसीतित ४१
या हि वसयात्॥११॥ यदि द्वितीयस्यामनुव्याहरेतूं तं ब्रूयादपानं वा एतदात्म

नोग्नावाधास्यद्यानेनात्मन आर्त्तिमारिष्यसीति तथा ह स्यात्॥१२॥ यदि रतीयस्यामनु
व्याहरेत् तं प्रतिब्रूयाद्दुहाने वा एतदात्मनोग्नावाधास्यद्धानेनात्मन आर्त्तिमारिष्य
सीति तथा ह स्यात्॥१३॥ यदि रुद्ध्यामनुव्याहरेत् तं प्रतिब्रूयात् क्रोधे वा एत
दात्मनोग्नावाधाः क्रोधेनात्मन आर्त्तिमारिष्यसि शिवधिरोनविष्यसीति
तथा ह स्यात्॥१४॥ यदि पवस्यामनुव्याहरेत् तं प्रतिब्रूयात् छवे वा एतदा
त्मनोग्नावाधास्यच्छवेनात्मन आर्त्तिमारिष्यसि मृकोनविष्यसीति तथा ह स्या
त्॥१५॥ यदि षष्ठ्यामनुव्याहरेत् तं प्रतिब्रूयान्मनो वा एतदात्मनोग्नावाधास्य
न्मनसात्मन आर्त्तिमारिष्यसि मनोनुविगृहीतामोनुयक्ष्यरिष्यसीति तथा ह
स्यात्॥१६॥ यदि सप्तम्यामनुव्याहरेत् तं प्रतिब्रूयाच्चक्षुर्वा एतदात्म सोना
नोग्नावाधास्यच्चक्षुषात्मन आर्त्तिमारिष्यस्यन्धो भविष्यसीति तथा ह
स्यात्॥१७॥ यद्यष्टम्यामनुव्याहरेत् तं प्रतिब्रूयान्मध्यं वा एतत्प्राणमात्

त्मनोग्नावाध्यम ध्ये न प्राणेनात्मनन्ना त्रिमारिष्यसि प्राय मरिष्यसीति तथा
हि वस्यात् ॥१८॥ अथ यदि नक्षत्रमामयव्याहरत्तं प्रतिब्रूयाद्विष्णंवा एतदात्मनोग्नावा
धाः क्षिप्रे नात्मनन्ना त्रिमारिष्यसि क्लीबो न विष्यसीति तथा हि वस्यात् ॥१९॥ यदि दक्षमामन
नुव्याहरत्तं प्रतिब्रूयाद्वाचं वा एतत्प्राणमात्मनोग्नावाधाः वाचा प्राणेनात्मनन्ना त्रि
मारिष्यस्यपि नष्टो मरिष्यसीति तथा हि वस्यात् ॥२०॥ यद्येकादश्यामनुव्याहरत्तं प्रति
ब्रूयाल्लस्यं वा एतदात्मानमग्नावाधाः सर्वेणात्मना त्रिमारिष्यसि क्षिप्रे मुं
लोकमेष्यसीति तथा हि वस्यात् ॥२१॥ स यथा हि वाग्निं सामिधेनीभिः समिद्ध
मापद्यान्तिन्येत्येवं हि व ब्राह्मणः ॥८ सामिधेनीर्विद्वान् ॥८ स मनुब्रुवंतमनुव्या
हरत्यात्रि न्यति ॥२२॥ ब्राह्मणं ॥५ तं वा एतमग्निं ॥८ सामिधेनीभिः प्रतास समिंद्धे देवेभ्यो ४८

ह व

जुड्वामेति तस्मिन्नेत एव प्रथमे आघारौ जुहोति मनसे चैव वाचे च मनश्च ह वा

क्च युजौ देवेभ्यो यज्ञं वहतः॥१ स यदुपांशु क्रियते। तन्मनो देवेभ्यो यज्ञं वहत्यथ

यद्वाचा निरुक्तं क्रियते तद्वाग्देवेभ्यो यज्ञं वहत्येतद्वा इदं द्वयं क्रियते तदेतए

त्वेतत्संतर्पयति ते द्वे प्रीते देवेभ्यो यज्ञं वहत इति॥२ स्रुवेण तमाघारय

ति। यं मनस आघारयति वृषा हि मनो वृषा हि स्रुवः॥३ स्रुचा तमाघा

रयति। यं वाच आघारयति योषा हि वाग्योषा हि स्रुक्॥४ तूष्णीं तमा

घारयति। यं मनस आघारयति न स्वाहेति चनानिरुक्तो हि मनोऽनि

रुक्तं ह्येतद्यत्तूष्णीं॥५ मन्त्रेण तमाघारयति। यं वाच आघारयति

निरुक्ता हि वाङ्निरुक्तो हि मन्त्रः॥६ आसीनस्तमाघारयति। यं मन

सआघारयति तूष्णीं स्रुवेणैतद्वै मनश्च ह त्वे वाक्च युजौ देवेभ्यो यज्ञं वह
तोयतरो वै युजोर्ह्रसीयान्भवत्युपवहं वै तस्मै कुर्वीति वाग्वै मनसो ह्र
सीयस्यपरिमिततरमिव हि मनः परिमिततरेव हि वाकु वाचएवै
तदुपवहं करोति तस युजौ देवेभ्यो यज्ञं वहतस्तस्मात्तूष्णीं चाघा
घारयति॥ ७ देवाइ वै यज्ञं तन्वानाः। तेसुररक्षसेभ्य आसंगाद्बिभया
चक्रुस्त एतद्दक्षिणतः ब्रह्मस्यद्दस्युपनुच्छित्तत्तिवहि वीर्यं तस्माद्दक्षि
णतास्तिष्ठन्नाघारयति सयउ नयत आघारयति तस्मादिद्धमन
श्रवाक्रिसमानामवसन्नानवक्रिरोहत्वेपडुःस्येतयोरन्यतरश्राघा
रायामूलमन्यतरः॥ ८ स्रुवेणतन्नाघारयति। यो मूलं यज्ञस्य स्रुचा ४८

तमाधारयति यः शिरोपद्मस्य ॥ २ ॥ कृत्स्नीतमाधारयति । यो मूलं पद्मस्य कृत्स्नीभि
वहीदं मूलं नो ह्यत्र वाध्वदति ॥ ३ ॥ मंत्रेण न माधारयति । यः शिरोपद्मस्य वा
स्थिमंत्रः शाक्तो ह्रीं दीयमस्थिवायुदति ॥ ४ ॥ आसीनस्तमाधारयति । यो
मूलं पद्मस्य निषण्णमिव हीदं मूलं तिष्ठंस्तमाधारयति यः शिरोपद्म
स्य तिष्ठतीव हीदं शिरः ॥ ५ ॥ स ह्येवैतदेवमाधारमाधायाहा [illegible]
न्ति मन्त्रान्संमृडुति यथा धुरमधूर्देवं तथैव मुद्यमाधारमाधारयम
[illegible] स्य हि धुरं युञ्जन्ति ॥ ६ ॥ तस्य संमार्ष्टि पुनः [illegible] मेतद्यत्को
[illegible] न्यायपद्मं यदाददाति तु स्मा संमार्ष्टि परिक्रामः संमार्ष्टि येरिक
म हि योग्यं युञ्जन्ति निस्त्रिः संमार्ष्टि त्रिहि द्विपद्मः ॥ ७ ॥ स संमार्ष्टि

अथेयाजजिह्वाऽं लासं सरिष्यंतं याज जितः संभाऽश्रीं लियइं लाबदं
तं यज्ञिपः संभाऽश्रीं लिपि वितरा हाप्या परिष्टा नु श्रीं त्रिस्व घथा पुष्कं
भ्राजेत्रहि याहः पेवमे वितः कुरायोपद्धिपति त्रेहिदे त्वन्पा यइं
यहेति तस्मात् उपरिष्टात् श्रीं त्रिस्त चुदेतं तदंतरे एकमेत्रिपनेत
स्मादिदेन नश्यथा कसमानं नमेवसन्नानेवा ॥१५ ब्रासेलोदृ ॥
निरवमान
टतोयः श्रपाठ कः ॥ कांडि १२८ ॥ सहचोत्तर # मा घारमाघारं चिनं
रघेएस्नुवावजल्लिनिदंधप्तति नमेदेवेच्याः स्वधूप पिरन्पइत्तिल
देवेन्पश्रैवैतत्विट्याविंस्पंकरिवां निद्रुतसुपमेमानुपा
स्तमितिसुचावादांतेसुतगरम् नूपास्तं तनुकेंवा ऽरायकेप मिले

वितदाह नमद्य दवेत्यच्छावाग्न्यः संत्रियासमित्य विन्नुच्छमद्य देवेभ्यो यज्ञं नन वाइत्येवितदाह ॥
सं घृतेन द्विष्णो मा त्वावक्रमिषमिति। यज्ञो वै विष्णुस्तस्मा एवैतन्निह्नुते मा त्वावक्रमिष
मिति वसुमतीमग्ने ते छायामुपस्थेषमिति साध्वीमग्ने ते छायामुपस्थेषमित्येवैतदाह
२ विष्णोः स्थानमसीति। यज्ञो वै विष्णुस्तस्यैवह्येतदन्तिकं तिष्ठति तस्मादा
ह विष्णोः स्थानमसीतीत इन्द्रो वीर्यमकृणोदित्यतो ह्यन्द्रस्तिष्ठन्दक्षिण
तो नाष्ट्रा रक्षांस्यपाहंस्तस्मादाहेत इन्द्रो वीर्यमकृणोदित्यूर्ध्वोऽध्वर आस्था
दित्यध्वरो वै यज्ञ ऊर्ध्वो यज्ञ आस्थादित्येवैतदाह ॥२॥ अग्ने वेर्होत्रं वे
र्दूत्यमिति। उभयं वा एतदग्निर्देवानां होता च दूतश्च तदुभयं विद्धि
यद्देवानामसीत्येवैतदाह अवतां त्वां द्यावापृथिवी अव त्वं द्यावापृ

शि १ बी वर ३५१

थिवी इति नान्तरितो हितमिवास्ति स्विष्टकृद्वेत्य आज्येन दधिषान्तु स्वाहेतीडो
त्विषइस्य देवता तस्मादाहुः इडा आज्ये नन्ति वा एतं माघां रमाघारयतीडो ब्रा
गित्फवान्न्या आज्यस्तस्माद्द्विवाहुः इडा आज्ये नि त्ति ॥ ४ ॥ अथ यास ८ स्पर्शविंस्तु वौ
पर्वत्पा१ध्रुवया समनक्ति शिरो विपड्इस्यो त्तर आघार आत्मा विध्रुवा न
हात्मन्य वितत्शिरः प्रति रचयति शिरो विपड्इस्यो त्तर आघारः श्रीर्वै
शिरः श्रीर्हि वै शिरस्तस्माद्यो ऽर्धस्य श्रेष्ठो भवत्य सावमुष्या ऽर्धस्य शि
र इत्याहुः ॥ ५ ॥ यजमान ध्रुवामनु यस्मात्परातीयति स उपभृतमनु
मयज्ञोपभृता समंज्याध्वो यजमाना यारातीयति तस्मिं छ्विषं द्ध.
तघुजमान एवैतद्विषन्दधाति तस्माद्ध्रुवया समनक्ति गृह्णस स ५

ध्रु १

मनक्ति॥ सञ्ज्ञो निधाज्ञो तिरिनिज्ञो तिर्वाङितरस्या मामनवनिज्ञो ॥ निरिनस्यांतुहोर्हेनीञो
ज्ञानि वीसंगछेति तस्माद्देवाः समनक्ति ॥ ७ अथातो मनसश्चैव वाचश्चा अहंभद्र उदी
द्दितं मनश्च ह वाक्चाहंभद्र ऊदाते ॥ ८ तद्ध मन उवाच । अहमेव त्वच्छ्रेयो
स्मि न वै मया त्वं किंचनानभिगतं वदसि सा यन्मम त्वं कृतानुकरान्व
र्त्मासि [illegible]हमेव त्वच्छ्रेयोस्मीति ॥ ९ अथ ह वागुवाच अहमे[illegible]वच्छ्रेय
स्यस्मि यद्वै त्वं वेत्थाहं तद्विज्ञपयाम्यहं संज्ञपयामीति ॥ १० [illegible]ते प्रजा
पतिं प्रतिप्रश्नमेयतुः । स प्रजापतिर्मनस एवानूवाच म[illegible]एव त्वच्छ्रे
यो मनसो वै त्वं कृतानुकरानुवर्त्मासि श्रेयसो वै पापी[illegible]कृता
नु नुकरोऽवर्त्मा भवतीति ॥ ११ सा ह वाक्परोक्ता विसिष्मिये तस्यै गर्भः
पपात सा ह वाक्प्रजापतिमुवाचाहव्यवाडेवाहं तुभ्यं भूयासं यां मा

वा १

परावोचदिति तस्माद्यत्किंच प्राजापत्यं यज्ञे क्रियते तदुपांश्वेव तत्क्रिय
ते हव्यवाड्डि वाक् प्रजापतयश्चासीत् ॥२ ता इत्तद्देवा रेतश्चर्मन्वायाश्चक्रि
न्वाव चक्रुस्तद्यस्मिंस्तान्त्रिवत्सा द्विरिति तानात्रिः संबभूव तस्मादम
दृष्टात्र्यव्यापोषितेन स्यात्तस्येहि योषापि द्याच्चाद वृनापाए ते स न्
ना ॥१२ ब्राह्मणं ॥१ स वै इध्मवरायाश्रावयति तद्यत्प्रवरायाश्रावयति ॥
यज्ञो वा आश्रावणं पशुमन्त्रिव्याहृत्याथ होतारं प्रवृणीत इति ॥ स आत्मन्व
रायाश्रावयति ॥ स इध्मसंनहनान्युवानि पघाश्रावयति स यज्ञानार
न्यपरमध्वर्युराश्रावयाबाहुपनो वाहुस्यादन्यावावृत्तिमार्षेतु ॥२ तद्व
को ह्यु हस्तीर्णे त्वे बर्हिरिति पघाश्रा [illegible] स्य वाग्राकलमप स ५
व्यानि पघाश्रावयंती देवि किंचिदी [illegible] तस्यानि पघाश्रा

यज्ञस्य ह्य

सादुनुथाल

महः निधुदं त [illegible] कुर्यात्तद्धैकिंविद्यशस्पये रिध्याः संनद्धोनुबन्धप्रिं

संमृडंतितद्व [illegible] पत्तमन्निपघ्प्राववतितस्माद्विध्यसन्नरुनान्येवा

न्निपघ्याप्रावायत॥३॥सः आम्राव्यायएवदेवानां होतातामवाग्रवृणीत

न्निमेवतदन्वयाचिवितद्देवेभ्यस्वनिक्रुतयदहासायेन्निंत्रवृणी।त [illegible] मवनि

क्रुतथयादेवानांहोतातमभ्र्यैगृह्णीततद्देवेभ्योनिक्रुता। [illegible] प्रमाह

त्रग्निर्हिवोदेव्याहितत्पाग्निर्हिदेवानांहोतातस्मादहाग्नि [illegible] दैवो

होलतितदन्वयंविवितद्देवेभ्यश्चाः निक्रुतयदहाग्नेनिमाहेतदन्वय

निक्रतथयादेवानांहोतातमग्रआहतद्देवेभ्योनिक्रुता॥यदेवान्य

निःक्रिंद्विंस्विंकिंत्वानितिएषविंदेवानत्तुविद्वान्यदग्निःसएनानतुविद्वा

नतुध्यायसद्दितत्पवितदाहा॥६॥मनुष्यत्तरनवदिति॥मनुष्वान्मयपवद्दी

नाजनवदनुवानमाः प्रजायजानतस्मादाहमनुष्यद्विदिनिमनोयज्ञइत्क

वाग्वाउक्थंतस्माद्धोताहमनुब्रूयादिति॥७॥ नरतवदिति॥८॥ बृहद्दिवेन्योह्वयंतुरतित
53 स्मान्नरताग्निरित्याऊरेषुउनाइमाः प्रजाः प्राणोन्नृत्वाविन्नंत्रितिस्माद्धो
हंनरतवदिति॥९॥ अथावैयंप्रवृणीताताऋषिन्याध्रुवेनमेतद्देवेन्यथनिवे
दयतयंमहावीर्योयायज्ञंप्रापदितितस्मादावैयंप्रवृणीता॥८॥ परस्ताद
र्वाक्प्रवृणीतापरस्ताद्ध्यर्वाच्यः प्रजाः प्रजायंतेज्यायसस्यंतयउन्नावा
ननिष्कृतइदंहिपितेवाग्रेयपुत्राद्याप्यान्नरस्तस्मात्परस्तादर्वाक्प्रवृणी
ता॥१०॥ सऋष्यपिमुक्त्वाह॥ ब्रह्मण्वदितिब्रह्मह्यग्निस्तस्मादाहब्रह्मण्वदिति
चवक्षदितितथाएवतद्देवताआवोढवाआहताएवैतद्वाहावहवक्षि
ति॥११॥ ब्राह्मणाअस्ययज्ञस्यप्रावितारइति एतेवैब्राह्मणाअस्ययज्ञस्य
13 प्रावितारइति एतेवैब्राह्मणायज्ञस्यप्रावितारोयेनूचानाएतेह्येन 43

तन्वन्नेतुएनंजनयंति तदुतत्स्यो निक्रान्ततस्मा ताहु ज्ञात्न एणम्सस्पयइस्पस्मावि
तारइति॥१२आसोमानुषइति।नदिनैमानुषः होतारं नचूएी ताहाताहिष
पुरात्पेत हिहिता॥१३स प्रचृत्ता हानाजपति।दवता धीवतिपयानुष्याद
वेन्योद्यषद्कुयाद्घिधानु ष्याद्दोव त्स्पाहवां ब्रूहघ्यपानकेतेदवंदवतानुप
क्षवति॥१४तत्र उपति।एतत्वादवसवितर्वृणीइति तसवितारंप्रसवा
योपधावति सहिदेवानांप्रसविताग्निः होत्रायनितदृस्न यो व तद्देवेभ्य
स्यनिक्रन्ते यद्दहास्येग्निमाहतदस्नायनिक्रन्ते यथयोदेवानांहोतातस्म
ग्रस्माहतदुदेवेभ्यो निक्रान्त॥१५सहपित्राविश्वानरेणेति।संवत्सरो
विपिताविश्वानरः प्रजापतिस्संवत्सरोपिवानप्रजापतये निक्र
तामनहृष चृहस्पातनप्रवधुदन्नचयपजुत्पनुवद्दान्वाएतद्यदासवति

देतान्यएत्वेतद्देवतान्यो निक्कतेयूपमत्रुक्रूनपूर्वंपउत्तेति ॥ ८ ॥ द्विवस्त्रनां
रातोस्यामरुद्राणमुत्त्यायिकाः स्वादित्याअदितेष स्यामानेरुमहत्योत्तवि
त्रपादेवापदुसवोसरुज्ञाच्चाहित्माएवामानियुग्राहोस्यामेत्तावेतदाह ॥
॥ १७ ॥ जुष्टो मघाद्देवेत्याघाच जुषासमिति जुष्टामघद्देवेन्योनूच्या
समिल्येवेतदाहतद्धिसमृद्धं योजुष्टं देवेन्योनुब्रवत ॥ १८ ॥ जुष्टां
ब्रह्मन्नइति जुष्टमद्य ब्राह्मणेन्योनूच्यासमित्येवेतदाहतद्धिसमृ
१४ द्धं यो [illegible] णेन्योनुब्रूत ॥ १९ ॥ जुष्टां नराशंसायेति प्रज्ञावेनर
[illegible] न्य: प्रज्ञान्येवाहतद्धिसमृद्धं यज्जुष्टं दयस्वन साधु च वो च स्मा
[illegible] वो चदित्य व द्विसउपात यद ग्राहान्ट वायेजिह्नं च [illegible] पराप तात
[illegible] निष्टस्तु नरा त्रिया ज्ञानत्वदा घ्रिच षीति रितियथा यानये ग्री[illegible] ५८

अथ शाहुलतातश्राधन्वन्नेवंयन्मे,नञ्जवरेणमाबितन्मेषु नराण्णावयेत्येवतदाहत
त्थोत्तास्येतत्सुनराण्णायाता॥२०॥ अथाध्वर्युराग्नीध्रं च संहरति। मनो वात्राध्वर्युर्वि
ख्याता तन्मनाष्येवतद्वाचं च संदधाति॥२१॥ तत्र जपति। प्राणमावीदयं हससा
त्वग्निः पृथिवी चापस्ययोतस्थाहस्थरात्रिश्चोत्पेता मा देवता अ॥ रीगोपायं तु लि स
वितं तदाहतस्यो हिनक्तलास्ति यामेता देवताः प्रात्ते गोपायेषु॥२२॥ अथ होतृ
षदनमुपावर्तते। सहोतृषदनादेकं तृणं निरस्यति निरस्तः परावसुरि
ति परावसुर्हीवैनामासुराणां होतासतमेवैतद्धोतृषदनान्निरस्यति॥२३॥
अथ होतृषदनमुपविशति। इदमहमर्वावसोः सदने सीदामीत्यर्वावसु
र्हवै नाम देवानां होता तस्यैवैतत्सदने सीदति॥२४॥ तत्र जपति। विश्वकर्म
स्तनूपा असि मा मोदा षिष्टं मामाहिंसिष्ट मेषवो लोकं इत्यन्दं दजेऽनान्तं तत्

वा१

वाद तदाहवनीयं च गार्हपत्यं चास्ते तदुताग्नीं निक्रुतमामोदत्तोपिष्टं मामाहिः मिद
मिति तथा हि नामा तो न हिंसिस्तः ॥ २५ अथाग्नि मीढे माणेजपति ॥ विश्वे देवाः
दूर शास्तन माय यहहोताङ्ग तोमनाविर्यं निषुधा अमबूत नागधेयं यथावोत्यन
पं पाहव्यं मा द्वो वहानीति यथायेभ्यः पक्षेः स्पात्रा त्रयाहतुमा शास्ता
यथावत्रा आहरिष्यामि यथावः परि वे स्पामात्प वमेवितद्धवेषु त्रत्राःस
न मिच्छ तितु मात्रास्त यथावो नुष्याद्वे षड्ढयामि नुष्या हव्यं वहेव मिति त
स्माद्देवं जपति ॥ २६ आश्रावणं ॥ २ अग्निर्होता वेत्वग्ने होत्रमिति ॥ अग्नि
रिद ८ होता वेत्विति वि तदाहाग्ने होत्रमिति तस्पाहि हो तं वे वे ब्रा वि
मिति यज्ञो वि प्रा वित्रा वहतु यज्ञ मि त्स्पा वे तदाह नाधुत्तपजमान देवत ५५

श्री ५१
५५

दूर

नि[illegible]धृतयजमानाद्देवतायस्यातग्निर्होत तस्य वै तदाह द्युत वतीमद्ययोस्तुवमास्य
स्वि[illegible] तदध्वर्युं प्रासौ तिसयद्देको मि वाह॥१ यजमान एव जुहूमन्तु। यो स्मा अरातीय
तिसउपन्नृत मनुसयाद्वै इव ब्रूया यजमानाय द्विषं तं त्राष्ट यो प्रत्स्कष्या मिनं कुर्यान्नै
उह्लन्न्चोद्य उप न्नृत मन्नुसयद्वैव ब्रूयाद्दन्त्रेश्राहो प्रत्स्मयाध्या मिनं कुर्यान्नैस्मा देवा
मि विवाह[illegible] वसुवं विश्ववारामिति। उपस्तौत्य विनोमेतन्महयत्ये वषदा
० यह देव वसुवं विश्वबारामितीडामहे देवाँ२ ईडेन्यान्नमस्याम नमस्या न[illegible] मन्
यज्ञियानितीडामहे तान्देवान्यई डेन्यान्नमस्याम्म तान्य नमस्याय जामन्यज्ञियानि[illegible]
ष्या वाईडेन्याः पितरो नमस्या देवा यज्ञियाः॥३ यावै प्रजा यज्ञेन्न्वा नकाः। पराहृता
विताएवामवितद्याइमाः प्रजा अपराभूतास्तापइज्ञा न्नडति मनुष्याननु उपन्नावी

देवान्नु नुवषा८स्योषधयो वनस्पतयो यदिदं किं च वयमुत स्मसि यद्वा आनक ॥४॥ तावा एताः
नवव्याहृतयो भवंति नव वै मे पुरुषे प्राणा एतानेवास्मिन्नेतद्दधाति तस्मान्नवव्याहृ
तयो भवंति ॥५॥ यज्ञो ह देवेभ्योऽपचक्राम। तं देवा अन्वमन्त्रयंत तानः प्रत्युपनआवर्त्स्येति
सोऽस्तु नष्कल्पे वहदेवानुपावर्त्तत तेनोपावृत्तेन देवा अयजंत तततलो तदत्र वन्यदिदं देवाः ॥६॥
सपदाश्चावपति। यज्ञमेवैतदनुमन्त्रयतानः प्रत्युपनआवर्त्स्वेत्यपर्ययम्मत्वाश्राव
घ.सि यज्ञ एवैतदुपावर्त्ततेऽस्तु नष्कल्पेति तेनोपावृत्तेनैरेतस्मान्नृतान्नर्त्विजः संप्रदायं
चरंति यज्ञमानेन परोदे यथा दर्विपात्रेण संप्रदायं चरेयुरेवमेनेनर्त्विजः संप्रदायं
चरंति तद्वाचैवैतं संप्रदायं चरंति वाग्घि यज्ञो वा उ हि रेतद्देतानि वितत संप्र ॥६६
दायं चरंति ॥७॥ सोऽनु ब्रूहीत्येवोक्ताध्वर्युः नापव्याहरन्नो एव होतापव्याहरेदा

स्त २

२.
आवृत्यध्वर्युस्तदग्नीध्रयज्ञउपावर्त्तेत॥ सोग्नीत्नापव्याहरेत् । आप्रत्याश्रावणात्प्रत्याश्रावयत्य
गीत्तनु नरध्वर्युर्यज्ञ उपावर्त्तेत ॥९ सोध्वर्युर्न्नोपव्याहरेत् । आ वऊ इति वृकोर्यीजुत्येवाध्वर्यु
होत्रेयज्ञः संप्रपद्यति ॥१० सहोता नापव्याहरेत् । आ वषड्कारात्तं वषड्कारेणाग्नावेवयोनौ
रेतोन्तं सिंचत्यग्निर्वियानिर्यज्ञस्य सततः प्रजापतइति नुह विर्यज्ञे प्रसोन्यो
ध्वरे ॥११ सत्विग्महे रहीताध्वर्युः नापव्याहरेदोपाकरणादुपावर्त्तेर्ह्रैमित्येवाध्वर्यु
स्रजाहन्त्यायज्ञः संप्रपद्यति ॥१२ तदुद्गातारो नापव्याहरेयुः । उत्तमायाएघोत्रमे
त्वेवोद्गातारो होत्रेयज्ञः संप्रपद्यति ॥१३ सहोता नापव्याहरेत् । आ वषड्कारात्तेव
षड्कारेणाग्नावेवयोनौ रेतोन्तं सिंचत्यग्निर्वियानि यज्ञस्य सततः प्रजा
वतं ॥१४ सयर्ह्युपव्याहरेत् । ये यज्ञ उपावर्त्तेत यथाऽऽपूर्णपात्रं परासिंचेदेवं सय
जमानं परासिंचित्सयत्राहैवमृत्विजः संविदाना यज्ञन्न चरंति सर्वमिव तत्रैकु

न्यतेन मुह्यति तस्मादेवमेव यज्ञोऽनन्तर्व्ययः ॥१५ तावा एताः । पंचव्याहृतयो नवं त्यो
श्रावयास्तु श्रौषड्यजये यजामहे वौषडिति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पशुः पंचर्त्तवः संव
त्सरस्यैष एकायज्ञस्य मात्रैषा संपत् ॥१६ तासां सप्तदशाक्षराणि । सप्तदशो वै प्रजा
पतिः प्रजापतिर्यज्ञ एष एकायज्ञस्य मात्रा एषा संपत् ॥१७ ओ श्रावयेति वै देवाः । पुरोवा
तं ससृजिरेस्तु श्रौषडित्यभ्राणि समप्लावयन्यजेति विद्युतं ये यजामहे इति स्त
नयित्नुं वषट्कारेणैव प्रावर्षयन् ॥१८ ॥ प ७ ॥ स यदि वृष्टिकामः स्यादपि ह
स्वाध्वर्यवे दर्शपूर्णमासयोर्ब्रूयाद्वृष्टिकामो वा अस्मीति तन्नोऽध्वर्यू
पुरोवातं च विद्युतं च मनसा ध्यायतादभ्राणि मनसा ध्यायस्वेत्याग्नीध्रं
स्तनयित्नुं च वर्षं च मनसा ध्यायेति होतारं सर्वाण्येतानि मनसा ध्या ५०
यतेति ब्रह्माणं वर्षति हैव तत्र यत्रैवंविदः संविदाना एतेन यज्ञेन चरंति ॥१९ ओश्रा

वयेति विदेवा ॥ विराजमन्याद्रुद्रुबुरसुश्रो वदितिञ्च समुवोपा स्तडन्पजेत्क द्वं यन्ये वञा
नहइत्कुपा सीदञ्च षद्धारे एऐ व विराजमहुहानयं त्वेविविराडुस्पि वा एषदोह एव ८ हवा
स्मा । स्माइयं विराड्ढार्वा कामांडुहय एवमेतं विराजो दोह वेद ॥ २० ॥ ब्राह्मणं ॥ ३
कतवोह त्वेव यजा ॥ तस्मात्पञ्चनवं तिपुवह्वतवा ॥ १ दवा श्चवा असुराश्चा ऽन्न
येषाजापत्याः पस्पृधिरे एतस्मिन्यज्ञे प्रजापतौ पितरि संवत्सरेस्माक मयंन्न विष्य तस्मा
कमयंन्न विष्य नीति ॥ २ ततो देवा ॥ अर्चन्तः श्राम्यन्तश्चेरुस्त एता त्रजो पादद्दशुस्तो
रयजं त तेर्न्न्त्टं संवत्सरं प्राजा यन्न्तुभ्यः संवत्सरा सपत्ना नंतरायन्स्तस्मात्प्रजा
पाः प्रजपाइविनामेतन्न्र याजाइति तथो एवेष एतेर्न्न्तं संवत्सरं यजेत
न्तुभ्यः संवत्सरा सपत्नाननंतरेति तस्मात्प्रजा याजेर्यडनो ॥ ३ ते वा अभ्राउपाहवि

पि ध ५२

ऽधिः

षोन्नवंति। ब्रह्मणा वा आज्यमेतन विदे वा ब्रह्मणाऽपिनद्धं संवत्सरं प्राजापत्यं तु न्यः
संवत्सरात्संपन्नानंतरान्तियं स्तपोए विषए तेन ब्रह्मणाऽपिनद्धं संवत्सरं प्रजापत्यं तु
न्यः संवत्सरात्संपन्नानंतरेति तस्मादाऽप्यह विषोन्नवंति।।२४ एतद्धि संवत्सरस्य स्तोप
यः।। यदाऽपंतास्वानोविनमेतत्स यसादेवास्य ऊवति तथा एविनमेषए तस्चानैव पयसा
स्वीकुरुते तस्माऽप्यह विषोन्नवंति।।प सयपत्रेवति छन्दःप्रयाजेन्य आश्राव यते। ततए
वनापक्रामन्संग्रामो वा एष संनिधीयते यः प्रयाजैर्यजते यतरो वि संयत्तयोः प
रायजोतपवेसंक्रामत्यपतितरा हवेऽयपक्रामति तस्माद त्तितरा मत्तितरांभा
वक्रामेदन्ति तरा मत्ति तरा माक्रुतीर्उ इकुयानू।।६ तउतथान ऊपति।ऽनव
तिष्ठन्प्रयाजेभ्य आश्रावयेत्ततएवनापक्रामेत्तत्रोएवसमिद्धि इति तमंमन्येत ५८

तदाहुर्ऋतुरूपाः समिद्धो मेनह्येव समिद्धा आहुतयः ॥७॥ सदाश्राव्याहा समिधो यजेति त
द्वसंतः समिंधे स वसंतः समिद्धो न्यानृतूं समिंधे स तवः समिद्धाः प्रजाश्च प्रजनयंत्योषधीश्च
पचंति तद्वै वरवल्वु सर्वानृतूनिराहाप्य यजंत्यजेन वोत्तराना हाजामि तान्येजामिह कु
र्याद्यत्तनूनपातं यजेजो यजेति ब्रूयात्तस्माद्यजंत्यजेन वोत्तराना हा ॥८॥ स वै समिधो यज
ति वसंतो वै समिद्वसंतमेव तद्देवा अवृंजत वसंतात्सपत्नाननंतरायंच वसंतमेवा
ष एतद्वृंक्ते वसंतात्सपत्नाननंतरेति तस्मात्समिधो यजति ॥९॥ अथ तनूनपातं यज
ति ग्रीष्मो वै तनूनपाद्ग्रीष्मोह्यासां प्रजानां तनूस्तपति ग्रीष्ममेव तद्देवा अवृंज
त ग्रीष्मात्सपत्नाननंतरायंच ग्रीष्मात्वेवैष एतद्वृंक्ते ग्रीष्मात्सपत्नाननंतरेति तस्मात्तनून
पातं यजति ॥१०॥ अथेडो यजति वर्षा वा इड इति हि वर्षा इडो पदिदं क्षुद्रं सरीसृ
पं ग्रीष्महेमंताभ्यां निलयं भवति तद्वर्षा ईडितमिवान्नाद्यमिच्छमानं चरति

॥११॥

॥ तस्माद्वर्षा इडो वर्षा ह्येव तद्देवा अवृंजत वर्षाभ्यः सपत्नानंतराय वर्षा उ एवैष एतद्वृङ्क्ते
वर्षाभ्यः सपत्नानंतरारत्ति तस्मादिडो यजति ॥११ अथ बर्हिर्यजति । शरद्वै बर्हिरि-
ति हि शरद्बर्हिर्य इमा ओषधयो ग्रीष्म हेमंताभ्यां नित्य क्ता न्वंति ता वर्षा वर्द्धं-
ते ताः शरदि बर्हिषो रूपं प्रस्तीर्णाः शेरे तस्माच्छरद्बर्हिः शरदमेव तद्दे-
वा अवृञ्जत शरदः सपत्नानंतराय शरदमु वेव एतद्वृङ्क्ते शरदः सपत्ना-
नंतरेति तस्माद्बर्हिर्यजति ॥१२ अथ स्वाहा स्वाहेति । अंतो वै यज्ञस्य स्वाहाकारो यजु
न्त ऋतूनां हेमंतो वसंताद्धि पराध्यों न्ते तानेव तदंते देवा अवृंजतांतेनो ता सप- ५
५८ त्नानंतरायंत्यंते न एव वैष एतदंते वृङ्क्ते ते नो ता सपत्नानंतरेति तस्मात्स्वा-
हा स्वाहेति यजति ॥१३ तद्वा एतन्न वसंत एव हेमंता पुनरसुरे तस्माद्ध ५८

१२ अवुनर्भर्मानिधुर्दद्वान्अस्मिन्लोके मनतिमरवमेगद्ह॥१४॥ सर्वेष्ठ ध्रे ल्वितिमन्नि
मआनिमायैआहिहकुर्याधुद्धैतुर्थ्यं। वितिवै यम्मो च तु धोल्वितिमन्नी
७ निवेकोयोधोल्विनिक्ष्मूयोमिच्छुनमुवेगस्मजेननं। क्षिपतेतस्मार्षीतुधोल्वितियाष्टी
मनितो॥१५॥ अप्यवनुपूर्वेघ्रियाजेसमानयातहोहिविप्रजावेवहारेनस्माल्पीतमस्मा
स्ववेनद्वेनः। सिप्यतेतेनरेतसासिक्तनेमाहप्रजाः। तुनरस्याद्धर्वप्रजार्थीने
नस्माधनुवर्षेघ्रियाजेसमानयतिबाहुवि॥१६॥ सीमामोवारपसीन
धिनने। पः प्रयाजेर्वजनेयनरवेसुपत्रैयोमिश्रेमागुतिसतपतिने
तडुपन्नोधितुद्दौमित्रमागतुतितेनधजयतितस्माद्वतुर्थेप्रयाजेसमानय
तिवाहुवि॥१७॥ यजमानएवतुहृसुगाघोस्मादस्राजीयतिसतुपत्रूने तु

यजमानायैवैतद्विशं नि क्षात्त्रमेवालि८ सारयत्सनैवञुक्तमनाग्रउपम्नु
60 तमुन्चक्षत्त्रं रवैतद्दार्ध्यं बालि८ सारयति तस्माद्दुर्घे प्रयाजे समानयति ॥१८॥ सर्वां
ऽननवमृशं समानयति। यथा वमृशोथ यजमानो द्विषन्तं भ्रातृव्यमेवामृशे
४२ शोऽद्द्वेतारमाधेनावमृशो ऽत्रस्मादननवमृशं समानयति ॥१९॥ अथो ग्रासु
मुधृ इति। यजमानमेवैतद्विशति भ्रातृव्येधृष्टस्य भ्रातरमाधेधृक्
तितस्माद्धुत्तरीं जुहूमुधृष्वहति ॥२०॥ देवा ह वा ऽऊचुः। हैन। घ्र। अ नि मेवो नु
स वं यज्ञं८ सं८ स्तावयामयदिन ऽसुररक्षसाम्यासन्नेम्युः८ स८ ह्नितास्य
वनो यज्ञ्युः स्या इति ॥२१॥ ... त्रमेयपाहे। स्वाहाकारे सो व स ख्रंयज्ञा
६० सुमस्कापयंस्ताहा...। मितितदा नेमस्मा ऽस्य भागः८ समस्थापयंस्ता हा सामग्र ६०

मिलितास्त्रिसाम्य माज्य नाम॰ समस्तापयपे स्वाहा मिमिति तद्य एष उ न यत्रा यक्षन्
अग्निर्वः पुरोडाशो भवति तद॰ समस्तापयन्॥ २२ ॥ अयपयपा देवतो स्वाहादेवानां
उपयाइति तस्य पाउ॰ अनुयाजा॰ समस्तापयन् प्रयाजानुयाजा वादेवा आज्य
पानुपाणो अग्निराज्यस्येति तदग्नि॰ स्विष्टकृत॰ समस्तापयन्नाग्नि
हि स्विष्टकृत्स एषो व्य न हि ताप्यव यज्ञः संतिष्ठत यत्यो विनं देवाः समस्ता
पयन्स्तस्मादुत्तमे प्रयाजे आ स्वाहेति पर्यति पावं ति द्वी॰ विमृवंति विधिं ऊ
तामुविन्नद्धुसर्वं यियज्ञ॰ स॰ स्थापयति तस्मादवदन्नजर्द्धं विलोमप
ज्ञेत्रिम...नैतद्दाद्विवेतस॰ स्थितामेयज्ञः ...ति विघासहिषपयज्ञो यानपा
...वासपथाग्रषद्कृत॰ ऊत॰ स्वाहा अतः॥ २२ ॥ देवा अकामयंत कथ

हासता ४

।मैयुक्तं पुनराप्याययन्त्र मांप्यानयामानं कुर्यान्निहसैनायातयामाच्चे ड्रेशेमेति
।।२४ — इडकामाज्यं पुरस्ताच्चिष्टमासीनां न येडुसमस्तापयंस्तोतान्वययथा
हर्विः हवीः ष्यन्पचारयतन्पुनरेवैनानि तदाप्याययत्ययातयामान्य
कुर्यान्नयातयामा ह्याज्यं तस्मात्तदुत्तमे प्रयाजे निहुयाद्यथा हर्विः हवीः ष्य
तिघारयति पुनरेवैनानि तदाप्याययत्यथातयामानि करोत्ययात
यामा ह्याज्यं तस्माद्यस्य कस्य च हविषो वद्यति पुनरेव तदभिघारय
ति स्विष्टकृत एवतत्पुनराप्याययत्ययातयामं करोत्यपपदा स्विष्ट
कृतेवद्यति न ततः पुनरभिघारयति नो हि ततः कोचन हविषामा
वाङ्गति होष्यन्भवति।।२५ ब्राह्मणं।।४ तद्वै समिधो यजन्ति। प्राणा वै स

सिधः प्राणानेवैतत्समिंधे प्राणैर्ह्ययं पुरुषः समिद्धस्तस्मादभिमृशेति ब्रूयाद्यद्युपसीस्पासः यद्युष्णस्यादे
वना वच्छंसेत समिद्धो हि स तावद्भवति यच्छीतः स्यान्नाशंसेत प्राणानेवास्मिन्नेतद्दधति तस्मा
त्समिधो यजति ॥ अथ तनूनपातं यजति ॥ रेतो वै तनूनपाद्रेत एवैतत्सिंचति तस्मात्तनूनपातं यज
ति ॥२॥ अथेडो यजति ॥ प्रजा वा इडो यदा वै रेतः सिक्तं प्रजायते ऽथ तदीडितमिवान्नमिच्छमानं चरति त
त्स्येवैतज्जनयति तस्मादिडो यजति ॥३॥ अथ बर्हिर्यजति ॥ भूमा वै बर्हिर्भूमानमेवैतत्प्रजनयति तस्मा
द्बर्हिर्यजति ॥४॥ अथ स्वाहा स्वाहेति यजति ॥ हेमंतो वा ऋतूनां स्वाहाकारो हेमंतो हीमाः प्रजाः स्वं व
शमुपनयते तस्माद्धेमन्म्लायंत्योषधयः प्र वनस्पतीनां पलाशानि मुच्यंते प्रतितरामि वयांसि सिते
वे सधस्तरामि वयांसि निपतंति तल्लोमेव पापः पुरुषो भवति हेमंतो हीमाः प्रजाः स्वं वशमु
पनयते स हावे तमईं कुरुते श्रिये न्नाद्याय यस्मिन्नर्हे भवति य एवमेतद्वेद ॥५॥ देवाश्च वा असुराश्च ॥
उभये प्राजापत्याः पस्पृधिरे तद्दे ह धृतिर्निर्जुष्यजयं तेतेसु विजयमाना ऊचुर्हंत यज्ञेव ब्रह्मन्विजिगीषामहै

स पाव मनो वाचं व्याहृतो मिथुनेन नावृत्रि-कामा स सर्द्धं पराऊबाता अपसर्वमितारउपानि तितव्ये ति देवा
असुरा ब्रुवं स्तोरवाइंदमब्रुवन्व्याहरति ॥ इंद्र सपर्द्धं द्रो ब्रवीत्। एको ममेत्यथास्माकमेकेतीतरे ब्रुवंस्त
उतन्मिथुनमेवाविंदन्मिथुनं ह्येकस्यैका च ॥७॥ द्वौ ममेतीन्द्रो ब्रवीत्। अथास्माकं द्वे इतीतरे ब्रुवंस्त
उतन्मिथुनमेवाविंदन्मिथुनं हि द्वौ च द्वे च ॥८॥ त्रयो ममेतीन्द्रो ब्रवीत्। अथास्माकं तिस्र इतीतरे ब्रु
वंस्त उतन्मिथुनमेवाविंदन्मिथुनं हि त्रयश्च तिस्रश्च ॥९॥ चत्वारो ममेतीन्द्रो ब्रवीत्। अथास्माकं
चतस्र इतीतरे ब्रुवंस्त उतन्मिथुनमेवाविंदन्मिथुनं हि चत्वारश्च चतस्रश्च ॥१०॥ पंच ममेतीन्द्रो
ब्रवीत्। तन्नेतरे मिथुनं नाविंदन्नोह्येतत ऊर्द्ध्वं मिथुनमस्ति पंच पंचेति ॥ ततो वै तऽइन्द्रो नव
ति ततो सुराः सर्द्धं पराऊपंत सर्वस्मादेवासुरा नऽजयंस्सर्वस्मात्सपत्नान सुरान्निरजन्त ॥
॥ तस्मात्प्रथमं प्रवाऽऽइह ब्रूयात्। एको ममेत्येका तस्यैयमहो द्वषाति यः मिथुन द्विषाद्यो
स्माद्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति ब्रूयात् ॥११॥ द्वौ ममेती त्र प्रवाऽऽजौ । द्वे तस्य यो स्मान्द्वेष्टि यं च

ति ३७

वयं द्विष्म इति॥१३॥ त्रयो मम मेति तृतीये प्रयाजा॥ तिस्रस्तस्य योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं॥४ द्विष्म इति॥१४॥ च
त्वारो मम मेति चतुर्थे प्रयाजे॥ चतस्रस्तस्य योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति॥१५॥ पंच मम मेति पंच
मे प्रयाजे॥ न तस्य किंचन योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति स पंच पंचेत्ये वन्नवन्न परान्नव
ति तथास्य सर्वः संदृष्टो नस्मात्सपत्नान्निर्नेजः ति य एव मेनद्वेद॥१६॥ ब्राह्मणं॥ पि रु तवो
ह त्विरदेवे श्रुपऽह्नोभाग मीश्विरेऽस्माना पऽह्नेत जतमानो पऽह्ना दंतग्र्णानास्त्वे व नो पिबद्धे
नाग इति॥१॥ तद्धु देवानऽह्नः॥ तस्मान्नवो देवे श्रुजान स्वसुरा नुपावर्त्तेता त्रिषां देवानां
द्विषतो भ्रातृव्या नृ॥२॥ तहि तामे धतु मे श्लं च क्रिरे॥ यामेषा मे ताम नुश्रुत्वं तिर्च्छ षं तो ह
स्मै वष्टुर्वे घ्रपं तोयं निरुत्तुने तो परे मृतलं नः शा [illegible] त्या त्स्य पच्याए त्वाषध यः पेविर
श॥ तद्धु देवा नाम्भाग आसा॥ कनो यइन्द्रे तो द्विषं द्विषतेरा तीय ति किन्द्रे ता नन्मात्र
सुप जानीत यत्स्य तद्दर्पिता न्यथास दिति॥४॥ [illegible] सोचुः केनि नो वा [illegible] मे त्र्यामहा इति

केनेति प्रथमानाविना यज्ञे यन्नामेति ॥ स हाग्निरुवाच न्वप्यपन्नां पुरा प्रथमं यजप्वता र
न्वानीति न वा मा यतना ञ्चावयाम इति ते यद्ध नूनमिद्यमाना नाप्यग्निमो यतनान्नाज्या वयं स
स्मादग्निरस्यातानु एवाऽऽयतनाच्यवते यस्मिन्नायतने भवति य एवमेतमग्निमन्वाहितं वेद
॥६॥ ते देवा अग्निमब्रुवन् ॥ एवं त्वेनां स्वमेवानुमन्त्रयस्वेति स हेत्याग्निरुवाच यत्ते वो विद्वांवे
वोदेवेषु यज्ञे भागमित्तु कथं नो विद इति प्रथमानेव वो यज्ञे यक्ष्यन्तीति ॥७॥ तमु वै वोऽग्नि त
मब्रुवन् ॥ नाव यं वा भ्रमस्मात्सु नजामोऽन्यो नो देवेषु यज्ञे भागमविद इति स एषोऽग्निरे
तु भुन नेत्रेः सनिधेऽग्रे नून पाद यद्द्गेऽग्नेर्वहिरि स्वाहाग्निमित्ता नेत्रोऽग्र वे
तस्या पु एयहत्या यांस्म वैतिष्ठा मस्य स्मा मानो भुवा एः करोत्यग्निमन्ते ह वाऽग्न स्माऽस्त
ग्निमन्तरस्त वा तु ष धीः ष वं तीद ॥ सर्वं य एवमेतमग्निमन्तु षाष्म तं वेद ॥८॥ तद्वा कुश्या प
ड्डत मोन्द्र षाज्ञा मावा ह यं त्वय वत्स्मा देना नूव प्य मान्य जंती तुतमा न्येच नान्य इ वा ६३

कल्पयन्प्रथमान्वापतामेतमभ्युवंस्तस्मादुत्तमानानावाहयंतिप्रथमान्यजंति॥ ११ ॥ चतुर्थेन त्वे प्रयाजेन दे
वाः यज्ञमभ्युवंस्तेपं चमेन समस्थापयंस्तु पयद्द्द न अर्द्धमसंस्थितं यज्ञस्य स्वर्गमिवतेन लो
कं समाश्नुवातं॥ ते स्वर्गं लोकं यंतः असुररक्षसेभ्य आसंगाद्बिभयो चक्रुस्तेऽग्निं पुरस्तादकु
४ र्वत रक्षोहणं रक्षसामपहंतारमग्निं मध्यतो कुर्वत रक्षोहणं रक्षसामपहंतारमग्निं पश्चादकु
र्वत रक्षोहणं रक्षसामपहंतारं सर्वतो नानुपुरस्तात असुररक्षसान्यासिसंहतनन्निरे
५ वतामपाहन्रक्षोहा रक्षसामपहंता यद्दि मध्यतआसिसंहतनन्निरेवतान्यपाहन्रक्षो
हारक्षसामपहंतायद्दिपश्चादासिसंहतनन्निरेवतान्यपाहन्रक्षोहारक्षसामपहंतात
एवं सर्वतोऽग्निभिर्गुप्यमानाः स्वर्गं लोकं समाश्नुवत॥ १२ तथोएवैषएतनात्वचतु
र्थेनैव प्रयाजेन यज्ञमाप्नोति तं पंचमेन संस्थापयत्यथ यदर्द्धमसंस्थिते
यज्ञस्य स्वर्गमिवतन लोकं समश्नुते॥ १३ [illegible] दास्यन्नमाज्यभागे पृङ्क्ते॥ ॥

अग्निमेवैतत्पुरस्तात्कृत्वानरक्षोहणं रक्षसामपहन्तारमुपयद्दाग्नेयं पुरोडाशो
नुच्चत्यग्निमेवैतन्मध्यतः कृत्वानरक्षोहणं रक्षसामपहन्तारमुपयद्दग्निं स्वि
ष्टकृतं यजत्यग्निमेवैतत्पश्चात्कृत्वानरक्षोहणं रक्षसामपहन्तारं ॥१४ सर्वेषां
पुरस्तात् । असुररक्षसान्यासिसंहंत्यग्निरेवतान्यपहन्ति रक्षोहा रक्षसामपह
न्ता यदि मध्यतश्चासिसंहंत्यग्निरेवतान्यपहन्ति रक्षोहा रक्षसामपहन्ता यदि पश्चाद
सिसंहंत्यग्निरेवतान्यपहन्ति रक्षोहा रक्षसामपहन्ता स एव वः सर्वांस्तान्निर्मु
च्यमानः स्वर्गं लोकं समश्नुते ॥१५ सर्वे देवं पुरस्तात् । यज्ञस्य त्वाहुरे तं प्र
ति ब्रूयात्मुख्या मा त्विमा रिष्यसं यं घ्रो नावध्विरोवा न विष्यसीत्येनां विमुख्या
त्वार्थियस्त्वया तद्विवस्यान् ॥१६ यदि मध्यतो यज्ञस्य त्वाहारतं तं प्रति ब्रूयात्
प्रजात्वा पशुभिर्विष्यसीति प्रजा वै पशवो मध्यं तया तद्विवस्यात् ॥१७ यदि दोत

ग तद्गृह्याः ... व्याहरन्तं वृत्तिकृत्या दप्रतितिष्ठिनादरिड्छिद्रमुं लोकमेष्यसीति तथा हैवस्यात्
स्माद्गृह्णानुव्याहारी वस्माद्गृतद्येवं विद्वान्न वत्ति ॥ संवत्सरः ह वै प्रजाद्गृह्यं
ज्ञति । स ह विविदे न जयति पास्यद्वारा लिद्गृह्य किं हि सत्यं हि ऊर्ध्वानन्तरतो ह्येव
विघाद्गृथाथ यथास्य ततुवंति तस्य ह स तएव द्वारः हेमं तोद्वारं नं ह्येतत् संवत्सरः स्व
र्गो लोकेऽपद्यत सर्वं वि स वक्तः सर्वं वा अदृष्प्रामतान्नाहास्माद्गृप्तः सुतं नवय
लब्धा लोकः ॥ १९ ॥ तदाहुः । किं देवत्यान्याज्यानीति प्राजापत्यानीति ह ब्रूयाद्नि
रुक्तो वि प्रजापतिरनिरुक्तान्याज्यानि तानि हितानि यजमानदेवत्यान्येव यजमानो हि
वास्य यज्ञः प्रजापति राद्गृ न रुक्ताः स विज्ञस्त्वा त तंजनवंति ॥ २० ॥ सम्राज्यस्याप
शीर्यानि हविषो वदाया यो परिष्टादाज्यस्यानिधारयति स एषाज्येन मिश्रा ज्ञुहोति
दैवात यजमानेनाहो वा एषतन्निश्रा क्रूयात यदि हवा अप्य पिहाम सन्नाज्जनेप

द्घंतिकेपूयाहैवांलसत इष्टं स्यादिवाः हिविवृंधिडुष इष्टं लवतियधकृतापिवृद्धिव
पापंकरोतिंनाहिवबहिर्द्धीयज्ञान्नवतियएवमेनद्वेद॥१२॥ ब्राह्मणं॥ छः॥ छः॥
चतुर्थः प्रपाठकः॥ कांडि १२॥ यज्ञेनावैदेवाः॥ इमां जितिं जिग्युर्येषामियं जितिस्ते
होचुः कथं न इदं मनुष्यैरनभ्यारोह्यं स्यादिति ते यज्ञस्य रसं धीत्वा यथा मधु
मधुकृतो निर्द्धयन्ति विदुह्य यज्ञं यूपेन योपयित्वा तिरोऽभवन् अथ यदेनेनायो
पयंस्तस्माद्यूपो नाम तद्वा ऋषीणामनुख्यातमास॥ यज्ञेनावैदेवाः॥ इमां जि
तिं जिग्युर्येषामियं जितिस्ते होचुः कथं न इदं मनुष्यैरनभ्यारोह्यं स्यादि
ले ति ते यज्ञस्य रसं धीत्वा यथा मधु मधुकृतो निर्द्धयन्ति विदुह्य यज्ञं यूपेन
योपयित्वा तिरोऽभवन्निति तमन्वेदं दधिरे॥२॥ तन्नैति॥ आम्यतन्त्वेसः॥
आभणत मवितद्धवाजयंति यद्ब्रांजप्प्नासर्षयश्चनेन्योदवात्ववृ ६॥

रो वयां स्व कुः स्वयं विवदद्धिरे पेत तदेष्यामो यतो देवाः स्वर्गं लोकं समाक्रमन्निति तत्किं पुरो चतइति
चेत्सारत्तु राला शामेव कर्मोस्व तासर्पतौ तिह सर्व एव मनिरयंवे यज्ञइति ॥ ३ ॥ ते होचुः अ
श्विसांनिष्ठ सरस्वत्यैनिष्ठेति स सर्पो वाग्नयेनिष्ठेति ततस्तथाव ग्न ये वा अस्यादि
ति तमग्नावेव परिगृह्य सर्वे कुर्वन्नमकुर्हं बुराकुर्ति हि देवानां ततरस्याय यज्ञः प्रारोचत
२ तमसृजत तमन्वतन्वत सो यं परावर्त्य यज्ञो न त्याज्यतपितिव कुर्वाय यज्ञस्त स्तां वारिण ॥ ४ ॥ सवाएत
स्त स्त्वं रो दाशायतां यएत्यो यज्ञो प्रा रोचय त्तस्मात्पुरोदाशः पुरोदाशो ह वि नामे
तद्यत्पुरोडाशाइति स एष उत्तयज्ञो च्युतं च्याम यायाष्टाकपालेः पुरोडाशो न
ति ॥ प सनपोर्णमास ५ हविः । नाना वा स्युमग्नीषोमीय एवापोर्णमासं हविः सा
नाय्य मानावा स्यंयद्रुएर्व षष्ठ तयज्ञाव ल्लखो तदाइन्द्रयानीति चेव पुरस्ताल्लोएं

मासस्य क्रियत एव मामावास्यायै तं नु तद्यस्मादत्र क्रियते॥ यद्य एनमुपधावेत् इष्ट्वामा
उपेत्येतत्तेवया जातवेद्य कामा वा एतमप्यनोनुद्रुद्गुः स एत्याः कामाः समार्ध्नते यत्कामोऽवा
एतेन यज्ञेन यज्ञेन यजते तस्यास्मै कामाः समृध्यन्ते॥ यस्यै वै कास्यै च देवतायै हवि
र्गृह्यते तामग्नावितास्य जुहोत्यग्ना उ च ह्येष्वंस्या त्किमन्यस्या देवतायाः॥ आदित्वो
तस्मादग्नय एव॥७ अग्निर्हि सर्वा देवताः॥ अग्नौ हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुह्व
ति तद्यः सर्वा देवता उपधावदेवैतत्तस्मादग्नय एव॥८ अग्निर्वै देवाना
मन्नादतमो॥ यो वा अन्नादतमं मन्येत तमुपधावेत्तस्मादग्नय एव॥ अग्निर्वै
देवानां गृहपतिः॥ यं वै गृहपतिं मन्येत तमुपधावेत्तस्मादग्नय ६६
एव॥१०॥ अग्निर्वै देवानां नेदिष्ठं॥ यं वै नेदिष्ठमुपसत्तव्यानां मन्येत तमुपधा

शतं५००

वे तस्मादन्यदेव ॥१॥ स यदीष्टिं कुर्वीत । सप्तदश सामिधेनीरनुब्रूयादुपां॰शु देवतां यजति तद्
ध्विरूपं मृडे चा त्वा याज्यानुवाक्ये स्यातां वार्त्रघ्नावाज्यभागौ विराजौ संयाज्ये ॥२
ब्राह्मणं ॥ त्वष्टुर्ह वै पुत्रः । त्रिशीर्षा षडक्ष आस तस्य त्रीण्येव मुखान्यासुस्तद्यदेवं
रूप आस तस्माद्विश्वरूपो नाम ॥ तस्य सोमपानमेवैकं मुखमास । सुरापाणमेक
मन्यस्मा अशनायैकं तमिन्द्रो दिद्वेष तस्य तानि शीर्षाणि प्रचिच्छेद ॥ स यत्सोम
पानमास । ततः कपिञ्जलः समभवत्तस्मात्स बभ्रुक इव बभ्रुरिव हि सोमो रा
जा ॥३ अथ यत्सुरापाणमास । ततः कलविङ्कः समभवत्तस्मात्सोऽभिमाद्यत्क इ
व वदत्यभिमाद्यन्निव हि सुरां पीत्वा वदति ॥४ अथ यदन्यस्मा अशनायास ।
ततस्तित्तिरिः समभवत्तस्मात्स विश्वरूपतम इव संत्येव घृतस्तोका इव त्व

न्धस्तोका इव वर्तत ऐष्वास्कृतिनाए वं हूपमिव हिसतेनाशनमावयतु॥५ स त्वष्टा कु
क्रोधा। कुविन्मे पुत्रमवधीदिति सोऽपेंद्रमेव सोममाजह्रे स यथायं सोमः प्रसुत एव
मपेंद्र एवास॥६ इंद्रो ह वा ईक्षांचक्रे। इदं वि मा सोमादंतर्यंतीति स यथा बली
यान्बलीयस एवमनुपहूत एव यो द्रोणकलशे शुक्र आस तं भक्षयांचकार
स हैनं जिहिंस सोऽस्य विष्वङ्ङेव प्राणेभ्यो दुद्राव मुखाद्धैवास्य न दुद्राव। य
स द्वैन्योन्येभ्यः प्राणेभ्योऽद्रवत्तददः सौत्रामणीतीष्टिस्तस्यां तद्व्याख्यायते
यप्येनं तद्वाग्मन्तिष उपनू॥७ स त्वष्टा कुक्रोधा। कुविन्मेऽनुपहूतः सोममभ
क्षदिति स स्वयमेव यज्ञावेशसं चक्रे स यो द्रोणकलशे शुक्रः परि
शिष्ट आस तं प्रवर्तयांचकार इन्द्रशत्रुर्वर्द्धस्वेति सोऽग्निमेव प्राप्य संबभूव

पितृवचरु

तारेव संबभूव तस्माहेक आहुः सोऽग्नीषोमावेवाभि संबभूव सर्वा विद्याः सर्वं यशः सर्व
मन्नाद्यः सर्वाः श्रीः ॥ ८ स य द्रष्टुर्मानः समुन्नवतु। तस्माद्धत्रोपपदपास्मन्नेवत्
स्मादहि स्विदन्तुअश्वदनाशृश्य मानवच परि जगृहतुस्तस्माद्दानवदुत्याहुः ॥ ९ अथ यद्
दब्रवीदिंद्रस्तु यद्दईदास्वपितिनुस्मा न्निंद्र एवञ्जघानापायद्धेशाच्चदवदपेदिं
द्रस्यशारुर्वईदास्वपितिशाश्वउहसएवेंद्रमह निषत्तु ॥ १० अथ यदब्रवीद्वर्दस्वपिति
तस्मादुहस्मेषुमात्रमेव तिर्यङ्वर्दत रथ्यमात्रं प्राङ्गोविवावरः समुद्रं दधौ वे
वहरर्धः सयावस्मच्चासस हैव तावदन्नाद आस ॥ ११ तस्मै ह स्म सर्वा दिश देवा
अन्नानमत्तिहरंति मध्यंदिने मनुष्या अपराह्णे पितरः ॥ १२ स वा इन्द्रस्तथे
वानुत्त्वेष्वरन्नाप्यग्नीषोमावुपमंत्रयांचक्रेऽग्नीषोमावुपुवं वे मम स्थोऽमुं वः १३

क्रू

रहमस्मिन्नु वयोरेष किंच न कंमइमदंस्यं वर्ड्यथ तुपमावर्त्तेथामिति ॥ १ ॥ तेनोणत्तु
उः । किमावाभ्यां स्यादिति ताभ्यामेतमग्नीषोमीयमेकादशकपालं पुरो
डाशं निरवपन् तस्मादग्नीषोमीय एकादशकपालः पुरोडाशो भवति ॥ १४ ॥ ता
७ वेनमुपावर्त्तेताम् । तावनु सर्वे देवाः प्रेयुः सर्वा विद्याः सर्वं यशः सर्वमन्नाद्य
ं सर्वा श्रीस्तेनेष्ट्वेन्द्र एतदभवद्यदिदमिन्द्र एष वउ पौर्णमासस्य बंधुः स यो हे
वं विद्वान् पौर्णमासेन यजत एतां हैव श्रियं गच्छत्येवं पुरोगो भवत्येवमन्ना
दो भवति ॥ १५ ॥ तद्वै खलु हतो वृत्रः । स यथा दृतिर्निष्पीत एवं संलीनः
शिश्ये यथा निष्पीतः सक्तुभस्त्रिरेवं संलीनः शिश्ये तमिन्द्रोऽभ्युद्द्राव हनि
ष्यन् ॥ स होवाच मा नु मे प्रहार्षीस्त्वं वि तदतर्हि सियदहं व्येव मा कुरु ६८

रा

धे

रुमामुषान्नूवमितिसावेमेन्नमेधीतितप्यतितंद्वेधान्वच्छिनत्तस्ययत्सौम्यमन्यकेनासतं
चंद्रमसंचकाराथयदस्यासुर्यमासतेनेमाःप्रजाउदरेणविध्यन्तस्मादाहुर्वृत्रएवत
र्हिनोऽस्मासीहृत्रर्ग्नि॥तर्हीतोदतःहियदमावास्यांतादेवतालोकादापाययत्तथ
यदिमाःप्रजाअशनमिच्छन्तस्माएवितद्धत्वायादरायवलिंहरंतिसयोहिवमेतं
वृत्रमन्नादोवदन्नादोहैवभवति॥१७तांतहेनादेवताऊचुःपाप्मानंसम्
ग्नीषोमावन्वाऽभूरग्नीषोमौयुवंविनान्नूयिच्छन्नोजोस्थाययोर्वामिदंपुव
पोरस्मान्नन्वाऽनऽतमिति॥१८तोहाचतुःकिंनाववोस्ततःस्यादितियस्ये
पोरस्मान्नन्वाऽनऽतमितितौ॥१८ताहोचतुःकिंनावबोस्ततःस्यादितियस्ये

ब्रुवन्॥१९॥ स हाग्निरुवाच मय्येव वः सर्वेल्पा जुह्वतु तेनाहं मय्याभजामीति तस्मा
दग्नौ सर्वेभ्यो देवेभ्यो जुह्वति तस्मादाहुरग्निः सर्वा देवता इति॥२०॥ अथ ह सो
म उवाच। मामेव वः सर्वेल्पा जुह्वतु तेनाहं मय्याभजामीति तस्मात्सोमं
सर्वेभ्यो देवेभ्यो जुह्वति तस्मादाहुः सोमः सर्वा देवता इति॥२१॥ अथ यदि
इ सर्वे देवा अस्य स्थानाः। तस्मादाहुरिन्द्रः सर्वा देवता इन्द्रश्रेष्ठा देवा इत्येत
द्वन्द्वे देवा अस्त्रि किं देवता अनेन वं संयो हि वाम तद्धादेकधा हि वस्या नोऽथे
कोनवति॥२२॥ एवं वा इदं न तृतीयमस्ति आई चिव जुह्वे चय जुह्वे नद्दा
ग्नेयं यदाई तत्सौम्यमथ यदिदं द्वयं भवाथ किं नेता वक्लिपत इत्यग्नीषो
मसोऽन्तर वा उपनागावग्नीषोमयो रूपाण्युपयाजान्नीषोमयोः पुरोडाशोऽप

दतएक तामनिवदं॰सर्व्वमाप्नोत्यथ किंनेतावक्रियतइत्यग्नीषोमयोर्हवितावतीर्भुक्तिःप्रकृति:
२३॥ सूर्यएवाग्नेयः। चंद्रमाः सौम्योहरेवाग्नेयं॰ रात्रिः सौम्या यएवापूर्यतेर्द्धमासः स आग्नेयोयो
२ पक्षीयते सौम्यः॥२४ आज्यभागाभ्यामेवासूर्याचंद्रमसावाप्नोत्यपा॰शुयाजेनैवाहोरात्रे
आप्नोति पुरोडाशेनैवार्द्धमासावाप्नोतीत्याहुर्यदाज्यः॥२५ तदुहोवाचासुरिः। आज्यभा
गाभ्यामेवातोयतमेवाथ तमेवाद्व्याप्नोत्यपा॰शुयाजेनैवातोयतमेवाथ तमेवा
द्व्याप्नोति पुरोडाशेनैवातोयतमेवायतमेवाद्व्याप्नोति सर्व्वमत्राप्नोमस्ससर्व
जितं॰सर्व्वेण व्रत्रं॰ हनानि सर्व्वे लिप्सितं त्राटव्यं॰ हनानीति तस्मादप्येतेनावक्रिय
तइति॥२६ तद्दाहुः। किं मिदं जामि क्रियते यदग्नीषोमयोरेवाज्यस्याग्नीषोमयोः पुरो
डाशस्य यदन्नेन हि नं तन्न जामीत्यानन्नहरलवा जाम्याज्यस्पेतरं पुरोडाशस्येतरं

तदन्यदिवेतरमन्यदिवतरं नवत्स्व च मनूच्य उपांशु यजत्स्व च मनूच्यर्च्चा यजति तदन्यदिवे
तरमन्यदिवेतरं नवत्सेन नहलेवाऽसौ । उपां॰ याऽऽयस्य यजत्यच्छिं पुरोडाशस्य सद्युपा
॰शु तत्प्राजापत्यं॰ रूपं तस्मात्तस्याऽनुष्टुभं मनुवाक्यां मन्वाह वाग्घ्यनुष्टुब्वा ग्धि प्र
जापतिः ॥२७॥ एतेन वै देवाः । उपां॰ याजेन यं यमसुराणां मकामयंत तमुपस्सर्प्य
वज्रेण वषट्कारेणाघ्नंस्तथो एवैष एतेनोपां॰ शु याजेन पाप्मानं द्विषंतं भ्रातृव्य
मुपस्सर्प्य वज्रेण वषट्कारेण हन्ति तस्मादुपां॰ शु याजं यजति ॥२८॥ स वा अनूच मनू
च्य उपांशुनयजति । तदन्विमा अन्यतरं दनाः प्रजाः प्रजायंत स्त्रि तेन स्त्रि हि
दाना न्यतरस्य तदस्त्रि करोति ॥२९॥ अथ यच्चमनूच्य ऋचा यजति । ततोऽदनाः प्रजाः प्र
जायंत स्त्रितेन स्त्रि हि दंत उभयतोह्य तदस्त्रि करोति प्रताः वाइमाइयाः प्रजाः ।

अन्यतरो देवताया वा नवृतो देवताभ्यः स्योऽहवं चिद्वान्नमीषोमयोः प्रजातिं यजति वर्द्ध हविः प्रज
पापप्मनो निर्भवति ॥ ३० स वै पौर्णमासेनोपवत्स्यन् नान्नसत्रामुहितं वसस्यान्नेनेदमुदरम् सूर्य
ङ्गिना ताडनीतिः प्रातर्द्धि वमन्चउ पौर्णमास्या प्रचारः ॥ ३१ स वै संप्रत्येवोपवसेत् । संप्रति
ह्येतं हं ह नानि संप्रति ह्येषितं चात्र्यं हं ह नानीति ॥ ३२ स वा उत्तरामेवोपवसेत् । समिव
वा एषक्रमते यः संप्रत्युपवसत्यनद्धा विसंक्रान्त यो यदीतरो वेतरमतिक्रमेवतीतरो
वेतरमथ य उत्तरामुपवसति यथा पुरो च मात्रत्वं संपिः व्याद् तत्स्या लनमानं
वेतरमथ य उत्तरामुपवसति यथापुरो च मात्रत्वं
स्तान्यतो ध्या त्वे वस्यादेवं तद्य उत्तरामुपवसति ॥ ३३ स वै संप्रत्येवोपवसेत् । पूर्व
त्वाज्ञन्यस्य हतं संपिः व्या दिवं तद्य उत्तरामुपवसति सोऽनुसृष्टे वत्ततो कुरोऽन्यस्या
पावसायीन्नवति तस्मादु संप्रत्येवोपवसेत् ॥ ३४ प्रजापतेर्ह वै प्रजाः ससृजानस्य
पर्वाणि विसस्रंसुः स वै संवत्सर एव प्रजापतिस्तस्यैतानि पर्वाण्यहोरात्रयोः

संधीपौर्णमासी चामावास्यां चर्तुर्मुखानि॥३५ सद्विस्त्वास्तोः पूर्वेति। नशशाकस८ःहातुं
ताम्नातेर्हिचिर्यहिर्दैवात्रत्रिषड्पन्नेग्निहोत्रलैवाहानयोः संधी तत्सपर्यात्रिषड्पंस्तस्समद
धुः पौर्णमासेन चैवामावास्येन च पौर्णमासी चामावास्यां च तत्सद्यस्त्रिषड्पंस्तस्स
मरधस्मातुर्मास्यैर्वैर्तुर्मुखानि तत्सघ्र्यानिषड्पंस्तस्समहधः॥३६ ससं८हितः पूर्व
त्तिः। इदमन्नाद्यमन्न्कत्तस्कोयुदिदंप्रजापतेरन्नाद्यं८ सयोहैवं विद्वान्संप्रत्फवेपैसति
संप्रतित्हिव प्रजापतेः पूर्वत्रिषड्पश्रेव निर्दैनं प्रजापतिः सएवमेवान्नाद्यो भवति
पएवंविद्वान्संप्रत्फपवसति तस्माउसंप्रत्येवोपवसेत्॥३७ चक्षुषी स्वाएतेप
स्वयदाज्यभागौ। तस्मात्पुरस्ताज्जुहोति पुरस्ताद्धीमे चक्षुषी तत्पुरस्तादेवैतच्च
क्षुषी दधाति। तस्मादिमे पुरस्ताच्चक्षुषी॥३८ तेराई हवी ईि हेके। आग्नेयं
माज्यभागं जुहोति दक्षिणार्द्धे हवीर्द्धे सौम्यमाज्यभागमितत्पुरस्ताच्चक्षुषी द

धाइति वृदंतस्तडुतस्तडुवदाविज्ञान्यविवदवीः पिदवाज्ञालायज्ञस्यासयुदेवपुरस्ताडुविषांड
हातितत्पुरस्ताज्जुहुयाद्धातियत्राएवसमिद्धतमंमन्येततदाजुतीर्जुहुयात्समिद्धेहोमेन
पो प्रवसमृध्नोजानत्य॥ ३९ ॥ सवाअस्त्येचमनूचक्षुषालोनपश्यति तस्मादिमेऽस्त्रेस्तसनस्त्रिके
चक्षुषीआक्लिष्टे अथयदचमनूचाञ्चयिपाजदस्त्रिहिवऊपन्निचक्षुः॥ ४० ॥ तद्वाएतोऽ
ऽग्नीषोमयोरावारूपमन्वावर्तेपुरुष्ठंतदाग्नेयंयत्कृत्स्नंतत्सौम्यंयदि वेतरथा
यदेवशुक्लंतदाग्नेयंयत्कृष्णंतत्सौम्यंयदेवबीभत्सततदाग्नेयंयत्स्वप्नःस्तुकृष्णइव
हिबीभत्समाणस्याहिणीनयनः स्तुकृमिवस्वापनेयंयद्दवस्वपिति तत्सौम्यंयदुप
माइइवहिस्तुभुवाहिणीनयन आर्द्रंवहिसोमस्याजारसः हवाश्वस्मि
ल्लोकेचक्षुर्भाजवतिसयच्छुरमुष्मिँल्लोकेसञ्जनतियएवमेतौचक्षुषीआपन्नो
गाचुद॥ ४१ ॥ ब्राह्मणम्॥ २ ॥ इंद्रोहयत्रवृत्रायवज्रंप्रजहारासोबलीयान्मन्यमानोनास्तृ

षीतीव बिभ्यत्ं निलयांचक्रे स पराः परावतोऽजगाम देवा ह वै विविदांचक्रुः इन्तावै वृत्रो यंइन्ना
ले इति॥१ तमन्वैष्टुं दध्रिरे। अग्निर्देवतानां हिरण्यस्तूप ऋषीणां बृहती छंदसां तम
ग्निरन्वविदत्तेनाहोरात्रिं सहाजगाम स वि देवानां वसुवीरो ह्येषाम्॥२ ते देवा
अब्रुवन्। न मा विनो घवसुर्घ सतियानः प्रावासीदिति तान्यामेतद्यथाज्ञाति त्या
वास खिन्न्यो वा सहागतान्याः समानामादन्नं पाच्छ दत्तं वा तदहमानुषं हविर्दे
वानामेवमान्यामेतत्समानं हविर्निर्वपानींद्राग्नं द्वादशकपालं पुरोडाशं त
स्मादैंद्राग्नो द्वादशकपालं पुरोडाशो भवति॥३ स इंद्रोऽब्रवीत्। यत्रा विवृत्राव
वृत्तंप्रहरं तस्मास्मा ये स वज्राः इत्यास्मि नोविमेदं घिनोति पन्माधिनवत्तन्मोऽ
ऽतति तथेति देवा अब्रुवन्॥४ तद्देवा अब्रुवन्नवाऽऽसुमनपसोमाछिनु यार ७२

पे१

सोममेवास्मै संनयति मे तस्मै सोमꣳ संनयन्त्येष वै सोमो राजा देवानामन्नं यच्चन्द्रमाः स यत्रैष ए
तांꣳ रात्रिं न पुरस्तान्न पश्चाद्ददृशे तदिमं लोकमागच्छति स इहैवापश्चौषधीश्च प्रविशति स वै देवा
नां वस्वन्नꣳ ह्येषां तद्यदेष एतांꣳ रात्रिमिहामा वसति तस्मादमावास्या नाम ॥ ५ ॥ तं गोभिरनु
१४ विद्याप्य समनयन्नरꣳ यदोषधीराश्नंस्तदोषधिभ्यो यदपो पिबंस्तदद्भ्यस्तमेवꣳ संनयन्ता
तस्यातीश्रीतस्य तमस्मिन्नागच्छन् ॥ ६ ॥ सोऽब्रवीन्न हि नोऽत्येव मदन्नेव उ मा पिश्रब
तयुत्थयदं मुविश्रुयाति नपोपजानीत तिनꣳ शृतं तन्नेवाश्रयन् ॥ ७ ॥ तद्वाए तनु
समानामेवसस्तुर एव सदिंद्रस्यैव सत्तत्रुनर्ना त न वा च दृ तेय द ब्रवीदि नोति मेति
तस्मादध्यर्धयादन्नꣳ शृतं तन्नेवाश्रयंस्तस्माद्धृतं ॥ ८ ॥ अमाꣳ सय पाꣳ शुराप्या ६२
पेताएव माप्यायतापश्चानꣳ ह दृश्यमानमहुतिषु उ अमावास्यास्य वृधुः सयो ह

वेविद्वांसं नयात्यवंः हिव प्रजयापशुभिराप्यायतेपपाप्मानः इतितस्माद्वैसन्नयेत्॥
॥८ तदाहुः। नासोमयाजी संनयेत्सोमाहुतिर्वा एषा सानवरुद्धा सोमयाजिनस्त
स्मान्नासोमयाजी संनयेदिति॥९॥ तदुसंनयेदेव। नन्वत्रांतरण्णक्षुत्कमसोमे
नतुमायाज्यवतायमए तदाप्यायनं संनरिष्यायेत्यब्रवीदिति न त्वेवमेद्धिनेति
यन्माधिनवत्नेमेऽरुंततितस्मादेतदाप्यायनं संनयेत्सस्माद्प्यसोम
याजीसंनयेदेव तु॥१०॥ वार्त्रघ्नं वि पौर्णमासं। इंद्रो ह्येतेन वृत्रमहन्नाथैत
देव वृत्रहत्यं यदमावास्यं वृत्रं ह्यस्मा एतज्जघ्नुष आप्यायनमकुर्वन्॥
॥१२ तद्वा एतदेव वार्त्रघ्नं यत्पौर्णमासं मुच्यैष एव यज्ञो नापवृद्धं इमाः सर्वा
प्रजाः तानि पुरस्तान्न पश्चाद्दृश्यो तदेनमेतेन सर्वं हतिनास्य किं ७३

चनपरिच्छिन्नदृष्टिसर्वैः हविपाध्यमानः इति नपाप्मानः किंचन परिच्छिन्नदृष्टिपरं वमेतद्वद॥
॥१२ तद्विके॥ इष्टापूर्तोपवसंतिनिश्चयो नोदनेत्सदोहेवदेवानामन्नविहीणमन्नं नभूतात्यन्योघ
घमितउपप्रदास्यामहे इति तद्विसमदैपदृष्टी एण एव पूर्वस्मिन्नन्नेथापरमन्नमागच्छ
ति सहवचनान्नए वनवत्पसामपाडोउद्गीरचान्यदोहवसोमोराजा नवति॥१४॥
अपचयाप्येवपुरा केवलीरोषधीरश्नंति केवलीरपः पिबन्तिनाः केवलमेव पयोदुग्ध एवं
तदेषवैसोमोराजादेवानामन्नं पुर्वे इमाः सपात्रेषुएताः रात्रिंनतुरस्तान्नपश्चाद्दह
शा तदिमंल्लोकमागच्छति सइहापश्चौषधीश्च प्रविशति तदेनमन्नपुष्यधिन्नपः
संनलाउति न्योधिजनयति सएषश्चा उत्तिन्योजानः पश्चाद्ददृशो॥१५ नद्यांतनूं
अप्रविहीनमेवादेवानामन्नघं परिष्वत वत विहीणं इह वाअस्पास्मिंल्लो
केऽन्नं न वत्सदानस्य मनुष्मिंल्लोके सुतनं परवामनतद्वद॥१६

तद्वाएताᳲरात्रिं।देवेभ्यो न्नाघंप्रब्रूयात तदिमंल्लोकमागछन्ति तेदेवास्र का
मयंतकथंनु नइदं तु नरागछेत्कथंनइदंपरागेवन प्रुणान्त्र्पदिति तद्य एवसं
न्नुवंतिततस्थाᳲसंतेए तएव नःसंन्तत्प्रदास्पंनीत्याह वात्का स्मिंस्त्वाच्च निष्ठा
स्त्वद्राᳲसंत यएवमे तद्धेदाया विपरमन्तां गछन्ति तस्मिन्नाᳲसंति।।१७
तद्वाएषएचेंद्रः यएषतपत्यपिषएव छन्नोयच्छैंद्रमाः।सा।स्पषत्राटव्याड
न्नेव तस्माद्यद्यपि पुराविदूरं नाबादित्ता थिन त्नेताᳲरात्रिं सुपैवन्याल
ग्र२ वात्तुसोस्य च्यातेमापद्यता।।१८ तंवैसिद्धादत्ति।यनपुरस्तान्नपश्चाद्द
क्षोयसातेहत्वेदिवषंनंत्रात्यमवेमेवात्तिनास्यसपत्नाःसंतीत्पर्यापुरुषपर्ण
गुरु व मेतद्वेदा।।१९ तं निद्धौदेवनिरस्यति।सएषधाताःपश्चाद्दक्षसप्तानराप्राद ७४

२०

यातसन्तस्यैवान्नाद्याय पुनराप्यायतयदि ह्वा अस्य द्विषन्भ्रातृव्यो ब्रणिज्यथावा

किं न विद्वांसेन वाप्यतस्याहैवान्नाद्याय पुनः संनवति य एवमेतद्वेद ॥ २ ॥ त

द्धैके महेन्द्रायेति कुर्वन्ति । इन्द्रो वा एष पुरा वृत्रस्य वधादथ वृत्रं हत्वा यथा

महाराजो विजिग्यान एवं महेन्द्रोऽभवत्तस्मान्महेन्द्रायेति तद्विन्द्राय त्वेव

कुर्यादिन्द्रो वा एष पुरा वृत्रस्य वधादिन्द्रो वृत्रं जघ्निवांस्तस्मादिन्द्रायैव त्वे

व कुर्यान्नु ॥ २१ ब्राह्मणं ॥ ३ ॥ प्रथम ॥ ॥ स वै पर्णशाखया वत्सानपा

करोति । तद्यत्पर्णशाखया वत्सानपाकरोति यत्र वै गायत्री सोममच्छा

पतत्तदस्या आहरन्त्या अपादस्ताभ्यायत्य पर्णं प्रचिच्छेद गायत्र्यै वा सो

मस्य वा राज्ञः प्रतित्वा पर्णं न्यपतत्तस्मात्पर्णो नाम तद्यदेवात्र सोमस्य

न्यक्तं तदिहासदिति तस्मात्पर्णशाखया वत्सानपाकरोति ॥ १

नामाच्छिनत्ति। इषे त्वोर्ज्जे त्वेति वृष्ट्यै तदाह यदाहेषे त्वेत्यूर्ज्जे त्वेति यो वृष्टादूर्ग्र

सो जायते तस्मै तदाह॥२॥ अथ प्रमार्ष्टि निर्ध्वसां समवार्ज्जेति। सच्चेस्तः शाख

णो पस्पराति द्योव वास्छेत्पर्यं विद्यापुर्यो वंपव त एषवा इदं८सर्द्धं प्रपाप

यति यदिदं किंच वर्षत्यपष वा एतासां प्रप्याय विना तस्मादाह छ्याववस्छ

त्कपाववस्छेत्काहेक आरूपहि द्वितीयो वती तितुतथा न बूषा त्॥३

अथ माष्टएणाम्नकाः८शाखया पस्पराति॥ घ्नेसो न व्यात्तत्पाद त्वा वःस

विता प्राप्ययित्विति सविता विदेवानां प्रसविता सन्न प्रस्तनायद्ध८सैनरा

निति तस्मादाह द त्वा वः सविता प्राप्ययित्विति॥४॥ अथ श्रेष्ठतमाय कर्म्मणइति

पक्रो विश्रेष्ठतमं कर्म यज्ञो हि तस्मादाह श्रेष्ठतमाय कर्मणइति॥५

आप्यायध्वमघ्न्या इंद्राय भागमिति। तद्यथैवादो देवतानामविर्विभ ७५

र्ध्वं न्नादिश्यात्येवाप्नुवितादेवतापा—आदिश्नाति यदाह प्यायध्वमघ्न्या इन्द्राय भागमि
ति॥६ प्रजावतीरनमीवा अयक्ष्मा इति। नात्र तिरोहितमिवास्ति मा व स्तेन ईश
त माघशंस इति मा वो नाष्ट्रा रक्षांसीशातेत्येवैतदाह। ध्रुवा अस्मिन्गो
पतौ स्यात बह्वीरित्यनपक्रमिण्यो ऽस्मिन्यजमाने बह्व्यः स्यातेत्येवैतदाह।
७॥ अथाहवनीयागारस्य वा पुरस्तात् गार्हपत्यागारस्य वाग्रे शाखामुपगूह
ति यजमानस्य पशून्पाहीति तद्ब्रह्मणे वै तद्यजमानस्य पशून्परिददाति
गुप्त्यै॥८ तस्यां पवित्रं करोति। वसोः पवित्रमसीति यज्ञो वै वसुस्तस्मादा
ह वसोः पवित्रमसीति॥९ अथ यद्वा एतां रात्रिमग्निहोत्रं जुहोति। आदि
त्यं वा एतद्देवतात्व हविर्न व्यतिपद्यते स पयस्पयसा उ ऊ पाघ पान्यस्य दे

वृतो वै हविर्गृहीतं तदनपस्पैद्धुद्भुयादेवं तत्तस्माद्य वाग्वेताः रात्रिमग्निहोत्रं जुहो
ति जुहुकलमग्निहोत्रमुन्नेष्यताःरवा नव त्वयाहोपसृष्टां प्रब्रूयोनादितियथादा
प्र॰ होपसृष्टेति ॥१०॥ अयो षा मादत्ते । घोरसि इष्टिधि व्यसी तस्मूपस्तोत्प्येव
नाम तन्महवेत्से च यदाह घोरसि दृष्टि व्यसीति मान्तरिक्षनो घर्मोसी तियज्ञ
मेवैतत्करोतियथा घर्मं प्रवृञ्ज्यादेवं प्रवृणक्ति किञ्चिद्धत्त्रे विपरमेण
धर्मन्नादृवं हस्वमाक्कारितिदृवं हत्यविनामितदक्षिणिलां करोतिमा
तेयज्ञपतिक्षीदिति यजमानो वै यज्ञपतिस्तद्यजमानायैवैतद
करोमाकाराः स्ता ॥११॥ अथ पवित्रे निदधाति । तद्वै प्रागुदग्धयात्प्राची
हि देवानां दिगथो उदगुदीची हि मनुष्याणां दिगथ पवित्रयोः पवते

सोयदिमांल्लोकांस्तिर्यङ्ङनुपवते तस्मादुदङ्ङ्दध्यात्॥१२ तद्यथैवादः। सोमं
राजानं पवित्रेण संपावयंत्येवमेवैतत्संपावयत्युदीचीनदशं वितत्य पवित्रं तं
वतियेन तत्सोमं राजानं संपावयंति तस्मादुदङ्ङ्दध्यात्॥१३ तं निदधाति। वसोः
पवित्रमसीति यज्ञो वै वसुस्तस्मादाह वसोः पवित्रमसीति शतधारं सह
स्रधारमिति बहु प्रस्तोत्येवैनदेतन्महयत्येवं यदाह शतधारं सहस्रधार
मिति॥१४ अथ वाचंयमो भवति। आ तिसृणां दोग्धोर्वाग्वै यज्ञो विच्छेदाय
हं तनवाइति॥१५ तदानीयमानमनुमंत्रयते। देवस्त्वा सविता पुनात्विति
सोः पवित्रेण शतधारेण सुप्वेति तद्यथैवादः सोमं राजानं पवित्रेण सं
पावयंत्येवमेवैतत्संपावयति॥१६ अथाह कामधुक्ष इति। अमूमिति सा
विश्वायुरित्युपह्वयति वां टक्षति कामधुक्ष इत्यमूमिति सा विश्वायुः कर्मेत्य

६१

यट्नीयां दृग्धति कामधुक्देइ सम्लितिसा विश्वधाया इतितद्यद्दुग्धतिब्री
यीएप वास्वेतद्दधातितिस्त्रो दोग्धि त्रयोवाइमे लोकाएव्यएवेनदेतल्लोकेभ्यः
सेतरत्यपकामं वदति॥१७ अयो तमां दोहयितवा॥ पुनर्दोहयति पात्रेण
तस्मिन्नुदस्तोकमानीय॰ पत्यंग्यञ्ज्यान यतियदत्रपयसो हापितद्दि
हाप्पसृदितिरसस्पो चित्रस्य वेलायदर॰ हियदा चेर्वन्यपयोपधयोजा
यंततउषधीर्ज्ञंध्वापः पीत्वातत एषरसः संभवति तस्माउरस्याचि
वसर्वेलायतउद्दास्पातनक्ति नीत्री करोत्येवेनदेतत्तस्माउद्वास्पा
तनक्ति॥१८ सव्यातनक्ति॥ इंद्रस्य त्वाभागं॰ सोमेनातनच्मीतित
यद्येवादो देवताभ्य हविर्गृह्णन्नादिरात्परवं वयावैतद्देवताभागं ११
दिशतियदाहेंद्रस्य त्वाभागंसितिसोमेनातनच्मीतिस्वदयत्येवेनं ९९

सदेतद्देवेषु ॥१९॥ अथोदकवतानेन पात्रेण पिदधाति । नेदेनदुपरिष्टान्नाष्ट्रा
रक्षांस्यवमृशानिति वज्रो वा आपस्तद्वज्रेणैवैतन्नाष्ट्रा रक्षांस्यपतोपहन्ति ।
तस्मादुदकवतानेन पात्रेण पिदधाति ॥२०॥ स पिदधाति । विष्णो हव्यं
रक्षेति यज्ञो वै विष्णुस्तद्यज्ञायैवैतद्धविः परिददाति गुप्त्यै तस्मादाह वि-
ष्णो हव्यं रक्षेति ॥२१॥ ब्राह्मणं ॥४॥ ऋणं ह वै जायते यो ऽस्ति स जायमान एव
देवेभ्य ऋषिभ्यः पितृभ्यो मनुष्येभ्यः ॥१॥ स यदेव यजेत । तेन देवेभ्य ऋणं
जायते तद्ध्येभ्य एतत्करोति यदेनान्यजते यदग्नौ जुहोति ॥२॥ अथ यदे-
वानुब्रुवीत । तेन ऋषिभ्य ऋणं जायते तद्ध्येभ्य एतत्करोति ऋषीणां निधि-
गोप इति ह्यनूचानमाहुः ॥३॥ अथ यदेव प्रजामिच्छेत । तेन पितृभ्य ऋणं
जायते तद्ध्येभ्य एतत्करोति यदेषां संततात्यवच्छिन्ना प्रजा भव

त्र वति॥४॥अथयद्देवेभ्यासयेत। तेनमनुष्येभ्य ऋणंजायते तद्धेभ्यएतत्करो
तियदेनान्वासयेतयदेभ्योशनंददाति सयएतानि सर्व्वाणि करोति सकृ
तकर्म्मा तस्यसर्व्वमाप्तं सर्व्वंजितं॥५॥सयेनदेवेभ्य ऋणंजायते तदेना
स्तदवजायतेयद्यजतेथयदग्नौजुहोति तदेनांस्तदवदयते तस्माद्य
त्किंचाग्नौजुह्वति तदवदानंनाम॥६॥तद्धिचतुरवत्तंभवति॥इदंवाअ
नुवाक्यायाज्यायवषट्कारोयस्यादेवताचतुर्थीयस्यैदेवतायैहवि
र्निरूप्येवतःहिदेवता अवदानान्यच्चायत्तान्यवदानानि वादेवता
म्भे चायत्तान्यतिरिक्तं हतदवदाने यत्पंचमंकस्मात्तदहितद्दव
द्येतस्माच्चतुरवत्तंभवति॥७॥तनोपंचावत्तमेवभवति॥पांक्तो

×स्विष्टकृत्स्वतन्त्रस्तरषु एवैष १४

संपद्भ ऊहेविश्रजषापशुत्तिर्नवत्निय

यज्ञः पाङ्क्तः पशुः पाङ्क्तः संवत्सरस्यैषो पंचावत्तस्य संपद्भ ऊहे विश्रजषा पशुत्तिर्नवत्निय

यज्ञः पाङ्क्तः पशुः पंक्तिः संवत्सरस्यैषो पंचावत्तस्य सं पद्भ ऊहेवि श्रजषापशुत्तिर्नवतिय

स्य वं घिदुषः पंचावत्तं क्रियत एतद्ध वै वप्रतातं कोरु पांचालं पञ्चत्तरवत्तं तस्मा

घुत्तरवत्तं भवति ॥ उस वै यावन्मात्रमिवि वावाव तांमानुषं ऊयधिमहदवघो

वइ वेत घ रूस्य पन्मा उषं नेष्टइ यग्नि करवाणीति तस्मा यावन्मात्रमिविवा

वधव ... सन्नाज्यस्योपस्तीर्य द्विर्हविषो वदाय थोपरिष्टादाज्यस्याभिघारय

ति देवा अन्ना ऊतीसोमाऊतिरेवान्याज्याऊतिरन्या न त एषा केवलीयस्योमा

ऊतिराघिषाज्याहुतिर्यइ विषइ ... यस्मुस्तरा उभे वितकरोति तस्मादुभयमु

तश्चाऽऽज्यं भवत्येताद्धुद्वे देवानां यदाज्यं तद्धुक्षामे वै तद्वित्ताः करोति तस्मा

दुभयतश्चाज्यं भवति ॥ १० ॥ असौ वा अस्य वा कोप यात्या ॥ तेतन्नेयो षेतषे

मिथुनम ... एष एव वषट्कारो य एष तपति सतज्य

डावि
येडी

ड्वस्यस्तांसुन्निमामुधिड्वति १५

न्नेवामूर्मा धरव ... नाधिड्वति तदेतन्नवृक्लेमां प्रजातिं प्रयेते
न्येनल्लोरियं प्रजातिः ॥ ११ ॥ सोनुवाक्यामन्नूच्यो याज्यामनुडुन्य पश्चाद्वषट्करोति प
श्चाद्वै रात्र्यं वृषायोषामधिड्वति तदेनेउत्तसुरस्ताउन्नलाघूत्ता वषट्कारे
णाधिश्रीड्रावपति तस्माउसहत्वैव वषट्कारेणाउऊयाद्वषट्कृतेवा ॥ १२ ॥ देवपा
त्रंवाएषयद्वषट्कारः तघथापात्रउद्धृत्य प्रयाच्छेदेवं तदयय त्तुरावषट्काराऊ
ऊयाघथाधोन्नूत्तानिदिध्यं तदमुष्यास्यादेवं तत्तस्माउसहत्वैव वषट्कारे
णाउऊयाद्वषट्कृतेवा ॥ १३ ॥ १०४ ॥ तघथायोनौरेतःसिक्तंचतूएवंत
दयय त्तुरावषट्काराउऊया घथायोनोरेतःसिक्तं तदमुष्यास्यादेवं तत्त
स्माउसहत्वैव वषट्कारेणाउऊयाद्वषट्कृतेवा ॥ १४ ॥ असोवाअनुवाक्यैवं
याज्या ॥ सा त्वेगायत्री पंक्तिष्टुबासो सा त्वेगायत्री मध्याह्न तदमूमनुक्रवन्न

७९

११ ७९

सोऽयमनुवाक्यो मामन्वाहेति व॰ हि गायत्री ॥१५॥ अथ त्रिष्टुब्जायतेति। तदनया पृजन्निषट् हियाज्या
मुष्मात्साधिवृषट्कृतो त्वसाउ हि त्रिष्टुप्तदेनेमस्तुजोकरोति तस्मादिमे संभुंजाते अनयोरे
नु संयोगमिमाः सर्वाः प्रजा अनुसंभुंजते ॥१६॥ स वा अग्रे खपन्नि विवृताउ वाका मनुऊ
सातु। अ सोऽयमनुवाक्या इह इह्यासौ बाईता हि तद्रूपं द्विपद एव याज्या परेते व॰
९ हियाज्यारूपं त... र॰ ही व॰ राथंतर॰ हि तद्रूपं क्रियते वा अनुवाकाया त्र य
छति याज्यया तस्मादनुवाक्याविरूपं ऊ वृहद्वाम द्रागच्छेदं बर्हिः सीदेति य
धृष्यति हि तयाप्रयच्छति याज्यया तस्माद्द्यावापृथिवीरूपी ही हि इह विरुद्धोषस्वाहविरा
हुषायैस्वाद्धि पिब धेति यत्र हि तयाप्रयच्छति ॥१७॥ सा या पुरस्तात् स्त्रद्दृष्णा। सा नुवा
क्या स्यादसोऽयमनुवाक्या तस्यात्र मुष्मा अवस्तात् लद्दा चंद्रमा नक्षत्राणि सूर्य ॥१८ १८।

श्री ग ॐ क...

अथ योपरिष्टाल्लक्षणा । सा याज्या स्यादिषं हि याज्या तस्या अस्या उपरिष्टाल्लक्ष्मै
षध यो ब्रूनस्य तथ अग्न्यापाग्नि रिमाः प्रजाः ॥१९ सा ह त्वेव समृद्धानुवाक्या ॥ यस्यै प्रथमा
१ त्पदाद्देवताम् अभिव्याहरति । सा एव समृद्धा याज्या यस्या उत्तमात्पदाद्देवता वा अधि
वषट्कारेण निर्वीर्यं त्वं देवतईस्य उ नयत एव तद्वीर्येण परिगृह्य यस्यै देवतायै हवि
र्भवति तस्यै प्रयच्छति ॥२० स वै वा वौ जिति करोति । वाग्वै वषट्कारः वाचा आग्रतारेत
४ एव तत्सिंचति षड्वितत्तवो वै षट्तद् उ ब्रूवा तदृतुः सिञ्चाततदृतवो रेतःसि
६ क्तमिमाः प्रजाः प्रजनयंति तस्माद्वै वषट्करोति ॥२१ देवाश्च वा असुराश्च । उ
भये प्राजापत्याः प्रजापतेः पितुर्दायमुपेयुरेतावेवार्द्धमासौ य एवापूर्य
ते तं देवा उपायन्योपक्षीयते तमसुराः ॥२२ ते देवा अकामयंत । कथन्विमम

६०

पिसं दृंडीमहिचो व मसुरा मेराणा मिति ते ईतः आम्यं ते श्वेरू स्तए तः ह वि यदिं य दहस्युर्य
५२ दर्शी सिमए मासो तान्याम यजें त तान्यामि त्रिष्टुत मपिसमहेंजत ॥२३ यए षोसुराणामा
सीतूं पदावाएता उतो परिलवेत अ पमासो न व ति मा सत्रः संवत्सरः स ईविसे
वत्सरः स ईमि तद्देवा असुराणाः सम हंजत स ईस्मा सपत्नान सुरान्निरन्न
नाम जंस ईम्विविषु रतस्स पत्नाः सं हं के स ईस्मा सपत्नान्निर्नजति ॥ य एवम
तद्वेद ॥२४ सयो देवानामासीतौ सय वा अभुवत हि न द वा यो सुराणाः सो य ते
वा न हि ते ना सुरा अभुवता ॥२५ अथो इत र पापोऽद्रुः ॥ य ईरवादेवा ना मासी
न्सो य वा न हि त मसुरा अभुवतयो सुराणाः स य वा अभुवत हि तं द वाः स ईम
हः सगरा रात्रि यैषा मासाः स्रुमे कः संवत्सरः स्वे कोऽह त्वे ना त्र तद्यु स्रुमे कः
इति य वा ~~वहि का~~ च हि वा अपवा यावतीवा अधायानि तणाः हा नाम वति तद्या वि

एषा। पितृपेरदु ईमन्त्रक्षम ण्योच्छेतेसही

कं०१२१॥

ब होमित्याचक्षते॥२६॥ब्रा०५॥१॥पंचमः प्रपाठकः॥ ॥यज्ञेन वै देवाः॥ दिवमुपोदक्रामन्न्

थ्यायं देवः पशूनामीष्टे स इहाहीयत तस्माद्वास्तव्य इत्याहुर्वास्तौ हि तदहीयत॥

स येन वै देवा दिवमुपोदक्रामन्नौ तेनो एवार्चन्तः श्राम्यन्तश्चेरुर्यथ यो ऽयं देवः पशू

नामीष्टे य इहाहीयत॥ स ऐक्षत ताहा अहास्य हां तपूर्वकमायज्ञादिति सो ऽनुद्व

कामस उक्रायतनस्पोतरत उपात्यादहीं य एष स्विष्टकृतः कालं॥ ते नादेवो

ऽभ्यक्रवन्नौ मा ध्वस्रा द्विरिति त तं वि मायज्ञान्मान्तर्गा ताऽउ तिमे कल्पयतेति तथे

ति स तस्मा ब्रूहस्त न नास्य स्न न कं च ना हि न नु॥ ते देवा अभ्यक्रवन्नौ यावं ति नो हवीं

षि गृहीतानां पूर्वंस्या धृष्पान्तषाऽउ तमुपजानीत यस्मा आहुतिं कल्पया

मेति॥ पातं धर्युमस्य अक्रवन्नौ यथा ... हवींष्यनि घारं ते कस्मा अवदाना

दृ

वपुनराप्यायय मां यातयामानि कुरुत तं तरो कैकमन्नवदानम वा घेति॥ ६ सोऽब्रवीद्यथाह वै ह

वीः यथन्य ग्रावारयदे कस्मान्त्र वदानाः पुनराप्यायय वदवा तमामान्य कारात्तु तरकैकमन वदान

मवा घेतस्माद्वास्तव्य इत्याहुर्वास्तु हि तद्यज्ञस्य यद्धुत उहविः शृतस्माद्यास्य कास्मि

न्वदव तावेद विगृह्य तत्सर्वत्रैव स्विष्टकृतदन्वान्तः सर्वत्र ह्येवैनं देवा अन्वा

भजन्॥ ७ तद्वा अग्नय इति क्रियते अग्निर्वै स देवस्तस्यैतानि नामानि श

र्व इति यथा प्राच्या आचक्षते भव इति यथा बाहीकाः पशूनां पती रुद्रोऽग्निरिति

तान्यस्याशान्तान्येवेतराणि नामान्यग्निरित्येव शान्ततमं तस्मादग्नय इति क्रिय

प्र२ ते स्विष्टकृत इति॥ ८ ते होचुः। यत्तस्मै यज्ञमुखं सत्त्य यदस्मै हितं नः स्विष्टं कुर्विति

तदस्य स्विष्टमकरोत्तस्मात्स्विष्टकृत इति॥ ९ स वा तु वा कामम् अन्तः चार्य सं परस्प

तीं यत यथाग्निः स्विष्टकृतमावाडग्निरग्नेः प्रियाधामानीति तदग्नेः सवमाज्य

वै

नागमाहं साद्योमस्य प्रिया धामानीति तत्सोमस्य माऽन्नागमाहं याऽऽग्नेः प्रिया धाममा
नीतितद्य एष ध्रुव नयत्राच्युत आग्नेयः पुरोडाशो भवतीति तं सा हा ॥१०॥ अथयय
यादेव तं अग्न्याद्दुवानामाज्यपानां प्रियाधाममानीतित प्रयाजानुयाजा नाह प्रय
जानुयाजा नुयाजा देवा आज्यपा पुरुदाग्ना हिः प्रिया धाममानीतितदग्नि
होतारमाह तदस्मा एतां देवा आहुतिं कल्पयितान्यत्रैनानितदृषमः सम
गान्यन्त्रियएने धाम मनुपाकर्षेत तस्मादेव संपश्यति ॥११॥ तद्धैको देव
ता पूर्वां कुर्वन्त्य याग्धारा दाग्ने रपाङ्क्षोमस्य हि तितदु तथा नकुर्याद्विला
महतयाह्नऊर्ध्वेति याज्ञतां पूर्वां कुर्वन्त्य याज्ञरादिदं हि प्रथममन्निव्या
हरन्नथाघारमेवातिव्याहरति तस्माद्याघारमेव पूर्वां कुर्यात् ॥१२॥ ८२

क्रिषतंर

यत्तत्स्वं महिमानमिति। यत्र वा ऽश्वो देवता ऽ आवाहयति तदपि स्वं महिमानमावाहयति तदेतः प्राडु
र्वकिंचन स्याव महिम्न इति तदत्र नेप्रीणेति तथो हास्यैषो ऽमा घा वा वाहितो भवति तस्मा
२ तंर दाह स्वं महिमानमिति॥१३॥ आवजता मे ऽज्या ऽ इष इति। प्रजा वा ऽ इषस्ता ऽ एवैतद्या वद्भ्यः कं कर
श्री ति ता ऽ इमाः प्रजा यजमाना ऽ अर्चन्त्यः श्राम्यन्त्यश्चरन्ति॥१४॥ स्वा ऽ अध्वराजात वेदा जुषताᳫं ह
द्वि ५ वि रिति। तद्य ऽ इत्स्यैवैत सम्मा यत्रास्तेप छन्द देवा ऽ विर्जुषेतातन महिमहज्ञ प ति
तस्मादाह जुषताᳫं हवि रिति॥१५॥ तद्यदत ऽ अत्रैवा प्राज्यानुवाकामन्वाह्न तत
मन्त्र वत तृतीयसवनं वेस्विष्टकृद्भाज्य देवं विष्टतीय सवने पिशीहि देवा ऽ र
उत्तरा लोय त्विष्ठ तिनद्व वा क्यावैषु सदेव मान्य दघ्वियाम्ना ऽ अधरस्य
लोत रिन्तिं नद्या ज्या वैवा सदे वैनवदे नेऽवणूम्यपेनव तस्तोनोऽत ह ती

त१

यसवनस्यरूपं तस्माद्वारत्त त्रत्र याज्यानुवाक्येऽनुवरू ह्येमेनवतः॥ १से तेवै
त्रिष्टुप्तो नवतः॥ वास्तु द्वारत घर स्य पक्षिव ष्टत्तदद्वीर्यं विद्वास्त्रिं डिसंधी
यैत्रिष्टु बिंडिवामुवे तद्वीर्यं वास्तो स्विष्टत्तति दधातिं तस्मात्रिष्टुप्तो नवतः॥
१७॥ उत्तो अनुष्टुनावव नवतः॥ वास्त्र उष्टुब्वास्तु स्विष्टत्तद्वास्ता वावत
द्वास्तु दधाति पिसुकं विद्वास्तुं पिस्यति ह नुरू पापश्रु निर्दास्ये वं चिडु
षोनुष्टुनोन्नवतः॥ १८ तदु हनाद्धत्र्यवः॥ अनुष्टुन्नमनुवाक्यां वक्रे त्रि
ष्टुनं याज्यां चक्रे पेतडुन्नयं परिग्रहणमीतिसरपात्पपात सपतिलाबा
बाडुमपि राप्रेसपरिममत्रोय न्विनकरं तस्मादिदमापदीतिसहैत
दवृपमानप ह्वि लोमपद्धकर मितिं तस्मान्नविलोम कपर्यासुखं दसा ८३

रामजी

त्व वस्या तामुत्तेवैवानुष्टुना उन्नेवातिष्ठुस्तो ॥१९॥ स वा उत्तरार्द्ध एव जुहोति । उत्तरार्द्धो ह
हो त्येषा ह्येतस्याहवनीयस्य दिक्तस्मादुत्तरार्द्ध एव धक्षुत उत्तरार्द्ध जुहोत्येतस्य वा दिशि
उदपद्यत तं तत एवाशाम यंस्तस्मादुत्तरार्द्ध एव धक्षेत उत्तरार्द्ध जुहोति ॥२०॥
स वा अन्यद्दृष्ट्वोत्तराम्याहुतिं जुहोति । उत्तरा आजनीः प्रजा वा अनुप्र
जायंते तस्मिन्निशः स्विष्टकृत उत्तरिष्वेता ह पश्चात्प्रसज्जेद्यदि तरां निराहुतिः
स८ स्टुत्तेस्य गृहाः प्रजा वा उपमृज्यमाना ईयुस्तस्मादन्यद्दृष्ट्वोत्तरा
म्याहुतिं जुहोति ॥२१॥ एष वै सुपद्दशः यन्न तादवा दिवमुपादक्रा
मन्नेषु आहवनीयो ध्यपद्हा हो वत सगार्हपत्यस्तस्मादेतं गार्हपत्या
स्रां दंच मुद्धरंति ॥२२॥ तं वा अष्टासुचिक मेघादधीता अष्टाद्दशरात्वेगाय

त्रीं गायत्र्यैव तद्दिवमुपोत्क्रामति ॥२३ एकादशाक्षरास्यादधीतो एकादशाक्षरा वैत्रि
ष्टुप् त्रिष्टुभैव तद्दिवमुपोत्क्रामति ॥२४ द्वादशाक्षरास्यादधीतो द्वादशाक्षरा वै जग
ती जगत्यैव तद्दिवमुपोत्क्रामति नात्र मात्रास्ति यावदेव स्वयं मनसा मन्ये
त तावद्दधीत स पद्मात्मप्यत्यक् निवर्तां च मुद्धरन्ति तेनानेव दिवमुपो
त्क्रामति ॥२५ तदाहुः ॥ आहवनीय एव वीः विश्वपत्वं भुरन्ता विदे
८४ वादिवमुपोत्क्रामेत् तानाएवाबंतिः आम्यं तन्येरुक्तस्मिन्नवीः अप
यामन्तस्मिन्नपइं तनवामहा इन्यपसवतइवहस्तविषां यज्ञाहपि
त्यमप्यवचेतुपरि आहवनीयोपाइयइं तननवामहा इति ॥२६ उतो ७४
गार्हपत्यएवमपपयंति आहवनीयो वा एष न वा एष तस्मै यदस्मिन्न

ष्टतः अपवेष्टुस्तस्मै वा एष यदस्मिं वृतं उ ऊं रित्पु तोयत र् यथा कामयेत तथा कुर्या
त् ॥२७॥ स हि ष यज्ञ उ वा चा नग्न ना या वि बिन्ने मीति का ते नग्नते त्पन्ति तए वमा
पु रि स्तृणीयु रिति तस्मादेतदग्निमन्ति तः परि स्तृणंति ट छ्ला या वि बिन्ने तृथे४
मीति काल त्ते ट्यि रिति ब्राह्मणस्य व ट्वि मनुष्ठे य मिति तस्मा सः स्थि
त यज्ञ ब्राह्मणं तर्प्पयित विब्रूया यज्ञ मवित त र्प्पयति ॥२८॥ ब्राह्मणो
प्रजापति र्हविस्स्वां दुहितरमभिदध्यौ दिवं वोषसं वा मिथुन्येन या स्या
मिति ताः संबभूव ॥ तद्धे देवानामागः आस य इत्थं स्वां दुहितर
मस्माकं स्वसारं करोतीति ॥२॥ त ह देवा ऊचुः यो यं देवः पशूनामी
ष्टे ति संधवा अयं चरति य इत्थं स्वां दुहितरमस्माकं स्वसारं क
रोतीति विध्यैमिति तं रुद्रो ऽभ्यायत्य विव्याध तस्य सामि रेतः प्रच

स्कं द न तथेन्न्वं न तदास ॥३ तस्मादेतदृषिणाभ्यनूक्तं । पिता यत्स्वां दुहि
तरमधिष्कन्क्ष्मया रेतः संजग्मानो निषिंचदिति तदाग्निमारुतमित्यु
क्तं तस्मिंस्तदुक्थे व्याख्यायते तेषां यत्तद्रेतः प्राजनयं स्तोषां यदाचे
वान्तां को धायामि इत्थ प्रजापतिमन्विष्यं तस्य तत्त्रायं निरत्तं तं सावित्य
इ एव प्रजापति ॥४ ते होचुः तं प्रजानीत यच्चेदं नामुष्या सत्कं नो हा उं यत्पिदं तस्या
दिति ॥५ ते होचुः । नगायं न दक्षिणत आसीनाय परिहरतं तच्चुग । प्राशित्र नि
न घ्याऽत मेवेन विष्यतीति तं भगाय दक्षिणत आसीनाय पर्यपाजिकुस्तत्पृगो
प्रेक्षां चक्रे तस्याक्षिणी निर्ददाह तथेन्न्वं न तदास तस्माहाहुरंधो वैभग इति
॥६ ते होचुः । नोन्वेवा [illegible] वामत्र शमदेनत्परिहरातनितित्पूष्णे पपीजक्कु

पो ५ उ ते

१५

स्त्वष्टा घ्रान्रा तस्य दला निर्ज्घान तस्य नूनं तस्मै दो तस्मादाऊरदं तकः दृषेत्ति तस्मा
द्यं ष्टक्ल चरुं ऊर्द्धेति प्रपिष्टानामसमें ऊर्द्धेति यपादं तकाय वं ॥ ७ तरो त्तुः ॥ नोन्वेव
त्रास्त्रामर्हृ हस्पतय एन त्वा रिहरत्तेति तद्बृहस्पतेय पर्यजिकुः स बृहस्पतिः स
वितारमेव प्रसवाया पाधावत्स विता विद्दवानां प्रसविता तदं मे प्रसुवनिति
दृास्मे सविता प्रसविता प्रासुवत्तदनं ८ सविर्त्रप्रसत्तं नाहिनत्ते तो ब्वचीनं
त शांतं देतन्निदानन नय त्वा त्रित्रां ॥ ९ सपत्वा त्रित्रमेव दधती यदेवात्रा विडं यस्य
स्य यदुद्रिक्तं तदेवित न्निर्मिमीते पापउपस्पृशाति शांति शापस्तद्दक्षिणा रा
मय त्वप्रषोडापष्ठं समवद्यति ॥ १० स प्राशित्रया वन्मात्रमिति वेदावद्यतु तथात्र्यः प्र
च्यवत्त तस्माद्यावन्मात्रमिति वेवाव घेदन्यतर तत्राजं ऊर्ध्वस्ताद्धा पस्थि

घ्नानयथाखदन्निः सरणावङ्गवतितथानिस्त्रवतितस्मादन्यतरतआज्यंकुर्यादिध्मस्य
हापरिश्रद्धा॥११॥ सआज्यस्योपस्तीर्यद्विर्विघोवदाघोपरिशादाज्यस्याभिघारयति
तद्यद्यपिवयज्ञस्यावदाननामिवाभवततु॥११॥ तन्नहार्येणपरिहरेत्॥ हार्येणादेवे
परिहरंतिपुरस्तादेवोऽप्रत्यंचायजमानंपश्चादुपतिष्ठंतेरुद्रियेणहपश्चान्न
सजघनस्यार्वेणपरिहारेत्स्यगृहाः पश्चादुपसर्पमाणाइतितस्मादित्येव
तिर्यक्परिजिहीततथाहरुद्रियेणपश्चान्नप्रसजतितिर्यगेवावनंनिर्मिमीते॥१२॥ तत
स्तुतिगृह्णातिदेवस्यत्वासवितुःप्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोहस्ताभ्यांप्रति
गृह्णामीति॥१३॥ तद्यपूर्ववादाबृहस्पतिः। सवितारंप्रसवाबेपाधमवत्सवि
तावैदेवानांप्रसवितेदंमप्रसुववितिं। तदस्मैसविताप्रसविप्रासुवद ६६

दिनं सवितृप्रसूतं नाहि न दैवमेव विषय एष तत्सवितारमेव प्रसवायोपधावति
सविता वै देवानां प्रसविता तेदंम प्रसुवेति तदाग्निं सविता प्रसविता प्रसौ
ति तद्दिनं सवितृप्रसूतं न हि नश्यति ॥१४ तन्त्राग्नीति । अग्नेर्हुतस्य न याग्नामी
ति न वा अग्नि किंचन हि नश्यति तथा हि नाम तन्न हि नश्यति नश्यति ॥१५ तन्न दक्षि
णवादेतु । गतन्न इदं रुद्रिय वत्तो हि न सदिति तस्मान्न दक्षिणवादेतु ॥१६ अथ
पत्न्या चामन्ति । व्यान्तिरापस्तद्दक्षिणांत्या शामयन्तं परिदध्यात् पात्रे ॥१७
॥ अथास्मिन्ब्रह्मणा गंपर्याहरन्ति । ब्रह्मा वै यज्ञस्य दक्षिणन्तु आस्ते ति गोष्ठ
स एतं नागं प्रतिनिदधा तन्त्राग्नास्ते यत्प्राशित्रं तदास्मिन्पर्याहरं सुसिद्धं त्वाग्नी दा२
दं यपमास्मिन्ब्रह्मन्नागं पर्याहरन्ति । तन्ननागीस्य यदत्त कर्ड्ढ मसं स्थितं

स्त२

पर्या

यज्ञस्यं तदर्त्तिं गोपायति तस्माद्ब्राह्मणेऽस्मै ब्रह्मभागं हरति ॥१८ सत्वै वाचं यम

२॥ एव स्यात् । ब्रह्मन्प्रस्थास्यामीति तस्माद्वाचा साधिष्ठं हन्ति वा एतं यज्ञं दक्षिणे

तिपिमध्ये यज्ञस्य कवक्षियवे उपाचरति ब्रह्मा वा ऋत्विजां भिषक्तमस्तद्ब्रह्मा

संदधाति न हस्संदध्याद्यद्वा वद्यमानन्वासीत तस्माद्वाचं यम एव स्यान्नु

१९॥ स यदि पुरा मानुषीं वाचं व्याहरेत्तत्रो विष्णवीमृचं वा यजुर्वा जि

पेद्यज्ञो वै विष्णुस्तद्यज्ञं पुनरारभन्ते तस्यो हैषा प्रायश्चित्तिः ॥२० सयत्रा

हा ब्रह्मन्प्रस्थास्यामीति तद्ब्रह्मा जपत्येतं ते देव सवितर्यज्ञं प्राहुरिति

तत्सवितारं प्रसवायोपधावति स हि देवानां प्रसविता बृहस्पतये ब्रह्म

णे इति बृहस्पतिर्वै देवानां ब्रह्मा तद्य एव देवानां ब्रह्मा तस्मा एवैतत्प्र ७७

स्याप

ह तस्माद्धाह बृहस्पतये ब्रह्मण इति [illegible]न यज्ञमवर्त्तत न यज्ञपतिं तेन मामवेति ना
त्र तिरोहितमिवास्ति ॥२९॥ मनोजू[illegible]ता माज्यस्येति मनसा वा इदं सर्वमाप्तं
तन्मनसैवैतत्सर्वमाप्नोति बृह[illegible]तिर्यज्ञमिमं तनोत्वरिष्टं यज्ञं समिमं दधा
त्विति यद्विच्छिन्नं तत्संदधाति [illegible] देवास इह मादयंतामिति स वै विविच्छेदे
वाः सर्वेणैवैतत्संदधाति [illegible] दिकामयेत ब्रूयात्प्रतिष्ठेति यद्यु कामयेत ना
ऽपि नाद्रियेत ॥२ ब्रा० २॥ अथ[illegible] न वेदत्वैघातां ॥ स्रुवेनोपमुद्दकमाउङ्कुर्यद्वै
दंपालिन्पामवनेऊनावाहुरं [illegible]सवं नस्पावान [illegible]नास्य मनस्याः पालीकापेद्दे ॥
सत्स्नेव्राच मुनाद बिन्दुहिमा [illegible]पार विषामित्वेति कस्मान्मापार विषासी
त्येव इमाः सर्वाः प्रजा नि[illegible]नं तस्त्वापरि वितास्मीति कथं तन्नतिरिति ॥

२ स्तुता

॥२॥ सहोवाचायावदिहत्तुद्भ्रेका न[illegible]नो बक्रीविनस्वावन्नाङ्का नवत्कृतमस्यएवमस्यंगि
त्तति ॐ त्यां मायेविनरा स्त्रि[illegible] तामति वर्ध्मप्रपकर्ष्टरवाच्चातस्यांमाविनरा
सिंसुपदा तामति वर्ध्मप्रप[illegible]समुद्रमन्यवहरासितहिवाम्प्रतिनाश्रेनवि
तास्मीति॥३॥ चन्द्रमप्रप्रास[illegible]तहिंस्वछंद्वद्दतेयेतिथा॥८॥ समीनहोघश्मा
गंतातंमानावमुपकल्प्यपास[illegible]सिसअघच्छितनावमापघासितनस्त्वापा ३
रवितास्मीति॥४॥ तमेवंनृत[illegible]भुद्रमन्यवडहारासयतिपीतस्समांपरि
त३ द्विहेशेंतिथा॥६॥ समोनावमुपक[illegible]स्यापासांचाकेंसअघउच्छितना व
मापद्दत॥ समुस्याउपमायु[illegible]वितस्य श्रृंगेनावः पाशं श्रुतिमुमोच
तानतमुत्तरंगिरिमधिउज्ज[illegible]महोवाचाश्मपीपरंत्वेवाबृहेनावं ८८

पु बध्नी ष तं लुम्ना गिरो सं त मुदक मं तस्थे सी घाव घाव उदक ८ स मवषा त्राव त्राव दव
वसप्पी सीनि सहताव त्रा वाद वा चेव सस र्प्प त दथे त उत्तर स्य गिरर्म नार व सर्प
ण मि त्वा घोह ताः सद्यः प्र जानिरु वा हां त्य मुउ र त्वे क ६ परि द्वि द्विषे ा उ सो ढ्ढं
६ गा ढ्वा मंथ्य सार स्त्रजा काम ॥ तत्रापि पाक यज्ञे नजे सद्य तं दधि मस्त्वामि द्वा मि
त्पं प्रु उ हू वां च कार ततः सं वत्सरा पा षि सं बभूव साह पिब मा ने वो दे षां
यत तासि हस्म घृतं पदे सं ति ष्ठते तया मित्रा वरुणौ संजग्माते ॥ ७ ना ८ हा व ऊः
का सी ति म नो इ हि ति त्वा व षा ब्रू ष्व ति न ति हा वा च यएव मा मुजी ज न त त स्यै ९
वा हम स्मी ति न स्या म पि त्व मा षा त त द्वाजज्ञौ तद्वा नुज ज्ञा हे ति त्व वे षा व सा
मु नु मा ज गा म ॥ ८ ता हे ८ मु उ रु वा व का मा नि त व उ हि त नि क थं न गव ति
मम कु हि त्व ति या स्त्र मूर [illegible] ज नी र हा षी ढे तं दधि मस्त्वामि द्वां त ना मा म

१ प्रु प्रपा ७ ध्रु २

जीजनथा। सा रात्री रस्मि तां मायज्ञेवकल्पयपङ्क्ति चङ्क्रैमावकल्पयि बिभ्रुसि बङ्कुः प्रज

८१ यापशुलिर्नविष्यसि या मेरुर्वा कोचाशिष मात्रा शिषुसे सा तसर्वासिम ड्विष्ट त

इति तामितन्मध्ये यज्ञस्पावाकल्पयन्मेध्यां ह्येतद्यज्ञस्य यदन्नरात्र या जातुषा

चा॰ जानरा॥९ नचाद्वेधीं ध्रुमं स्थतोर प्रजाकामः॥ तयेमां प्रजातिं प्रजङ्ई येयं मनोः

प्रजातिर्यामिन या कोचाशिषमाशास्ते सा स्मै सर्वा समार्ध्यते॥१०॥ सेषा निधा

नेनयद्दिडा। सयो हैवं विद्वानिडयाचरत्येता हैव प्रजातिं प्रजायते यां मनुः

प्राजायत यां चास्वेनया कोचाशिष माशास्ते सास्मै सर्वा समृध्यते॥११॥ सा वै

पवां वतानवति। पञ्चावोवाइडा पाद्मा वि पञ्चावस्तस्मात्तं चवतानवति॥

१२ स्सु समवदायडां पूर्वार्द्धे उरोडाशस्य प्रत्यायत्युरस्ताद्वा चनिदधाति

ना॰ हो त्र प्रदाय दक्षिणात्यति॥१३ स होतुरिह निलिंपति। तद्वोतोष्ठ ८८

बानिर्लिंपति मनसस्पतिना तद्भुतस्याश्नामीषे प्राणायेति ॥१४ अथ हस्तं रिहन्निर्लि
पति तद्धाता घ्रषो निर्लिंपते वाचस्पतिना तद्भुतस्याश्नाम्यूर्जे उदानायेति ॥
१५॥ एतद्ध्वै मनुर्बिभिर्मां चकार । इदं वै मेतन्निष्ठं यद्धस्पं यद्दिय मिडापाक
वह्नियायद्भ्रमइह रक्षांसि यद्धं न हि स्फातिर्नामेतत्सुरा रक्षोन्यः सुरा रक्षो
न्यइत्यवघ्रापयन्तन्तयो एवं नामेष एतत्सुरा रक्षोन्यः सुरा रक्षोन्यद्धुल
वघ्रापयेषयत्र्यत्यदं न प्रश्नाति नेदन्तपन्नं नांश्नाशाश्नानि त्येतदेवे नांप्राप
बातयदोष्ठेबानिर्लिंपति ॥१६ अथ हस्तं पाणौ समवघ्नति समवत्तामेव
सतीं तदेनां प्रत्यन्नं हान्तरिक्षमय ति तुबा त्वं ष्ठि तया होता यजमानाबाशि
षमाशास्ते तस्माद्धस्तं पाणौ समवघ्नति ॥१७ अस्पो पां रूप कुवन्तो
एतद्ध वै मनुर्बिभिर्यां चकार इदं वै मेतन्निष्ठं यद्धस्पं यद्दिय मिडापाक

२१

बह्विणायद्धिमहरहस्ताः सिंयद्गानदन्फरिति नामे तत्पुरारद्धो न्पः उपोरद्धोथ
इत्पेवोपाः स्रुपाक्रमत नाथा ए विना मे षए तत्पुरारद्धो न्पाः पुरारद्धोन्पइ त्पवो
पाः स्रुपक्रमात ॥१८ सतउपक्रमता उपक्रमत ः रथंतरं सह दृषियो पमाः र
थंतरः सह दृषियाक्रमताम् उपक्रमतं वामदेव्यः सहीन रिद्धेणोपवामो ब्रा
मदेव्यः सहीन रिद्धेण क्रमताम् उपक्रमतं बृहत्सह दिवोपमां बृहत्सहदिवा
क्रमतामिति नदेनामेव तउपक्रमबमानइमांष्य लोकानुपक्रमत एता
निच सामानि ॥१९ उपक्रमतागावः सहषिनाइति परी[illegible]वाइडा तदेनां
परोक्षमुपक्रमात सह षिनाइति समिषुनाम बि[illegible]न तउपक्रमते
॥२० उपक्रमतास हहोत्रिति तादनाः सहहोत्रा[illegible]सौ[illegible]नाध्वराणापक्र
मात ॥२१ उपक्रमतंजानतउरिरितिातदनां प्रत्यक्षउपक्रमात तउरि

८५

तिति सर्वः ह्येषा पाप्मानं तरति तस्मादाह तरस्तु रिति ॥२२॥ उपक्षुनः सरस्वानभूदिति प्राणो वै सरस्वा
न् प्राणमेवास्मिन्नुपक्षयन्त उपक्षतं हृमिति तेषां रारमुपक्षयन्त तस्मादिमुपक्षयन्तो ॥२३॥
न.१६ अथ प्रतिपद्यतो इडोपक्षुतो पक्षुतेडो पोस्माँ उ इडाक्षयता मिडो पक्षतेति तदुपक्षता
मित्येनामत संतीं प्रत्यक्षमुपक्षयन्ते यावे सासी [illegible] ह्येसासी चक्षुष्पदी वि गोस्त्र
स्मात्प्रत्युपक्षयन्त ॥२४॥ सा वि चतुरूपक्षयः कुपमानः । अथ नाने वोपक्षयन्त जा
मितायै जामिद्ध्रुपार्श्वदिडोपक्षुतेडोपक्षुतो त्या वा पक्षयन्तो पक्षतेडो
ति वेजोपक्षुतेति तद्वर्चोमुपक्षयन्त उपक्षतां इति न त्वराचीमुपो अस्म २
इडाक्षयता मिति तद्दाव्यानं त्वा वि तन्नो तारत्परोवचन तो इडोपक्षतेति तमु
नर वर्चो चीमुपक्षयन्त तद्वर्चो वीचि विनामे तत्परा ची वोपक्षयन्त ॥२५॥ मानवी
घृतपदीति मनुर्ह्येतामग्र जनयत तस्मादाह मानवीति घृतपदीति यदेवास्यै

१एगत्रा८ समगछतन्तसएवामित्रा २७१

घृतंपदेसंतिष्ठत तस्मादाह घृतपदीति ॥२६ उत मैत्रावरुणीति । यदेव मित्रावरुणौ
वरुणौन्यंगौ ब्रह्मा देवतानां प्रक्रांतानि ब्रह्मणो ह्येषा रवत्नानां प्रक्रांता प्रक्रांतादिद्या
९१ अध्वर्युं वै तु उपक्रमनामनुब्याह इति ताद्धवाश्चिवितदध्वर्यू उपक्रुबातायुत्र मानुषा
चसां विदद्याअध्वर्योबाधपइतारां तमां नुषा ॥२७ यद मंयज्ञमवान्येचयज्ञ
पतिं वर्द्धानिति । एतत्वैयज्ञमवंतिये ब्राह्मणाः शुश्रुवांसोनूचाना एतद्धान
तन्वुतनएतएनंजनयंतिनउतन्न्योनिक्रुर्नेघस्माउत्वेयज्ञपतिं वर्द्धतिं यस्य
स्रोतस्तूर्विक्राम्रुवंतिसहिपज्ञपतिवर्द्धते तस्मादाह यज्ञयज्ञपतिं वर्द्धा
निति ॥२८ उपक्रुतं द्यावापृथिवी पूर्वजे ऋतावरी देवी देवपुत्रे इति
द्यावापृथिवी उपक्रूषंतेयं पृथ्वीरिदं सर्वं पृथ्वी उपक्रतात्वं यजमान इति तद्ध १
उभानस्तुपक्रतां एतत्तपदत्तेनामन्नेत्रकाति परोक्षं ह्यवात्त्रायीयते द्विडां भाम १८१

इति २

नुषं हकुर्वीयन्नाम गृह्णीयाद्दीर्घं वितरां यस्य मन्मानुषं निदध्युर्यज्ञे करवाणीति तस्मा
न्न नाम गृह्णाति॥२९ उत्तरस्यां देवयज्यायामुपहूत इति। तदस्मा एतज्जीवातुमे
वं परोदमाशास्ते जीवन्ति हि पूर्वमिष्ट्वा यथापरं यजते॥३० तदस्मा एतत्प्रजामेव परो
दमाशास्ते॥ यस्य हि पूर्वं त्स्यमुं लोकमात्मनि तथास्मिंल्लोके प्रजा यजते तस्मात्प्र
जा तरा देवयज्या॥३१ तदस्मा एतत्पशूनेव परोदमाशास्ते॥ यस्य हि पशवो
भवंति स ह्येवमिष्ट्वा यथापरं यजते॥३२ तस्य सि हविष्करण उपहूत इति। तद
स्मा एतज्जीवातुमेव परोदमाशास्ते जीवन्ति हि पूर्वमिष्ट्वा यद्भूयो भूय एव
हविष्करोति॥३३ तदस्मा एतत्प्रजामेव परोदमाशास्ते॥ यस्य हि प्रजाभ
वात्युकल्याणानानवत्पथा तद्राध्न प्रजया हविष्क्रियाते तस्मात्प्रजान्
प्याहविष्करणं॥३४ तदस्मा एतत्पशूनेव परोदमाशास्ते॥ यस्य हि प

शावो न्नवंति स हर्षमिद्वांश्च नुपो नस्यएव हविष्कुरोति ॥३५ एषा वा अग्नेः शिः । जीवेषं प्रजामेस्यात्
च्छिवं गच्छेयमिति तद्यत्समूनाशास्ते तच्छिवमाशास्ते श्रीर्हि पशवस्तदेतान्यामेवै
तदाशीन्यो ० सर्वमाहते तस्माद्याए तत्र त्रेद्धन्माशिषो क्रियते ॥३६ देवा मह इष्टः
हविर्जुषतामिति । तस्मिन्नुपह्वत इति तद्य इस्यावेतत्समृद्धिमाशास्ते य
द्दिदेवा हविर्जुषंते तेन हि महद्भवति तस्मादाह जुषंतामिति ॥३७॥ १०० सतं
तिं ५ तां वेदाश्मं त्वे वा नाग्नो जुकपरा वोवाइडा नेत्युपस्थूनेग्नो प्रवृणजामेति
स्मान्नाग्नो जुकृति ॥३८ प्राणएवैव रूपतातहातरि वा यजमाने त्वदं द्यायेत्विदं
पयत्स्व वाडिं पुरो ज्ञशासप्रस्तीर्य पुरस्तात्क्रव्यापे निदधाति यजमानो वै ध्रु
वातं यजमानस्य प्राशितं नवत्तं यद्यत्प्रत्यक्षं नप्राश्नाति निदसं स्थिते
यद्जुप्राश्नानीत्येतदेवास्य प्राशितं नवत्ति सर्वप्राश्नं ति सर्वेषु मेकतो ५२

सदिति पंचगृहीतं ति पत्नी वा वा इडां पांडुरा विपरावस्तस्मात्पंचगृहीतमिति ॥ ३९ ॥ अथ
यत्रैतत्ति पूर्याता तत्र उद्धुरोडाशं तत्त्वा बहिः षिदं करोति न दत्र पिष्टानां
ज्ञाजानन्नवृतस्त्रो वा अवांतरदि त्रां वांतरदिशो विपितरस्तस्मात्
वृद्धी पुरोडाशं तत्त्वा बहिः षिदं करोति ॥ ४० ॥ अथ यत्र यो पक्वते द्यावापृ
थिवी इति तं दग्नीध आदधाति तदग्नीत्स्ताम्नात्कुपक्वतां द्यावापृथिवी मातोप
त्वा मां पृथिवी मातात्कुपं तामग्निरायो अस्थादहोपक्वता द्यावापृथिवी तापमां द्यौ श्चि
त्री ताक्कृपतामग्निराग्नीध्रा स्वाहेति द्यावापृथिव्यो वा एष यदाग्नीध्रस्तस्मादेवं
त्राश्नाति ॥ ४१ ॥ अथ यत्र त्रिषमात्रणा स्तेतं तद्रूपतिमग्नीद मिड इ द्विवृंदक्ष
धमत्वस्मात्रायोमघवानः सर्वेनां ॥ अस्माकं संत्वा त्रिषं सत्पानः सी
त्वा त्रिषहृत्वा त्रिषामिवेषु प्रतिग्रहस्तस्य एव वात्रावित्रपतमानायं

त्रिषु अग्नीषु आस्तरन्ति ता एवैतत्प्रीणाति गृह्याणां सूक्तेः ॥४२ अथ पवित्रयोर्मा
र्जयन्ति । पाकयज्ञियं वै वा एतद्भवति यदश्नाति पवित्रं वा एतद्यदेतदूर्ध्व
मुसंस्थितं यज्ञस्य तन्नेवा मन्हाइति तस्मात्पवित्राभ्यां मार्जयन्ति ॥४३
अथ तु पवित्रे प्रस्तरेऽपिसृजति । यजमानो वै प्रस्तरः प्राणोदानौ
पवित्रे यजमाने तत्प्राणोदानौ दधाति तस्मात्पवित्रे प्रस्तरेऽपि
सृजति ॥४४ आहवनीयात्तेनेवा रत्नं जुहोति । अनुयाजत्या
यानेषामेव वा एतदग्निं नवति देवेभ्यो हि यज्ञमूहिवान्भवत्येषां त
स्मादनुयाजांस्तेनवामहाइति तस्मादाहवनीयादुल्मुकमुद्धरति ॥१ तदु
नरेणु सं स्पर्शयन्ति । उत नाष्टावित तदग्निं नाप्याययन्त्येषां तथा मा
नं ऊर्ध्वं त्येषां तथाग्निरयं तद्धेतद्दूर्ध्वं मुसंस्थितं यज्ञस्य तत्र नवाम

हाइति तस्मात्पुनरनुसंस्पर्शयंति॥२॥अथ समिधमन्वाह दधाति। समिधैवैनमे
तत्समिद्धे यदेतदूर्द्ध्वमसंस्थितं यज्ञस्य तत्तेन वामहा इति तस्मात्समिधमन्वा
ह दधाति॥३॥ताः होतानुमंत्रयते। एषा त अग्ने समित्तया वर्द्धस्व चा च प्या
यस्व। वर्द्धिषीमहि च वयमा च प्यासिषीमहीति तद्यथैवादः समिध्यमाना
यान्वाहैवमेवैतदन्वाह तादृक्तद्धोतुः कर्म स यदि मन्येत नाहोतावदृप्त
पिस्वचरमेव यजमानोनुमंत्रयेत॥४॥अथ सम्मार्ष्टि युनक्त्येवैनमेत
त्कार्याय यदेतदूर्द्ध्वमसंस्थितं यज्ञस्य तद्वहादिति तस्मात्संमार्ष्टि स त्रिः स त्रिः
संमार्ष्टि त्रिस्त्रिर्व्वा अग्न्याद्वित्वन्याः संमृजंति तं तथा करवाम यथा देवेभ्यो व
हादिति तस्मात्सकृत्सकृत्संमार्ष्टि जामिता वै जामि यदुपरिपरि त्रिः पूर्वं त्रि
रुपरं तस्मात्सकृत्सकृत्संमार्ष्टि।५ स संमार्ष्टि॥ अग्ने वाजजिद्वाजं

७५

त्वा मरुत्वाँ॥ संघा ऊर्जितः संमाय्यीति सरिष्यन्तमिति वा अग्र आह सरिष्यन्नि वहति हि
नु वल्पथा त्रसस्ट वाँ॥ समिति संसृचे वसुभिरनुवति तस्मादाह सम्भवाँ॥ समिति॥ इ
अथानुयाजान्यजति॥ यावा एतेन यज्ञेन देवताह्वयति याभ्य एष यज्ञस्ताय
ति सर्वा वितता इष्टा भवंति तद्यत्तासु सर्वास्विव शास्वेषितत्पश्चेवानुयजति
त५ दस्मादनुयाजा नाम॥ ७ अथ यदनुयाजान्यजति॥ छंदांसि वा अनुयाजाः
वै५ पशुर्वै देवानां छंदांसि तद्यथेदं पशवो युक्ता मनुष्येभ्यो वहंत्येवं छंदांसि
सियुक्तानि देवेभ्यो यज्ञं वहंति तद्यत्र छंदांसि देवान्त्समतर्पयन्नथ
छंदांसि देवाः समतर्पयंस्तदतस्त्वाग पूर्वा छंदांसि युक्तानि दे
वेभ्यो यज्ञमूहुस्तदेनां समतीतृपन्॥ ८ अथ यदनुयाजान्यजति॥ ८४
५।१ छंदांसि वा अनुयाजाः छंदांस्येवैतत्प्रीणाति तस्मादनुयाजान्यजति॥

ते३ तं१ स्तुं१ जो१

तस्माद्येन वाहनेन धावयेत्तद्विचवृकात्या यवतेन सुहितं जरन्ते तस्मै ब्राह्मणस्याप्रव ॥ ९ ॥
छं मा वसिष्ठ खलु बर्हिः प्रथमं यजति ॥ तद्देकन्निष्टुं दासरूपमत्री प्रथमा छन्दसां युज्यते
३ वे तदु तद्वीये तिथयपृध्दीनोत्र वा दिवः सोम माहरन्तेद यथा यथा मन्ये तं पत्र
निष्ठं छन्दः सरूपमत्री प्रथमा छन्दसां युज्यते पात्रयथा यथा पदे वा छन्दसां स्य
ध५ कल्पन्ते न नु या जनुं तत्तायपवस्य समसदिति ॥ १० ॥ स वि खलु बर्हिः प्रथ
मं यजति । अयं वि लोको बर्हिरोषधयो बर्हिरस्मिन्नेवैतल्लोक ओषधी
र्दधाति ता इमा अस्मिँल्लोक ओषधयः प्रतिष्ठितास्तदिदं सर्वं जगदस्यां
त्वेनेयं जगती तद् जगती प्रथमा मन्त्रु वै त्रा ॥ ११ ॥ अथ नराशंसं द्वितीयं यज
ति । अन्तरिक्षं वै नराशंसः प्रजा वै नरस्ता इमा अन्तरिक्षमनुवाव
धुमाना प्रजाश्चरन्ति यद्वै वदति शंसति तस्मादन्तरि
क्षं नराशंसः सोऽन्तरिक्षमु वै त्रिष्टुप् त्रिष्टुभं द्वितीया मन्त्रु वै त्रा ॥ १२ ॥ अथा

निरुक्तम्॥ गायत्री वा॥ अग्निस्त्रायत्रीमुत्तमा कुर्वन्निवं यथा यथोनत्क्रमेण
छंदांसि प्रवृत्तिर्यस्तस्मादिदमुपापवस्पर्श॥ ३ देवान्यजन्तिवाध्वपुरि
हादेवं देवमिति निःसर्गेषु होता देवानां वीरदेवाः॥ संनिर्दिदासंपृवृपरा वो
लोषां रहाहि पवाव। प्रति घोहि रहा इंद्रांसि वा अनुवाजास्तस्मा
द्देवान्यजन्ते वा घयुरीहादेवं देवमिति निःसर्गेषु होता॥ ४ वक्रुवन्नेव
स्तुर्यस्येति। देवताश्चाएव वषाड्क्रियन्ते देवतायेकवैतत्तन वाक्र
त्रदेवतास्य उक्ता ऊक्तं देवं वहि इति तेत्र नाम्नैर्नेदं त्र सोमोन
रात्राः॥ स इति नात एकेचनयोवा अपत्रा अग्निर्गायत्री सा निरुक्तेनम्॥ ५
अर्थेयवृह्रु वानघस्वाघ्ययस्येति यजति अग्निर्वर्षिस्वनिर्दिशा
घस्तुघोषाघु स्तोविर्दुदार्दे दसांदेवतं ज्ञानी एतेवमुक्त तद्देवता

द्रौ४ ४रैवो

याख्व घ्रुषड्ढि यातादेवनाविड्ढ्यान्ता॥२॥ अथोत्तमम नुयाजमिष्ठास मानी यजुहोति निभ्रकामा
नु गा ऊ वारानत घ्रापिवादः प्रयाजेषु यजमानाय द्विषंतं भ्रातृव्यं बलिं हारयत्ययं भ्रा
यं बलिं हारयत्यथ वासवेत तदनुयाजेषु बलिं हारयति॥१७॥ ब्राह्मणं॥४॥ षष्ठः प्र
पाठकः॥ समाप्तः॥ संजम काण्डः॥१॥ सा वस्कवोव्यहति॥ अग्नीषोम पारुद्धिति
मन्नूडूषं ब्राह्मणस्य मा प्रसावेन भोहामीति जुहूं प्राचीं दक्षिणेन पाणिनाग्नी
षोमौ नमपनुद तां यो स्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो ब्राह्मणस्य प्रसावेन भोगा ना:
मीत्युपभृतं प्रतीचीं सव्येन पाणिना यदि स्वयं यजमानः॥ यां धमधं
अग्नीषोमयो रुज्जितिमनूज्जेषं यजमानो ब्राह्मणस्य प्रसवेन भो
हाम्यग्नीषोमौ तमपनुद तं यमस्यं पुडामानो द्विष्टि पश्चे नां हृष्टि वाग

पं२

पुमथंयुजमा नोद्वृ[illegible] पुमैनंद्विष्टि ग्ली ६

९६ स्येनं प्रसवेनापोहामीति पौर्णमास्यामग्नीषोमीयस्य हविषो पौर्णमासस्य हविर्जि
ति ॥ २ ॥ पृथामावास्यायां । इन्द्राग्न्योरुज्जितिमनूज्जेषं वाजस्य मा प्रसवेन प्रो
हामीन्द्राग्नी तमपनुदतां यो स्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो वाजस्यैनं प्रस
वेनापोहामीति यदि सपत्नं यजमानः ॥ ३ ॥ यद्यध्वर्युः इन्द्राग्न्योरुज्जि
तिमनूज्जेषं यजमानो वाजस्यैनं प्रसवेन प्रोहामीन्द्राग्नी
तमपनुदतां यो स्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो वाजस्यैनं प्रसवे
नापोहामीति यदि सपत्नं यजमानः ॥ ३ ॥ तं मावास्यायामिन्द्रा
ग्न्योः सामावास्यस्य हविर्निवत्येवं यथादेवतं न्यूहति ॥ ४ ॥ #

तद्युदेवं न्यूहति १

यजमान एव तदूर्द्ध मुद्गृह्णाति यो ऽस्मा अरातीयति स उपास्तमनु भ्रातृव्यं चाभिवितष्ठमानमुद्गृह्
णं वसैतेपोहतीयास्मा अरातीयत्यपि तं वज्रेणोद्धृत्य चाद्य उपास्तमनु भ्रातृव्यं चाभिवित
ष्ठमानमुद्गृह्य तत्पाप्मानं पाप्मानमपाहन्ति ॥५ तद्वा एतत् । समान एव कर्मन्व्याक्रियते
तस्मात् समानाद्देवपुरुषाद्देवता वाद्यश्चजापति इदं हि चतुर्थं पुरुषे तनी
षसंनत्ताम हाऽ इति छिदवं दीर्घमानाजात्या आसन्त एतस्माद्बहुतू ॥६ अथ
उत्काप परिधीन्समनक्ति यथा द्वावास्या होषीद्ययायद्भू समतितिष्ठिपत्तेऽ
त्येवं तत्परिधीन्प्रीणाति तस्मादुत्काप परिधीन्समनक्ति ॥७ स समनक्ति ॥
वसुभ्यस्त्वा रुद्रेभ्यस्त्वादित्येभ्यस्त्वास्त्वांताविश्वया द्वावायद्वसवोरुद्रा आ
दित्याएतेभ्यस्त्वास्त्वात्पवितदाह ॥८ अथ पपरिधिमनक्ति पद्माश्रावयति । परिधि

...नस्मात्स्थ...स्यप...न...क...तिदेव लोकवान्मस्तापत्रो

यजमानो ...प्रस्तरस्तंयुवास्यय...देवितद्युज ६ गादयतो कम्भावितघजमानम

न्योद्यतदाश्रावयतियद्धोवा आश्रावणं यद्धोनेवितत्सुतस्तदंपरिधीन्त्रीणाति

तस्मात्परिधिमन्तिपद्याश्रावयति ॥ ९ स आश्राव्याहाइषितादैव्याहोतार

इति दैव्यावा एते होतारो यत्परिधयोऽग्नावाहीष्टादैव्याहोतारइत्युवितदाह

यदाहेषितादैव्याहोतारइति नइवाव्यावृतिस्वयंवा एतास्मदेवायुक्ता भवंतियुमा मो

धुष्वादखुर्यं साधु कुर्युस्तस्मादाहभद्रवाच्यायतिप्रेषितामानुषः सूक्तवाकाये=

तितदिमंमानुषं होतारं सूक्तवाकाय प्रसौति ॥ १० अथ प्रस्तरमादत्ते । स

४ ॥११॥ स यं दिवृष्टिकामस्यात् । एतेनैवाददीतसंज्ञांद्यावापृथिवी इति ।

यदावैद्यावापृथिवीसंज्ञानातेऽथवर्षति तस्मादाहसंज्ञानांद्यावापृथिवीइ

तिमित्रावरुणौ त्वा वृष्ट्यावतामितितद्यो वर्षस्य पष्टेसत्वावृष्ट्यावतामित्याव ८७

ना २

२१

तुद्धाहायं विद्धर्षस्पष्टो योयं पवातसो यास्मिकद्विव पवातसोयं पुलाषंतः प्रविष्टः ऽ
प्राङ्प्रत्यङ्ङ्ता विमौ प्राणोदानौ प्राणोदानौ वि मित्रावरुणौ तद्ये एव बृहस्पिष्टेस
लाद्वृष्ट्या वलिल्सेव तदाह नामानद्विवादद्दीत यदाह व कदा वहृष्टिः रोमिव
नमनक्ष्णाङुनिमिवितत्करोत्याङु तिर्ह्वा दव लाकं गच्छादिति ॥ २ स वा अयं ङुकाम
न क्रिमध्यमुपन्न तिस्थूलं अक्षवायामेय मिव हि ङुक्रमध्यमिवोपन्न स्थूलमिव अक्षवा ॥ ३ ॥
सा न क्रिं वं तु ऊ च वा वा क्रं च रिहारणाद् तिर्ष्य एत्वेनमेतर्त्ता तमस्मान्मनुष्यलोकाद्देवलो
कुः मन्नयात यत्तितन्नीदेरिव हर तिर्ष्वय त यस्मानौ विरिवहरे यजमानो विस्त्रस्त
रास्याएत्वेनामतत्प्रत्तिष्ठा येनोर्ड्वं तौ हार एव वृष्टिं नियच्छति ॥ ४ स हरति मरुतो दृ
षती गर्ज छेति दिव लोकं गाच्छात्सवितदाह यदहमरुतां दृषती गच्छेति वराट्ट त्रि
नूत्वा दिवं गच्छन्तौ नौ वृष्टिमावहेतीर्षं विवस्रा ट स्त्रियं दिदमस्यामृलिं

वे ४ २४

प नु ३

वामूलं वान्नाघं प्रतिष्ठितां तानु नेयुं वशा द्रुश्निरियं नूला दिवं गछेत्स्वेवितुदाह ताता

नो वृष्टिमावहाति वृष्ट्या ह्य ऊर्ग्रसः पुरु तं जायते तस्मादाह ताता नो वृष्टिमावहेति।

२५ ॥ अग्न्यपि कंटकम् पगृह्णाति। यजमानो वि प्रस्तरः स्तरस्तं प्रस्तर मनु प्रहरेद्दि

प्र ह यजमानान्मुं लोक मिषात्तथो ह यजमानो ज्योग्जीवति यावद्धु वास्य ह मानु

ष मायुस्तस्मादेव तदपगृह्णाति ॥ २६ ॥ तन्न मुक्तं धारयन्निव प्रहरति। तद्यत्रास्ये

तरन्न्रात्मा गंस्तद्देवा स्पितं उम यत्तथ यत्न्नातु प्रलार्दं तरियाद्ध यजमानं

लोकात्तु घो ह यजमानो लोकान्नान्तरति ॥ २७ ॥ तं प्रांच मनु समस्यति प्राचीं

हि देवानां दिग्ं थो उदं चमुदीची हि मनुष्याणां दिक् मं गुलिलिरिव यो पुष्प

रन्नं काछे द्दा सन्निवी इतरः ज्ञा वंब्रुव ष निनि चथा कर वामयितथे उत्राव छिति

तस्मादंगुलिभिरिवाप्योपुप्यार नो काछे यदाह नोत्तस्व कं वाकमाह ॥ २८ ॥

नरर

अथाग्नीदाहाग्रहरेति। तद्यत्रास्यैतदात्मानं स्वादवास्यतद्रमयेत्पावितदा
हन्त्रूक्ष्णीमवानुप्रहत्य वल्दुष्या। अग्नेसि चक्षुर्मे पाहीत्यात्मानमुपस्पृशतीति
नात्मा आत्मानं नानुप्रहरणाक्रि॥१९॥ अथाहसंवदस्वेति। संवादद्वैनं दाविरि
त्यवितदाहोनग्नादित्यगनृवत्त्विवित्पावितदाहाग्निहीतरः शृत्याहस्या वय
गा त्यवितदाहोनग्नादित्यगन्ववित्विल्पावितदाहाग्निहीतरः
× तीतिविदद्वैः श्रावयन्तमनुबोधयत्यवितदाहाश्रौषडितिविद्वउघोए नमे
नुवाएनमेनुसातत्ये वितदाहैवमद्य पुष्याग्नीद्ब्रदेवलोकं यजमानमपि
यतः॥२०॥ अथाहस्वगाद्विव्याहाद्यइति। दिव्यावा एतल्होतारोयत्परि
धुयोग्न्याहितानवितस्वगाकरोति। तस्मादाहस्वगा दिव्याहाद्य
ने
हुतिस्व... मनिवन्यहुतितदास्मै मानुषायहोत्रकनामाशासो॥२१॥ अ
थपरिधीननुप्रहरति। समध्यमंवा अग्रपरिधिमनुप्रहरतियं परिधिं

पर्य्यधत्वात्ग्नेर्देवपालित्वं निरुह्यमानः तं तत एतमन्तजोषं नराम्येषणे त्वं दपवे
तत्वात्कृद्दस्यां ग्नः त्रिपं पाथो पीतमिनी तरावनु समस्पति ॥२२ अपंड्डुच्छं
चोपहृ[illegible] चसंगृहं गृह्णाति । अदो हि वाऊतिं करोति पदनक्त्यां पाऊति न्मू
त्वादेवदलोकं गंछादिति तस्माङ्कुडच्छं चोपहृतं चसंगृहं गृह्णाति ॥२३ स
विधिश्चैन्यो दिवन्त्यः संगृह्णाति । यद्वा श्रुना दिष्टं देवता विहवि
र्ह्यति सघृवि तस्मिं देवता प्रापि त्विन्यो मन्यांति नवा एत कुर्स्येव
[illegible]न्तद्देवताविहविर्गृह्णन्ना दिशाति यदाज्यं तस्माद्धिश्चैन्यो देवैन्यः
संगृह्णात्यं तद्भावे [illegible] श्च देवहविर्षा ॥२४ स संगृह्णाति । स
सृवं नागास्तेषां बृहंतद्रुतिं सत्सं त्रवाहा वरव त्तु प रिक्रिष्टोन वति ॥१८
वसंसारश्वाः परिध्यपाम्यदन्वाइति प्रसारश्च हि परिधय स्यानुव्रकृतान्न

वंनीमांसा चमन्ति विम्येग एं तदृत्ये तदुद्धेम्यदेवंकरोत्पांसद्यास्मिन्व हि

षिमादयध्वं स्वाहाद्या डिति तद्युथाद्युषद्भूतः ऊतामवमास्येतज्जवति।

२५॥ सयस्यानसोऽहविर्गलं ति। न्मनससस्य धुरिष्विमुं चं तियतोयु

नऊामक्ता ता ष्विमुं चामन्ति पाता ह्येव पुंजं ति ताता ष्विमुं वं तियस्यो पा

न्त्येस्को तस्य पता पुनऊामतां ता ष्विमुं चामे ति यता ह्येव युं लं ति तता ष्विमु

वंति॥२६ पुरुषो ह वा एतत् पद्ङ्स्याप श्नु त्वो तु एतद्धं कियन्वचरति स य न्निधम

पावद्येध्यर्थावाहनमवा र्छि दिवं तं तु एतस्मिंश्च रन्ति ष्विमो च न मा गच्छ तस्ते

तस्मादयन्ति तद्धि मो च न मा गच्छ ति तेतस्मादयन्ति तद्धि मुं वति तु एतत्पुनः

पुरुं दूः प संप्रगच्छन्ति तद्यां गति मन्ति पुरुदूः तां गतिं तं गत्वा ष्विमुं वा ति पदूं

वान्वमनुप्रजास्तस्मादयं पुरुषो पुरुदूः प ष्विमुं चात पद्मुरुदूः न द्यां गतिमन्ति

तानि मुं। वतितं एतत्पुनः पुरुषेऽतस्तेयाजे पु सोऽरुवाजे ब्रिते॥

शुद्धं तां गतिं गच्छन्ति ते विमुञ्चन्ते समाद धति ऋतावीस्ताः पर्यौपासते सुकृतः सुकृतो माध
२ नमिन्ति स्वाहा सुकृतः साधो माघवन्मिन्ते वितद्दाह ॥ २७ ब्राह्मणं ॥ १ ॥ स यज्ञोऽह ॥ इषि ता
दिव्या होतारो मनुष्याश्चाध्यायन्ति नो मानुषाः स्वकेवाकायेन्ति यदतो होता ब्रूयात्स्व
केवतद्दाह यजमानायैवैतदाशिषमाशास्ते न वा एतदुपरिष्टाद्यज्ञस्याशिषमा
शास्ते वदन्त यस्मादुपरिष्टाद्यज्ञस्याशिषमाशास्ते ॥ १ ॥ यज्ञो वा एष जनयति ॥
० याजयत एतेन ह्युक्तोऽस्मिञ्जस्तन्वन्ते तं जनयन्त्यप्याशिषमाशास्ते स यज्ञ आशि
षः संनमयति यामाशिषमाशास्ते यामाजीजनन्ते नितस्माद्वा उपरिष्टा
द्यज्ञस्याशिषमाशास्ते ॥ २ ॥ देवान्वा एष प्रीणाति ॥ यो यजते एतेन यज्ञेन।
स्त्रीर्विव ऋचोष्ठर्विव देवाहुतिरिविव वृषस देवान्प्रीणाति स प्रीणन्वतिते
षु विव प्रीतो देवाप्याशिषमाशास्ते तामस्मै देवाः प्राशिषः सन्नमयन्ति यामाशि

यो ४ तामस्मै ४ १०

यमाशास्ते यो नाप्रेषो दितिति स्माद्धाउ परि द्यावद्यस्याशिषमाशास्ते ॥३॥
अपमृतिपद्यते ॥ इदं कस्मान्नु द्यावापृथिवी अद्भ्य अनुदितिरन्द्रष्टस्वन्ददी
यज्ञस्य सर्वस्मा मन्नाधर्मसूक्तवाकमुत नमोवाकमित्याह यद्वा एतद्यज्ञ
एवयज्ञस्कवाकस्य नमोवाकस्मारा श्म यद्भ्यमविद्याम यज्ञमित्येवैतदाहात्र
वर्ष्मृतकर्माणि गस्युपक्ताती दिवस्पृथिव्योरित्यस्मिन्नेवैतदाह देवं स्वतेवागस्थेप
त्वेतोरनयोर्द्यावापृथिव्योरित्यामन्वतीतस्मिन्यज्ञेपजमाना द्यावापृथिवीस्ता
मित्यन्नवत्यो तस्मिन्यज्ञेपजमाना द्यावापृथिवीस्तामित्येवैतदाह ॥४॥ संगवी जीर
दान्ते इति ॥ संगवी तजीवदान्नस्तामित्येवैतदाहात्रस्व अप्रवेद इति माहा
कस्माद्धनेब्रह्मासोम्मीतद्दं पुष्टं कथ्य नब्रविददातीवैतदाह ॥५॥ उरुगव्यूती अ
नेयं तनाविति ॥ उरुगव्यूती तन्नाविस्तामित्येवैतदाह द्वे द्विद्यावारीत्यापो

तिं हृष्टिमात्यो तस्त्वा मित्यप्रे वितदाह ॥ ६ ॥ शं नुवो मयो नुवावितिशं नुवो ते मयो
नुवोस्त्वा मित्यप्रवेतदाह ॥ ७ ॥ स्वतीव पृषस्व नीवर्तिरसवत्योत ठपजीव
१०। नीयेस्त्वा मित्यप्रवेतदाह ॥ ७ ॥ सूपचरणां वृति । सूपचरणाह तस्मा वस्कंसो । या
मधस्त्वा दुपचर सिस्व धिचर त्रणो तइयमस्कंधा मुपरि स्पर्दधि चरसीत्य
प्रवेतदाह तस्मात्याराविदा तिंतस्मात्स्कन्नु मन्यमानस्यारित्यप्रवेतदाह ॥ ८ ॥ अग्नि
रिदं हविः । अजुषतावीवृधत महोज्यायोकृत तितदाग्नेय माज्यभा
गमाह । सोम इदं हविरजुषतावीवृधत महोज्यायोकृत तितात्सोम्य
माज्यभागमाहाग्निरिदं हविरजुषतावीवृधत महोज्यायोकृतेति । १०
तघृएबउत्पत्र्वाचकृत आग्नेयः पुरोडाशस्तस्य वतिनमाह ॥ ९ ॥ अप्स्व ... १०१
यथादेवतां । देवा आज्यपा आज्यमजुषन्तावीवृधन्त महो ज्यायोक्रतेति ।

न प्रयाजा नानुयाजा नाह प्रयाजानुयाजा विद्देवा आज्यपा अग्निर्होत्रेणेदं हविर
जुषतावीवृधत महो ज्यायोऽकृतेति विदग्निः सान्नेनेत्साहा जुषतेत्येवं यार्हृष्टा देवता
न्कुर्वन्ति ताः संपश्यत्यासो हविरजुषतो सो हविरजुषतेति तद्यञ्जुष्ये वेन सम
ज्ञिमा रमास्तेपद्धि देवा हविर्जुषन्तातान न हि महज्जुषन्ति तस्मादाहाजुषतेत्य
वीवृधतेति यद्धि देवा हविर्जुषयन्ते तदपि गिरिमात्रं कुर्वीति तस्मादाहावी
वृधतेति ॥१०॥ महो ज्यायोऽकृतेति । यज्ञो वै देवानां महः स होतन्न्यायात्समि
व ऊर्ध्वं तस्मादाह महो ज्यायोऽकृतेति ॥११॥ अस्या ऋध्यद्धोत्रायां देवं
गमावामिति । अस्याःऽराध्यद्धोत्रायां देवं गमामामित्यस्वैत्तदाहाशा
स्तास्तस्यैव यजमानो सावित्ति नामन्कृतेति तदने प्रत्यक्षं माशिषमाशासे पाद
वति ॥१२॥ दीर्घायुत्वमाशास्त इति सा या प्रज्ञत्रो नरादेवयज्या तद्विन्द्रतमद्वे

दीघायुत्वं ॥३ स्तुग्रजास्त्वमाशास्त इति । तथैद मुत्र ॥ नूयोहविष्कुरणं तदि
ह गत्नुत्वा ॥८ सुप्रजास्त्वं प्रजासनन ॥ स्तऊपयिष्येवं अपाङ्वित्ततां देवयज्यामा
शास्त इति त्वेव ब्रूयात् देवजीवातुं तत्प्रजां तस्य भृत्या ॥४ नूयो हविष्कुरणा
२४ माशास्त इति । ताद्व तत्सजा तवनस्यामाभूयाशास्त इति प्राणां वसजा नो
प्राते हि स ह जायतेन तप्राणानाशास्त ॥५ दिव्यं धाममाशास्त इति ॥
देवलोके मे प्यसदितिवे पऊतिया यजनं ताद्देवलोकं एवैनमेतद्
प्यवित्र कारातिं यदनेन हविषा शास्ते । तदश्यात्तद्ध्यासदिति यदने
न हविषा शास्ते तदस्मै सर्वं समृध्यतामित्युवितदाह ॥६ तावा र
ता: । पूर्वा शिषः करोति तिस्र इडा यां तात्र अष्टाव ष्टा दरा विगायत्री १०२
श्रीपं गायत्री श्री यज्ञ वितदात्ताशिषो जिसंपादय ति ॥७ ना तानूयसा:
१०२

कुर्यान्नो ऽतिरिक्ता ह कुर्याद्यदनूक्षसीः कुर्याद्वैपञ्चस्यातिरिक्तं द्विषं
ख्याः स्यात्तस्माद्ब्रवमत्यतिरिच्यते तस्मान्नागतानूक्षसीः कुर्यान्नि॥१८॥ अपा
द्वि[illegible]नीवसीः सप्तातदस्मादवारासंनामिति तदस्मादवाऽस्तु मन्यंता
मित्येव वि[illegible] तदग्निर्देवो देवस्यावनुनांवपमग्नेः परिमाणुषाइ त्ति
वदग्निर्देवो [illegible]वस्यावनुनां वपमग्नेर[illegible]स्माए तद्व नवामहा इत्य वे
वेतदाह॥१९॥ [illegible]विर्त्तवतिाए षिज्ञ तानिवाएतद्याइ नमविदंस्तस्मा
दाह हंचविन्नं वि[illegible]ने विनं घावाद्दाधिवोऽरु ह सस्यानामि तन्न
विनं घावाद्दाधिवी[illegible]गेपायता मित्यवितदाह॥२०॥ तदु हैक
आहुः ।उ नेचमेति[illegible]या लिता शिषज्ञा न्मानंनां तरे तीतिनउ तथा
नञ्चा घउमानस[illegible]य इत्याशीः किंनु तत्रात्विज्यांपांविकोचपञ्च

रत्विजआशिषमाशासतेयजमानस्यैवसानहसएतांकवनाशिषंप्रतिकाय
यतियआहाचैवभुतितमाउ ब्रूयाउ तेप्विनमित्युवा॥२१ इहगन्तिइमिस्यति
नधुदेवयज्ञस्यसाकेतनदेवास्मिन्ननुदधातितस्मादाहगतिधोमि
मस्युनि॥२२ इदं नमोदेवेभ्यइति श्रस्येवितसः स्वांगवान
मोदेवेभ्यः कारोतितस्मादाहेदं च न ॥१५ न्याइति॥२३ अथशंयोरा
हाशीर्वुह विबाहस्पत्यो उसायज्ञस्य तिस्वो विदांचकार सादेवलो
कमगायीततदेनहन्तिनिवमनुष्येन्याजास॥२४ तद्धाऋषीणाम
मुक्तनगासारांवुह विबाहस्पत्योउसायज्ञस्यसः स्वंविदांचकार
सादेवालोकमपोयायतितनामवयज्ञस्यसः स्वामुपापन्याः १०३

शंयुर्बार्हस्पत्योऽवघ्नंच्छंयोरक्षांसि विवेश एतद्यज्ञस्य संऽस्थामुपेति पाऽशंयुर्बार्हस्प
त्यो विदच्छंयोराह तस्माच्छंयोराह ॥ स एस प्रतिपद्यान । तच्छंयोरावृणीमह इ
ति तां यज्ञस्य संऽस्थामावृणीमहे तस्याऽ शंयुर्बार्हस्पत्यो विदित्यावितराह ॥ २५ गातुं य
ज्ञाय गातुं यज्ञपतय इति । गातुंऽह्येष यज्ञायेच्छति गातुं यज्ञपतवेपो यज्ञस्य संऽस्थां
दैवी स्वस्तिरस्तु नः स्वस्तिर्मानुषेभ्य इति स्वस्ति नो देवत्रास्तु स्वस्ति मनुष्यत्रे
त्येवैतदाहोर्द्ध्वं जिगातु भेषजमित्यूर्द्ध्वो नो यज्ञो देवलोकं जयत्वित्येवै
तदाह ॥ २७ शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पद इति । एतावद्वा इदंऽ सर्वं यावद्द्वि
पाच्चैव चतुष्पाच्च तस्मा एवैतद्यज्ञस्य संऽस्थां गत्वा शं करोति तस्मादाह शं
नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पद इति ॥ २८ अथापान्येत्युपस्पृशति । अमानुष इ
व वा एतद्भव[illegible]ति यदार्त्विज्यं प्रचरत इव विवृष्य पृथिवी प्रतिष्ठा तदस्यामेवैत

१६०

स्रतिष्ठायां प्रतितिष्ठति तदु खलु पुनर्मनुष्यो भवति तस्मादनखेत्युपस्पृत्रा
ति॥२८ ब्राह्मणं॥१ तन्वे पत्नीः संयाजयिष्यंतश्च प्रतिपुरायंति जुहूं च स्रुवं चा
ध्वर्युरादत्ते स्रुवं २८ होताऽपविलापनी मन्नीत्॥ न द्वावेकेषामध्वर्युः पूर्वेणाहव
नीयं पर्येति तदु तथा न कुर्याद्दक्षिणेन हि यज्ञस्याप्यचतेनेयात्॥२ अग्रे जघने
नाहवनीयं पत्नी॥ एकेषामध्वर्युरतिनो एव तथा कुर्याद्दक्षिणा वै यज्ञस्याध्वर्यु
र्जघनाद्वै पत्नी यथा न मन्त्रः त्रिः प्रतिदध्यादेवं तद्वै दक्षिणा हवयज्ञस्य प्र स्याह
तनेयात्॥३ अन्तरेणाहवनीयं पत्नी। एकेषामध्वर्युरतिनो एवं तथा कुर्याद्दंत
रिवाह यज्ञात् पत्नीयात्तानया तस्माद् पूर्वेणैव गार्हपत्यमन्तरेणाहव
नीयं चैति तथाह न बहिर्धा यज्ञाद्भवति पश्चोऽवादः अचरत्यन्तरेतिसंच १०४
रति स उ एवास्य एष संचरो भवति॥४ अथ पत्नीः संयाजयंति। यज्ञा १०४

२ ... २

द्विशना: प्रजायंते यज्ञात्प्रजायमाना मिथुनात्प्रजायंते मिथुनात्प्रजायमानाश्चं तस्मा
यज्ञस्य प्रजायंते तदेनाएतद्दंततातायज्ञस्य [illegible] थुनात्प्रजननात्प्रजनयति तस्मा
[illegible] थुनात्प्रजननाद्दंततातायज्ञस्योमा: प्रजा [illegible] ततस्मात्पत्नी: संजायां [illegible] ॥५ या २
[illegible] तस्मादेवतायजति। वनास्मा विमिथुनं द्वौ द्वौ विमिथुनं द्वाद्वहि खधुनव
तस्मादेवतायजति।। ६ नावाश्चा
नो मिथुनमस्त्वेतत्प्रजननं क्रियते तस्माद्युतस्मादेवतायजति।। ६ नावाश्चा
ज्यहविषा नवंति। र तावाश्चाज्यं ॰ र तए वितस्त्रिंचति तस्मादाज्यहविषानवं
ज्यहविषानवंति। र तावाश्चाज्यं ॰ र तए वितद्युंजति तस्मादाज्यहविषानवं
नि॥ ७ तनोपा॰ अनुचरंति। तिरइव विमिथुनेन चयति तिरइवितथ उपा॰ अनुत
स्मा ६ पा॰ अनुवरंति॥ ८ अथ प्रसामं यजति। रनो विसोमो रेतएत्वेतत्सिंचा
नि तस्मात्सोमं यजति॥ ९ अथ त्वष्टारं यजति॥ त्वष्टा वि सिक्तं॰ रतो विकरोति
तदेवएत्वेतत्सिक्तं॰ रतो विकरोति तस्मात्त्वष्टारं यजति॥ १० अथ देवा

तत्पत्नीष्वेतन्मिथुनं करोति ततः प्रजायन्ते ...

नांपत्नीर्यजन्ति। पत्नीभ्यो वै योनेरेतः प्रतिष्ठितं ततः प्रजायते तस्माद्देवानांप
त्नीर्यजन्ति॥११ स यत्र देवानांपत्नीर्यजन्ति। तत्पुरस्तात्तिरः करोत्यप हवैता
वद्देवता आस तथा वै नः समिष्टयजुःषि कुर्वन्नीदं नुनो जुहवितितान्येव
105 तत्तिरः करोति तस्मादिमा मानुष्यः स्त्रियस्तिर इवैव पुंसो जिघत्सन्ति या इव
तु ना इव वति हस्माह याज्ञवल्क्यः॥१२ अथाग्निं गृहपतिं यजन्ति। अयं वा अ
ग्निर्लोकः इमामेव तल्लोकमिमाः प्रजा अभिप्रजनयन्ति नो इमं लोकमि
४ माः प्रजा अभिप्रजायन्त तस्मादग्निं गृहपतिं यजन्ति॥१३ तदिज्यं तन्न भवति।
नह्यत्र परिधयो भवन्ति नाप्रस्तरो यत्र वा अदः प्रस्तरेण यजमानः स्वर्गं
करोति पत्निं वा अनुजाया तद्वा स्यापि पत्नी स्वर्गान्न तान्न व तीव सि १०५
तादक्रुपधि प्रस्तरस्य रूपं उपांशु तस्माद्दिज्यं तमेव स्याक्रुतां प्रस्तरे

६१ ६१ ६१

सं [illegible] पात

स्वरूपं क्रियात ॥४॥ स यदि प्रस्तरस्य रूपं कुर्यात् । यु[?]षिवाद: प्रस्तरेण यजमानं स्वर्गाकरोत्येवमवैत
न्नो स्वर्गाकरोति ॥५॥ स यदि प्रस्तरस्य रूपं कुर्यात्तावदस्य केन रूपेण महिषाग्रं जुको मनक्ति मध्य
ध्यं स्रुवबुध्नं स्रुवाग्रं ॥६॥ अथाग्नीदाहानुप्रहरेति । तूष्णीमेवानुप्रहृत्य च जुष्याग्न
ग्ने सिवुलुग्नेपाहि त्वात्मानमुपस्पृशति तानाग्रपात्मानं नानुप्रहरणं कि ॥७॥ अथा
हसंवदस्वेति । आगानग्नीदगंत्रावृषन्श्रौषट्स्वगाहेत्याहोटस्मः स्वस्तिमानुषेभ्यः शं
यो र्हीहीति ॥८॥ अथ यजुर्हूतं स्कवंवसं प्रगृह्णाति । आदाहि वा कृतिं करोतियदनन
क्या कृतिर्न्तादेवलोकं गच्छादिति तस्माज्जुहूं च स्रुवं च संप्रगृह्णाति ॥९॥ स
वाच्यन्यवसंप्रगृह्णाति ॥ अग्नेदब्धायोशीतमेत्य भूनोयधनि तस्मादाहादब्धा
यत्पशीतमन्तु शिष्ठो यधनि तस्मादाहाशीतमेति पाहिमादिद्योः पाहि प्रसि
त्यै पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरद्मन्या इति सर्वा त्या मार्त्ति त्याणा पापात्सवित

दाहाविषन्नः पितुं सवित्सपन्नं वपितुरनमीवं न इदमकिञ्चिवमन्नं ऊर्ध्वि सिद्ध
तद्दाहमुखुदायो नातिस्पातं न्येतदाहस्वाहाव्विडिति तथ यावृषद्भूतः ऊतमेव
स्मितत्रवतिः ॥२०॥८००॥ अथ वेदं पत्नी धिस्रः सयति । यापावि घुर वृषाद्वो
द्वामिथुनावेविद्वरः क्रियातथ यद्देननपद्मउपालनतमिथुनामवित
त्प्रजननं क्रियात ॥२१॥ अथ यत्पत्नी विस्रः सयति । याषा वै पत्नी वृषाद्यो
मिथुनामेवितत्प्रजननं क्रियततस्माद्वेदं पत्नी धिस्रः सयति ॥२२॥ सा वि
स्रः सयति । वेदोसि यपनलं द्रव वेदहादविन्यो वाहानवस्तेनमहं वेदो
भूयाइति यदि युजुषाविकीर्षेदातनिचऊपनि ॥२३॥ ताम्मावेदः सः स्त
णाति । याबा वा विश्वदि वृषाब्रेदः पश्चाद्विपरीत्य वृषा योषाम धिद्रवति १०६
पश्चादत्विना मन्तत्परीत्य वृक्षाद्वेदनाधिद्रावयति तस्मादा वेदः सः

पत्र नं ६

ता इत्युपयञ्जुत्वा समिष्ट
सूएणा ति ॥ २४ अथ समिष्टयजुर्ह्हाति । प्राञ्जो युञ्जो तु संतिष्ठा ताइत्युप यञ्जुत्वा समिष्ट
यजुः पुन्नीः संपाजुलिन्त्वायुञ्जे दैवास्ये ब्रयञ्जः संति ष्टेतत्तस्माद्धा एत हि समिष्ट यजु
र्जुहोति प्राञ्जोयुञ्जो उसंति ष्ठाता इ ति । २५ अथ यस्मात्समिष्टयजु नाम । पावा
एतेन यज्ञेनदेव ताङ्कपति या न्यएष यज्ञस्ता यात संघाति तत्राः समिष्टा नव
ति तथा त्वा सुसविस्रिसमिष्टास्त्वन्य तज्जुहोति तस्मात्समिष्टयजु नाम ॥ २६ ॥
अथ यस्मात्समिष्टयजुर्जुहोति । यावा एतेन देव ता क्रुपति या न्यएषय
ज्ञस्तायतलुपह्वि ताञ्ज्ञासतत्तया वन्न समिष्टयजुर्जुकि ती दं नु नोजुक लि
ति तातावि तयथा सर्थंन्युवस्ट जति यत्र यत्रास्तो चुरणां तदनुयज्ञं वा एतदा
जीजन तयादनमतनं तंजन नविलाय त्रास्य प्रतिष्ठा तत्प्रतिष्ठापयति ता

श्री

स्मात्समिष्टयजूंषि जुहोति ॥२७॥ स जुहोति । देवा गातुविद इति गातुविदो हि देवा
गातुं वित्त्वेति यज्ञं वित्त्वेत्येतद्गातुमितेति तदेतेन यथा यं यमवसृज
ति मनसस्पत इमं देव यज्ञं स्वाहा वाते धा इत्ययं वै यज्ञो योऽयं पवते तदिमं य
ज्ञं संभृत्यैतस्मिन्प्रतिष्ठापयति यज्ञेन यज्ञं संदधाति तस्मादाह स्वा
हा वाते धा इति ॥२८॥ अथ बर्हिर्जुहोति । अयं वै लोको बर्हिरोषधयो ब
र्हिरस्मिन्नेवैतल्लोक ओषधीर्दधाति ता इमा अस्मिंल्लोक ओषधयः प्र
तिष्ठितास्तस्माद्बर्हिर्जुहोति ॥२९॥ तां वा अतिरिक्तां जुहोति । समिष्टय
जुर्ह्येवान्तो यज्ञस्याथ यदूर्ध्वं समिष्टयजुषोऽतिरिक्तं तद्यद्धि समिष्टयजु
र्जुहोत्यथैतां जुहोति तस्मादिमा अतिरिक्ता अस्मिंल्लोक ओषधयः प्र १०७

जायन्ते ॥ ३० ॥ स जुहोति । संबर्हिरङ्क्ताᳪ हविषा घृतेन समादित्यैर्वसुभिः संमरुद्भिः
समिन्द्रो विश्वेभिर्देवेभिरङ्क्तां दिव्यं नभो गच्छतु यत्स्वाहेति ॥ ३१ ॥ अथ प्रलीतादक्षि
णतः परीत्यानिनयति । मुद्ध्वा एतद्यज्ञं पादनं तनुते स यन्त्वानिनयेत्तराद्धु
हा विमुक्त एव यज्ञो यजमानं दक्षिणायात्तुर्यादय यज्ञो यजमानेन दक्षिणा त
तस्मात्प्रणीताद्दक्षिणतः परीत्यानिनयति ॥ ३२ ॥ स निनयति । कस्त्वा विमुञ्च
ति स त्वा(ता) विमुंचति कस्मै त्वा विमुञ्चति तस्मै त्वा विमुञ्चति पोषायेति तद्यु
द्विमुक्तमां यजमानाय निराहसापनिव प्रणयति तेन निनयेत् नह्येव यो तिये
ग्यं युञ्जन्ति तेन विमुञ्चन्ति पात्रेण हि योग्यं युञ्जन्ति पात्रेण विमुञ्चन्त्यु
पफलीकरणान्कपालेनाध्यधः कृष्णाजिनमुपास्यति रक्षसां भागोसी

ति॥३३ देवाश्च वा असुराश्च। उभये प्राजापत्याः पस्पृधिरे एतस्मिन्यज्ञे प्रजापतौ
पितरि संवत्सरेऽस्माकमयं भविष्यत्यस्माकमयं भविष्यतीति॥ ३४ ततो देवाः॥
सर्वं यज्ञं संवृज्यायपत्या पिधं यज्ञस्य नाग धेयमासीन्त्वानि नां त्रिरजन्तो
स्ना पात्राः फली करणे हविर्यज्ञास्तु निर्नक्ता असन्नित्येषु विस्तु निर्नक्तायं नो
जिने निर्नक्तं स पयमनागं निर्नक्तं तिवसता २६ स तत उत हि क्रो लब्धा हकिं
मां बनन्त्वा ति स पाम वि त्या दृष्वा नाग मक त्या यं सत्त्व विन्यएष एतज्ञा गं क
रात्पयपदधाधां नक्षा जिनमुपास्य त्यनग्ना वावित्य एतदंधेतमसि प्र
वराव तितयोरवास्य काशो रक्षसां नागासात्पनग्ना वंधेतमसि प्रावया
यति तस्मादपक्रम्यास्तदनीन उद्धितिरक्षसां २८ हिंसन्नागः॥ ३५ ब्राह्मणं २

मोहितं १

सं॰ स्थिते यज्ञे दक्षिणतः परीत्य पूर्णपात्रं निनयति तद्यावृक्त इव भवति तस्माद्दक्षिणतः
परीत्य पूर्णपात्रं निनयति देवलोकमेवास्मादिति विप्रमुक्त्वा प्रायश्चित्तं सो ऽस्य एष यज्ञो दे
वलोकमेवाभिप्रैति तदन्वी दक्षिणा यां ददाति त्सेति दक्षिणामन्वारभ्य यजमानः
१॥ स एष देवयानो वा पितृयाणो वा पन्थाः। तदुभयतो ऽग्निशिखे समोषन्त्यौ तिष्ठ
तः प्रतितमो षध्यः प्रत्यक्षो ऽक्षतं स्पृजतोपातिष्ठत्यः शान्तिः परा आपस्तदेता
वितत्य धानं संप्रामयति॥२ पूर्णं निनयति। सर्वं वै पूर्णं सर्वेणैवैनमेतच्छ
मयति सं ततमव्यवच्छिन्नं निनयति संततानेवैनमेतदव्यवच्छिन्नान्नक्षा
मयति॥३ पूर्वेव पूर्णपात्रं निनयति। यद्वै पयस्य मिथ्या क्रियात तयास्य तत
ह्वं ऽतिछवं तिरश्चीं तिरापस्तद्दक्षिणां त्वापः शमयति तदद्भिः संदधाति॥४॥
पूर्णं निनयति। सर्वं वै पूर्णं सर्वेणैवैतत्संदधाति संततमव्यवच्छिन्नं

निनयति संतनोत्येवैतद्यावद्विच्छिन्नेन संदधाति ॥५ तदञ्जलिना प्रतिगृह्णाति । संवर्चसा पयसा
संतनूभिरगन्महि मनसा सं शिवेन । त्वष्टा सुदत्रो विदधातु रायोनुमार्ष्टु तन्वो यद्विलिष्ट
१०१ मिति यद्विलिष्टं तत्संदधाति ॥६ अथ मुखमुपस्पृशति । द्वयं तद्यस्मान्मुखमुपस्पृशत्यमृ
तं वा आपो मृतेनैवैतत्संस्पृशत्येतदु वै वितत्कर्म्मा कुर्वन्ति तस्मान्मुखमुपस्पृश
ति ॥७ अथ विष्णुक्रमान्क्रमते । देवान्वा एष प्रीणाति यो यजत एतेन यज्ञेन ऋग्भिरेव
यजुर्भिरेव ल्दाहुतिभिरेव स देवान्प्रीणाति तथापि लीनवति तेषु पितृलोके लो
तान्वा तिक्रामति ॥८ स यद्विष्णुक्रमान्क्रमते । यज्ञो वै विष्णुः स देवेभ्य इमां
विक्रान्तिं विचक्रमे यैषामियं विक्रान्तिरिदमेव प्रथमेन पदेन पस्पाराथेद
न्तरिक्षं द्वितीयेन दिवमुत्तमेनैतामेवैष एतस्मै विष्णुर्यज्ञो विक्रान्तिं विक्र
मते तस्माद्विष्णुक्रमान्क्रमते । तद्वा इत एव पराचीनं भूयिष्ठा इव क्रमन्ते ॥ ९ ॥ १०५
तदु तत्र पृथिव्यां विष्णुर्व्यक्रंस्त गायत्रेण छन्दसा ततो निर्भक्तो यो स्मान्द्वेष्टि

यच्च वयं द्विष्मोऽन्तरिक्षे चिद्विलुर्यत्कं स्तात्रिष्टुभेन च्छन्दसा ततो निर्णोक्ता योऽस्मान्द्वेष्टि यं च व
यं द्विष्मो दिवि चिद्विलुर्यत्कं स्ता जागतेन छन्दसा ततो निर्णोक्ता योऽस्मान्द्वेष्टि यं च व
यं द्विष्मोऽहमुत्तमिमं लोकं समानत्सायैषा गतिरेषा प्रतिष्ठा परं च तपति तस्याय
रस्मुवासौ सुराता थय त्परं लोकं प्रजापतिर्वसिष्ठ स्वर्गो वा लोकस्तादवमिमं लो
कं समानत्साथैतां गतिमिमेतां प्रतिष्ठां गच्छति परस्मात्त्वेवाद्वैं कि मेतयद्दूतानु
शासनं वि[illegible] धूयं न यस्मात्परस्माद्र्धो केनेत ॥१०॥ अपसरणा तारुवाग्नये देवाजुषं
तो जुषन्ता दिवनिवाग्ने पेदमंतरिक्षमथो तो नपसरणा[illegible] स पन्नानन्तु द्दंतं तथो एवै
वैतदपसरणन्तए वाग्ने जयं जयति दिवमेवाग्ने पेदमंतरिक्षमथो तोनपसरणा समप
न्नानुद्दंतइयं वै पृथिवी प्रतिष्ठा तदस्यामेवैतत्प्रतिष्ठायां प्रतितिष्ठति ॥११॥
तदुत दिवि चिद्विलुर्यत्कं स्ता जागतेन छन्दसा ततो निर्णोक्ता योऽस्मान्द्वे

ष्टि यं च वयं द्विष्मो ऽन्तरिक्षे विष्णुर्व्यक्रंस्त त्रैष्टुभेन छन्दसा ततो निर्भक्तो यो ऽस्मान्द्वे

ष्टि यं च वयं द्विष्मः पृथिव्यां विष्णुर्व्यक्रंस्त गायत्रेण छन्दसा ततो निर्भक्तो यो ऽस्मा

न्द्वेष्टि यं च वयं [illegible] दस्मादन्नादस्यै प्रतिष्ठाया इत्यस्यां ह्येतत्सर्वं प्रतिष्ठितं

तिष्ठितं तस्मादाहास्मादन्नादस्यै प्रतिष्ठाया इति ॥१२॥ अथ प्राङ्भूत्वा तो प्रा

ची ह्येषा देवानां दिक् तस्मात्प्राङ्तिष्ठते ॥१३॥ स आह अगन्म स्वरिति देवा

वै स्वरगन्म देवानित्येवैतदाह सं ज्योतिषाभूमेति सं दैवेन ज्योतिषाभूमेत्येवैतदा

ह ॥१४॥ अथ सूर्यमुदीक्षते । सैषा गतिरेषा प्रतिष्ठा तदेतां गतिमेतां प्रति

ष्ठां गच्छति तस्मात्सूर्यमुदीक्षते ॥१५॥ स उदीक्षमाणः स्वयंभूरसि श्रेष्ठो र

श्मिरिति [illegible] विश्वे श्रेष्ठो रश्मिर्यत्सूर्यस्तस्मादाह स्वयंभूरसि श्रेष्ठो रश्मिरि ११०

रिति [illegible] वर्चोदा असि वर्चो मे देहीति त्वेवाहमब्रवीमीति ह स्माह याज्ञव

त्वचस्तज्ञो वृ ह्नाएनिष्ट वायद्रह्न वर्द्धसीस्यादित्यन्तोहस्मा हो पाश्रित यएव वावस
द्धंगादा स्पतिमाहागामेद हात्येवं यंकामं कामयतासास्मै कामः समृद्ध्य
ते॥१६॥ अथावर्त्तते। सूर्यस्यावृतमन्वावर्त्त इति तदेतां गतिमेतां प्रतिष्ठां ग
वितस्यैवावृतमन्वावर्त्तते॥१७॥ अथ गार्हपत्यमुपतिष्ठते। द्वयं न्वेतस्मा
द्गार्हपत्यमुपतिष्ठते गृहा वै गार्हपत्यो गृहा वै प्रतिष्ठा तद्गृहेष्वेव त
त्प्रतिष्ठायां प्रतितिष्ठति यावद्वेवास्येह मानुषमायुस्तस्मा एवैतदुपति
ष्ठते तस्माद्गार्हपत्यमुपतिष्ठते॥१८॥ स उपतिष्ठते। अग्ने गृहपते सुग
हपतिस्त्वयाग्नेऽहं गृहपतिना भूयासं सुगृहपतिस्त्वं मयाग्ने गृहपति
ना भूया इति नात्र तिरोहितमिवास्त्यस्थूरिणौ गार्हपत्यानि सन्त्वित्यना रि१
र्त्तिं निनो गार्हपत्यानि संत्वित्येवैतदाह शतं हिमा इति शतं वर्षाणि

जीव्यासमित्येवे तदाहतदप्येतद्धुवंनाडिमेतापिहितूयाऽ सिरातादूर्ध्व
न्यः पुरुषोजीवति तस्मादप्येतद्ध्रुवन्नाडिष्वता॥१९ अथावर्त्तीतासू
र्यस्यावृतमन्वावर्त्ते इति तदेनां गति मितां प्रतिष्ठां गतिं तास्यैवा
वृतमन्वावर्त्तीत॥२० अथ पुत्रस्य नामग्रहणाति। इदंमेघ्नी पुत्रो नु
संतनव इति पुत्रो नस्यान्तथा मनएव नामग्रहणीयातु॥२१ अथाह
वनीयमुपतिष्ठते प्राङ्मे युङ्ङो नुसंतिष्ठताइति तमीमुपतिष्ठते॥२२
अथ यत्रैतद्विमृजति। इदमहं य एवास्मिसोस्मी त्यमानुष इवैवाएतद्भव
ति यद्व्रतमुपेतिनहि तदवकल्पते यद्ब्रूयादिदमहं सत्यादनृतमुपैमी ति
तदु खलु पुनर्मानुषो भवति तस्मादिदमहं य एवास्मिसोस्मीत्येवव्रतं वि
सृजेत॥२३ ब्राह्मणं॥ समाप्तमपपाठकः समाप्तः॥ कीडिका २२४॥ ॥

हव्याकाण्ड प्रथम १

५८ ॥

१११ ॥ १११